

HRVATSKI PLANINAR

7-8.1996
SRPANJ
KOLOVOZ

ČASOPIS HRVATSKOG PLANINARSKOG SAVEZA JOURNAL OF THE CROATIAN MOUNTAINEERING ASSOCIATION

Godište 88
Volume 88

Srpanj-Kolovoz 1996
July - August 1996

Broj 7-8
Number 7-8

SADRŽAJ

Jakša Kopić: "Gorski zdrug"	193
Dr. Ante Rukavina: S onu stranu Stapine	198
Mara Ožić-Bebek: Bijakova, brdo moje milo	207
Dr. Berislav Banek: Iz Blaguše do Doljnje Zeline	209
Drago Trošelj: Planinarsko promišljanje o Dragutinu Lermanu	211
Vladimir Jagarić: Žumberačka kronika, V	214
Ivan Škunca: Proštenje kod Tateka	216
Ivan Škunca: Zavjet branitelja na Svetom brdu	218
Otmica Benita Mussolinija s planine Gran Sasso	219
Prof. dr. Božidar Kanajet: Orientacija s priručnim satelitskim prijemnikom	224
Planinarske staze	228
Planinarska knjiga	230
Planinarstvo u tisku	232
Zaštita prirode	232
In memoriam	234
Tko je tko u hrvatskom planinarstvu	235
Vijesti	235

Slika na naslovnoj stranici:
Tatekova koliba na Stapu - Velebit

Foto: Josip Matić, Drniš

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK: prof. dr. Željko Poljak, HR-10000 Zagreb, A. Cesarca 5

UREDNIČKI ODBOR: Nikola Aleksić, dr. Borislav Aleraj, Darko Berljak, dr. Srećko Božičević, ing. Vlado Božić, Željko Gobec, Jakša Kopić, dr. Milivoj Kovačić, prof. Krunoslav Milas i Tomislav Pavlin

Preplata za 1996. godinu 80 kuna (za inozemstvo 43 DEM), poštanskom uplatnicom na žiro račun Hrvatskog planinarskog saveza broj 30102-678-5535. Devizne uplate na broj: SWIFT-ZABA-HR XX 25731-3253236. UPOZORENJE! Na uplatnici bezuvjetno unijeti u rubriku "Poziv na broj" u mali prozorčić brojku 02, a u veću svoj preplatnički broj koji se nalazi uz adresu na omotu svakoga dostavljenog časopisa. Bez toga broja preplata se gubi (banka dostavlja samo podatak o preplatničkom broju). Novi preplatnici trebaju taj broj tražiti od Saveza (pismeno u Kozarčevoj 22, telefonom 448-774) ili Savezu poslati fotokopiju uplatnice.

IZDAVAČ I REDAKCIJA: Hrvatski planinarski savez, HR-10000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. i fax 01/448-774 (8-14 sati). Izlazi u 12 brojeva godišnje. Prvi broj izšao 1898. godine kao glasilo Hrvatskog planinarskog društva. Časopis nije izlazio od 1915. do 1921. i od 1945. do 1948. Od 1949. do travnja 1991. izlazio pod naslovom "Naše planine".

TISAK: Štamparija "Spiridon Brusina", VI. Danica i Ante Pelivan, Lomnica D., Velika Gorica

Tiskanje časopisa omogućuje donacijama Tvorница boja "Chromos" Samobor

Na ovaj časopis ne plaća se osnovni porez na promet na temelju mišljenja Ministarstva prosvjete (612-10/92-01 187 ur. br. 532-03-1/7-92/-9201 od 16. 3. 1992)

"Gorski zdrug"

Planinari u domovinskom ratu

JAKŠA KOPIĆ, Zagreb

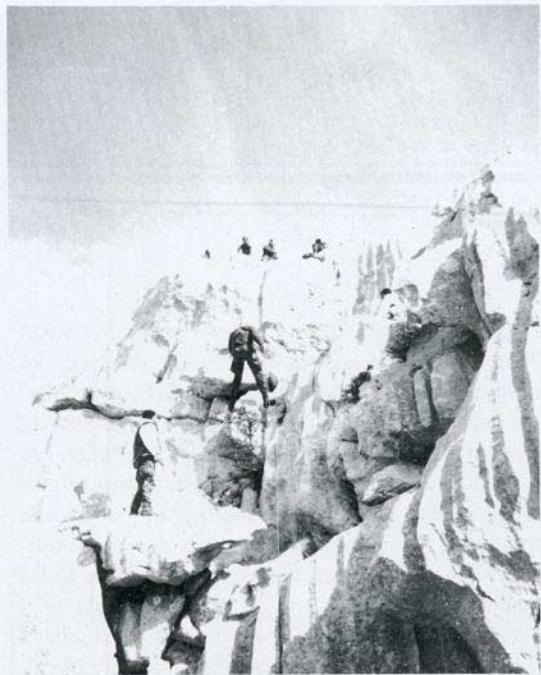
Među mnogobrojnim domoljubima koji su početkom domovinskog rata bili u nedoumici na koji način pridonijeti svoj obol za slobodu i nezavisnost domovine, bio je sa skupinom planinara i tajnik Planinarskog saveza Zagreba prof. Željko Gobec. No u kolovozu 1991. susret na Sljemenu s generalom Lucićem, tadašnjim zapovjednikom prve brigade ZNG, riješio je sve nedoumice. Kako su se od prije poznavali sa Fakulteta za fizičku kulturu, general je znao da pred sobom ima osobu kojoj će povjeriti specijalnu obuku hrvatskih dragovoljaca. Rekao mu je neka okupi skupinu stručno obrazovanih planina-

ra, poglavito instruktora, i napravi program obuke. Planinari su tada uglavnom bili u sastavu športske satnije, gdje su obavljali različite dužnosti: čuvanje športskih objekata, rad u logistici, transportu, raspodjeli humanitarne pomoći i dr. Početkom listopada u Domu odbojke na Savi potpisali su pristupnice, a malo poslije došlo je do podjele. Iz športske satnije izdvojila se veća skupina planinara i osnovala "Velebitsku satniju" koju je vodio Jerko Kirigin, malo manja skupina otišla je s Tomislavom Pavlinom na srednji Velebit, a Gobec je formirao "Gorski zdrug" čiji je zadatak bio, kako je već spomenuto, specijalna obuka

Školovanje iz orientacije na Puntijarki (1992)

Foto: Ž. Gobec

Obuka na Bijelim stijenama (1994)
Foto: Ž. Gobec

vojnika, časnika i dočasnika. Naziv postrojbe uzet je po uzoru na postrojbe Hrvatskog domobranstva koje su tijekom drugog svjetskog rata djelovale u planinskim predjelima.

Obučevni centar u "Runolistu"

Postrojba je okupila 52 planinara različitih specijalnosti i 22. studenoga 1991. smjestila se u Planinarskom domu "Runolist" na Medvednici. Istoga je nadnevka dodijeljena 1. brigadi - legendarnim "Tigrovima", kao postrojba za obuku te brigade u orijentaciji, alpinizmu, skijanju i planinarstvu. Međutim, s obzirom na potrebe HV, "Gorski zdrug" je preuzeo obuku i drugih postrojbi. Ovdje treba reći da je već prije osnivanja satnije dio pripadnika aktivno sudjelovalo u obrani Hrvatske na različitim bojištima te u obuci pripadnika ZNG. Odmah nakon osnivanja u listopadu 1991. obučavali su pripadnike športske satnije. Uz vojnike ZNG, među prvim polaznicima bili su na dvotjednoj obuci vojnici postrojbe "Zmaj od Bosne", koja je bila preteča osnivanja ostalih vojnih postrojbi u Bosanskoj Posavini.

Pripadnici "Gorskog zdruga" u pl. skloništu Vinište (1993) Foto: Ž. Gobec

Kronologija provođenja obuke

- U proljeće 1992. provedena je obuka pripadnika internacionalne brigade u osnivanju, sastavljene od dragovoljaca iz inozemstva.

- Istovremeno obuku prolaze časnici i dočasnici 1. A brigade, a nakon njih dolaze pripadnici posebnih postrojbi: padobransko-diverzantske postrojbe iz Črnomerca i Športske satnije.

- Do jeseni 1992. godine u jeku najžešće agresije na Hrvatsku "Gorski zdrug" je uspio ospesobiti više od 1200 pripadnika HV, ZNG i ostalih postrojbi koje su sudjelovale u obrani domovine.

- U rujnu iste godine program su polazili pripadnici 1. i 4. bojne 1. A brigade ZNG.

- U prosincu 1992. dolaze časnici 2. bojne na obuku iz orijentacije i kretanja na zemljištu. Unašto teškim uvjetima, pri velikoj hladnoći i više od pola metra snijega, obuka je uspješno provedena.

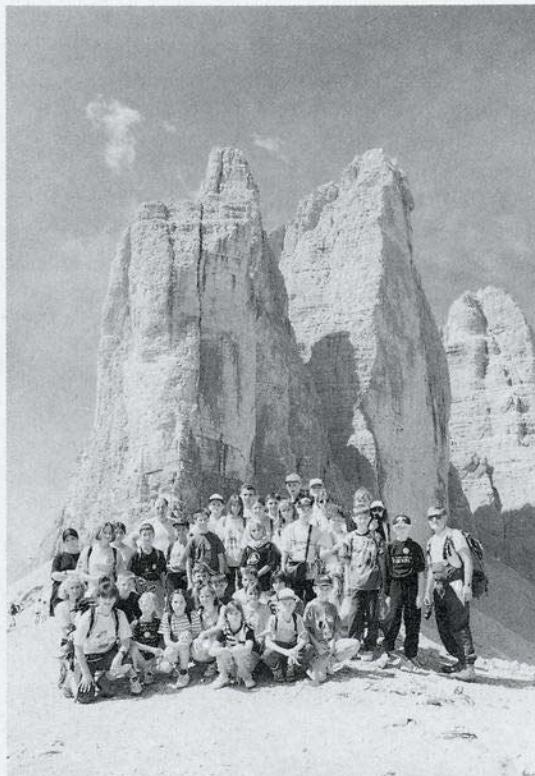
- Godine 1993. počinje obuka 153. brigade u trajanju od dva tjedna iz orijentacije i alpinizma.

- U svibnju i lipnju intenzivno se radi s pripadnicima tri satnije 1. bojne, a obuku je prošlo više od 300 vojnika.

- Krajem lipnja dolazi 1. satnija 3. bojne sa 130 vojnika na obuku iz orijentacije i alpinizma.

- U kolovozu je započela obuka pripadnika 350. diverzantskog odreda.

- Tijekom rujna obuku su prošli izvidnički vodovi 8. brigade, pripadnici 14. domobranske

Djeca poginulih Hrvata u planinarskoj školi "Gorskog zdruga" u Dolomitima (srpanj 1994)

Foto: Ž. Gobec

General-pukovnik Josip Lucić (član HPD "Runolist"), general Zvonimir Červenko i pukovnik Željko Gobec, zapovjednik "Gorskog zdruga" (1995)

pukovnije i dio pripadnika 350. diverzantskog odreda.

- U listopadu je održana vojna vježba za pripadnike izviđačkih postrojbi pod zapovjedništvom Zagrebačkog zbornog područja iz orijentacije i alpinizma u Gorskem kotaru, prolazeći najskrovitijim dijelovima gorja izvan cesta i putova.

Zaključno sa 1993. g. program obuke je prošlo oko dvije i pol tisuće pripadnika raznih postrojbi Hrvatske vojske i gardijskih postrojbi, te specijalnih postrojbi MUP-a RH. Inače, krajnja je bilanca tijekom domovinskog rata - preko četiri i pol tisuće obučenih pripadnika raznih postrojbi HV.

Pored čisto vojne obuke, u ljeti 1992. instruktori alpinizma, planinarstva i orijentacije sudjeluju u organizaciji škole vodiča, a u srpnju iste godine provode obrazovanje studenata FFK iz Zagreba u suradnji sa Sveučilištem. Ovaj program prošlo je više od dvije stotine studenata. I u srpnju 1993. proveden je program obuke sa studentima FFK iz planinarstva, orijentacije i alpinizma, a sudjelovalo je 174 studenata.

Paralelno su se i obavljale pripreme za nastup na Svjetskom vojnom prvenstvu u orijentacijskom trčanju u Budimpešti krajem srpnja 1993. Prema

odluci ministra obrane Gojka Suška, izbornu vrstu HV činili su pripadnici "Gorskog zdruga": Emilia Ebenspanger, Neda Punek, Damir Gobec, Karlo Gobec, Dinko Mihelčić, Dražen Senfner, Krešimir Žagar i Željko Gobec kao izbornik. Na prvenstvu su ostvareni zapaženi rezultati, naručito djevojaka, koje su osvojile osmo (Neda Punek) i deveto mjesto (Emilia Ebenspanger). U jesen 1993. na Svjetskom orijentacijskom prvenstvu sudjelovali su Damir i Karlo Gobec te Neda Punek.

Humanitarne djelatnosti

Razmišljajući o teškom materijalnom stanju velikog dijela hrvatskog naroda, pripadnici "Gorskog zdruga" odlučili su i u tome dati svoj obol. Sretna okolnost bila je dugogodišnje poznanstvo zapovednika Gobeca s gradonačelnikom Brunika (Južni Tirol) gospodinom Guentherom Adangom, koji se spremno odazvao da pruži svekoliku pomoć. Tako je prevezeno desetak šlepera humanitarne pomoći u vrijednosti od preko pola milijuna maraka, u čemu je uz grad Brunik svoj doprinos dalo i ostalo pučanstvo Južnog Tirola. Pomoći je prevožena u najugroženija područja, često puta neposredno uz prvu crtu bojišnice, a i brojni su paketi podijeljeni obiteljima poginulih branitelja.

Obuka hrvatske policije u Brusniku (Dolomiti 1996)

Foto: Ž. Gobec

Značajno je da se pokrajina Južni Tirol uključila i u obnovu Hrvatske. Prikupljenim novcem izgrađena je u Belaju pokraj Duga Rese nova škola, koja je ujedno prostorno povećana i iz četverogodišnje pretvorena u osmogodišnju školu. Vrijednost ove investicije iznosila je 520.000 maraka. Na svečanom otvorenju bila su uz gradonačelnika Brunika nazočna još dva gradonačelnika iz Južnog Tirola.

U humanitarnu djelatnost "Gorskog zdruga" slobodno možemo uključiti organizaciju ljetovanja i zimovanja za djecu poginulih branitelja, s provođenjem programa planinarske škole za podmladak. I ovdje se iskazao gradonačelnik Brunika, koji je za veću skupinu djece organizirao besplatan osmodnevni boravak u Bruniku, gdje su također vodiči-instruktori provodili program planinarske škole.

Radovi na uređenju Medvednice

Za pripadnike "Gorskog zdruga" nije bilo slobodnog vremena. Naime, kada nije bilo obuke, intenzivno se radilo na uređenju objekata na Medvednici. Bez sumnje među najveće zasluge može im se upisati temeljito uređenje doma "Runolist" koji je, kako je poznato, bio pred propašću. Financijski kao i u materijalu obnovu je doma pomoglo Ministarstvo obrane RH. Proširili su i uredili cest od doma "Željezničar" do "Runolista" i dalje do devetog kilometra na sljemenskoj cesti. Time je omogućen pristup motornim vozilima, što je posebice važno za opskrbu doma. Kao što su ure-

dili dom tako su se pobrinuli i za uređenje njegova okoliša: uređena je i popločana terasa, očišćen okoliš "Šumarova groba" i nedaleko od njega uređeno "Tigrovo jezero". Na prostoru oko Brestovca prokrčena je i uređena pet kilometara dugačka staza za skijaško trčanje i biatlon, što je velik prinos razvoju zimskog športskog turizma na Medvednici. Uklonjeni su ostaci izgorjelog restorana "1001", poravnani teren i uređeno malo sanjkalište za djecu. Izvodili su radove na krovu "Puntijarke" te neke radove na domu "Grafičar", a radili su i na raščišćavanju rudnika Zrinskih i Francuskih rudnika.

Eto, to je samo dio onoga što su učinili na Medvednici, jer kad bismo ulazili u pojedinosti ovoj bi djelatnosti trebalo posvetiti posebno i opširnije poglavlje. Inače, zagrebačkim je planinariima nazočnost "Gorskog zdruga" i ostalih postrojbi HV davalo sigurnost, tako da su gotovo cijelog rata mogli po Medvednici bezbjedno planinariti, a i dom "Runolist" nije bio samo dom HV, nego svih zagrebačkih planinara. U njemu su uvijek bili rado viđeni gosti.

I na kraju, gdje su i što sada rade? Kako se postupno približavao kraj rata, tako se i postrojba brojčano smanjivala. Danas je još samo dvanaest aktivnih djelatnika, a rade pri "Uredu Hrvatskog vijeća za međunarodni vojni sport", u kojem bivši zapovjednik Gobec obavlja dužnost tajnika, a ostali se, kao i do sada, bave obukom vojnika i drugim djelatnostima u okviru spomenutog Ureda.

(Poglavlje iz neobjavljene knjige)

S onu stranu Stapine na Velebitu

Dr. ANTE RUKAVINA

Od Kruščice do Vrtline

Izdižući se od Kruščice na samoj obali onom strmom, razrovanom i zavojitom cestom do Ljubotića i njegovih 300 metara nadmorske visine, samo se može zažaliti nad onim vozilom što tuda prolazi. Naime, kiše su jesenske napravile niz cestu toliko jaraka da samo velika spretnost vozačeva uspijeva preskočiti sve one nanose pijeska i kamenja i time izbjegći veća oštećenja. Jer, ipak treba se vratiti istim putem i istim vozilom. A usput nam, eto, Tatek priopovijeda kako je nedavno doveo ovamo odgovorne ljude zadarske općine da se na licu mjesta uvjere kakvim putom prolaze njihovi birači i njihova djeca. I obećano mu je da će se ova cesta duga svega četiri kilometra uskoro asfaltirati. Zapamtimo, bilo je to u jesen godine 1990. u kojoj su ti isti birači svojim glasovima na izborima stali uza sva dana im obećanja.

Možda je do Ljubotića ljepeš doći starom, sada ispresijecanom cestom. Svakim korakom otkriva se sve veća površina mora iza leđa, a prilazeći k brdima otkrivamo ih sve više i više nanizane jedne iza drugih kao da na svijetu nema ništa drugo do njih. To se i ne osjeti u vozilu. Krivudajući sad na istok pa na sjever, planina se čini da je uvijek drugačija, rastegnuta i razglavljenja, iskrivljena i izobličena i kao da u njoj nema ništa osim onoga kamenja što se stere svuda naokolo.

A kada se asfalt prostre do Ljubotića, kažu da će onda biti probijena cesta odatle pa do Bristovca. Da je to bilo barem prije dvadesetak godina ne bi to seoce spalo na svega desetak naseljenih kuća sa samo malo više žitelja.

No za sada od Ljubotića, od Matakovih kuća, dalje nema ceste. Tu su Tatekovi prijatelji koji mu uvijek posude svoje mazge kada treba nešto prenijeti do Stapine. Ali tu su i brojne staze koje se

izdižu u planinu, svaka svojim smjerom. Onom najširom i najviše korištenom stiže se, prelazeći kroz Reljinovac, na Bili Sinokos. A taj Reljinovac od nekadašnjih desetaka dimova spao je na svega dvije povremeno naseljene kuće. I kud li već izumire tud su mu i kartografi izmijenili naziv. U onim preciznim najnovijim kartama upisan je kao Raljevac, što se čuje i u ponekog ovdašnjeg manje upućenog čovjeka.

Od Ljubotića prema planini uzdiže se nekoliko staza i na kraju se sve slijevaju u jednu, široku i uistinu grubu. Vidi se na njoj da je djelo ljudskih ruku. Kamen do kamena, sve grubo složeno i valjda ostavljeno u očekivanju da će oluje i vjetrovi poravnati, a stoka svojim prolascima pronaći najlakši smjer. Zapamćeno je kako su se gradile neke od ovih dionica planinskih putova. Poneki bi od njihovih seoskih glavarova pronašao u onim još višim općinskim ili kotarskim glavarima neke koji su htjeli nešto učiniti za taj kraj. Toliko da tu ostave bilo kakav trag pa da se o tome priča. I oni bi tko zna iz kakvih izvora nabavili nekoliko desetaka vreća kukuruza pa bi podijelili onima koji su izradivali takve putove. Kako je ovuda ljudi bilo mnogo, dana još više, tako se ponekad mogla zaraditi koja vrećica za njih najvažnije živežne namirnice.

I dok koraci svladavaju sve to kamenje i surove uspone, i misli se usput slažu jedna uz drugu. I odgonetavaju kako je baš u ovim predjelima još nekoliko grešaka u svim zemljopisnim kartama i kako se povlače sve do današnjih dana. Upravo tu istočno od Ljubotića upisan je Bili Sinokos, a to su ustvari Krčevine, Ljubotički zaselak. Tako je gore iznad Reljinovca ona prostrana planinska dolina označena kao Sjauševi stanovi, a to je ustvari Bili Sinokos. I na njemu dvije kuće. Vlasnici su Sjauši iz Ljubotića koji u njima provode skoro cijelu godinu. A u još većoj visini i na istoku odavle upisani su u kartama Žezej ili Žeželj stanovi. Da, nekada su tu stanovali Žeželji, koji su već davno

*Iz književne ostavštine dr. Ante Rukavine
(Gospic 1928 - Gospic 1994)*

odselili u Slavoniju. Oni su ovaj predjel nazivali idiličnom riječi Javorje, a tako se i danas zove.

Napredujući zapadnim dijelom Bilog Sinokosa i ostavljajući s desna stijenu Čardak, zatim razrovani tumulus, suhozidom ograđene oranice i, s lijeva, ona brda koja ga dijele od Crnog Sinokosa, staza se uspinje zapadnim rubom Vlake (984 m). Ni zvuka nema ni stopa u tlu koje bi govorile da tko ovuda prolazi. Tek se katkada upute znatiželjni planinari kojima ni najbolje zemljopisne karte ni najtočniji opisi nisu dosta u njihovu lutanju za novim izazovima u planini. Ubrzo staza izbija na planinski proplanak Vrtlinu po kojem je nazvana i obilježena jama, malo udesno od staze.

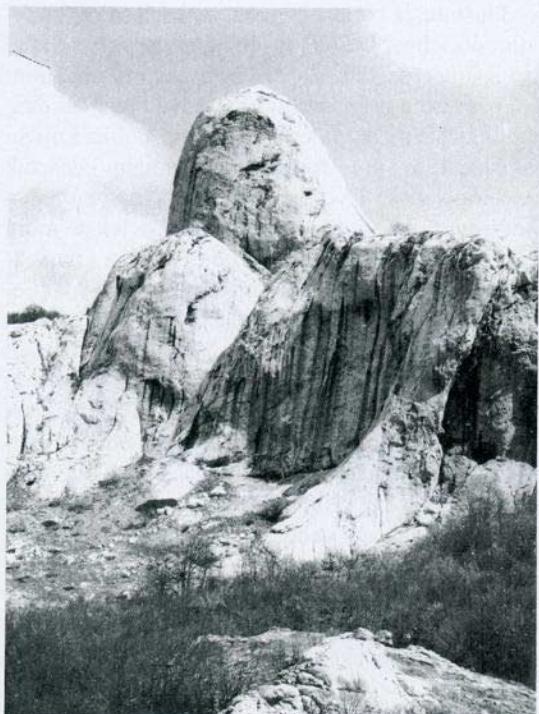
A na kraju je proplanka već planinarski znak. To je ona kratica koja dotiče jamu Vrtlinu. Odvojio ju je Tatek tamo negdje zapadno od Javorja, od one staze što od Rujna preko Račabuše odlazi prema Stapini i Stapu. A za desetak minuta stiže do jame. Prilazeći k jami Vrtlini usput se opažaju dva ponora. Da, to su oni otvori koji u prvi dio jame propuštaju sasvim мало svjetla. Ispred njih je golema šuplja stijena za one koji se žele ovjekovječiti u njezinu neobičnom obliku.

Sada je u Vrtlinu lakše sići. Zadarski su planinari postavili metalno uže i silazak niz onih sedamdesetak metara po skoro okomitoj stijeni mogao bi se nazvati šalom. A tu, od prvog ulaza u jamu pa dalje, trebaju samo dobre svjetiljke i hrabrost da se napreduje između golemih stijena velikih poput kuće, pa i preko njih.

Od Vrtline do Kamene galerije

S proplanka Vrtline nastavljaju oznake ravno prema sjeveru da se staza uskoro spoji s onom pravom od Javorja. Ugodan jesenski dan, raskoš boja sa svih strana, obilaženje vrtača, pogled na bijele stijene kroz šumu dotaknutu jesenskim dahom i ponegdje iznad krošanja razderani trakovi neba vuku naprijed za novim i drugačijim krajolicima. Poneka usputna livadica i razrušena ograda oko nje, s ostacima okolnih zaraslih staza, govori za nekadašnji boravak stočara. Da, tu su bili i pašnjaci i košanice i prilika za lov idrvarenje dok je u svakoj imalo većoj vrtači bio nečiji dom.

Ubrzo se s desna ukaza ravan proplanak. Kažu da se naziva Biljevina. S istočne je strane podzidan suhozidom visine i do dva metra, bit će da ga je

Stap

Foto: Dr. Ž. Poljak

nekad netko koristio kao oranicu. A danas? Samo na kamenu i ponekoj bukvi crvenobijela oznaka pokazuje da se ovuda prolazi i da poneki usputni natpis govori kako se zovu pojedini predjeli. I tu negdje ispod vrha nazvanog Runjava glava (1218 m), još je nešto i više od toga. Na drveću s desne strane staze više je oznaka i natpisa i prava skica koja upućuje u Kamenu galeriju. To je dakle to Tatekovo carstvo kamenih oblika koji su njemu osvojili i dušu i tijelo, a svima drugima znatiželju pretvaraju u pravi podvig, što doista i jest obilazak toga malog, ali zanimljivog velebitskog prostora.

Staza slična ovoj dosadašnjoj odvaja se desno do mjesta gdje je brojevima označen smjer kretanja. Jer ova brojevima označena staza isprepleće se i križa sama sa sobom i da nije tih oznaka, na tom bi se malom prostoru punom iznenadenja moglo samo vrtjeti uokrug. Tu počinje, tu je ulaz u to more kamenih oblika za koje Smilja jednom reče, a zato je ovaj put i ostala na stazi odmarajući se: "Ići tom stazom za Tatekom pravi je 'tatekizam' i prije polaska uputno je napraviti teštament".

I uistinu, iz koraka u korak, izdižući se po kamenim oblicima, ulazeći u procjepe, jaruge, škape, spuštajući se čak i po postavljenim metalnim stepenicama u gudure široke jedva metar ili dva, hodajući između golemih kamenih oblika koji su slični oštrim i preoštrim noževima dugim i desetak metara, a zatim izvlačeći se iz svega toga po jedva vidljivim oprimcima i klinovima, čovjek se mora upitati: kako li se toliko različitih oblika i iznenadenja skupilo baš na tako malom prostoru? Činjenica da je to Tatek pronašao lako je moguća jer on ima ugrađeno neko posebno osjetilo koje pronalazi baš takva mjesta. A da je Dante ovuda prošao ili saznao za ova čuda sigurno bi radnju svoga djela prenio ovamo i onda je nazvao Comedia velenitica. Jer s najnižih mjesta ovoga čudnovata prostora jedva se u visini opaža plava crtica koja bi trebala označavati nebo, jedva da se mogu opipati kamene stijene koje odišu stoljetnom netaknutom vlagom, ovdje nema ni sjena, a kamoli sunca, jer se sav vidik raspršuje u sumaglici nastaloj od vlage i straha da će svakog časa iza nekog kamena pojavit i kakvo živo biće koje može samo ovdje živjeti.

Na tlu nema ni lišća, ni crvića ni pužića, nikakva traga života, pa ni ptice ovamo ne slijecu. Na mjestima gdje se niz stijenu slijeva jedva primjetan trak vode možda već i milijun ili više godina, skupila se samo šaka sitna, sitna pijeska. Ili je stijena tako tvrda ili je dotok vode uvijek tako slab, tko li će ga znati. Ipak, svakome tom mjestu Tatek je pronašao pravo ime, te Zlatna vrata za ono mjesto gdje se negdje u visini na stijeni probija šaka sunčeva zlata i na tren osvijetli otvor u hladnom kamenu, te Terasa noževa gdje se jeva tijelo može provući između tankih stijena nevjerojatno izoštrenih rubova, te kuloari različitih vrsta i na kraju čudesna stijena u obliku pravoga uspravnoga žabca.

I kada se pogleda unatrag, samo rastrgane sjene klize po tim čudnovatim stijenama šerući se od jedne do druge, udahnjujući im na čas malo života. I ponegdje plane creveno-bijela oznaka na bijelu kamenu označujući da je čovjek i na ovom mjestu svojoj znatiželji dao oduška. A onom prolazniku što se šeće nedalekom i skoro jednoličnom stazom, zaustavlja se dah pred tim čudima prirode gdje se od stope do stope izmjenjuju i strah i ushićenje.

Zato se daljnji put nastavlja bez riječi. Ipak ne, jer Smilja ponekad priupita: "Jeste li vidjeli, a,

kuda vas je Tatek proveo. Ovaj ste put dobro prošli, neće teštament trebati ni otvarati!" U pravu je, ali svi ostali pitaju: kako li su tamo dovučene i postavljene one teške metalne stepenice, te klinovi, te kako su pronađeni svi oni prolazi i na kraju izlaz iz toga kamena labirinta u blizini onoga mjeseta gdje i započinje taj kratki pohod u nepoznato i neviđeno.

A staza, ona prijašnja, nastavlja dalje, prema zapadu. Ponegdje se od nje odvajaju jedva vidljive i dobrano zarasle stazice, ostatak nekadašnjih dolazaka podgorskih stočara u ove predjele. Oni su se ovuda dobro snalazili jer su im ovi predjeli bili drugi dom. Znali su i za brojne danas izgubljene izvore u dalekim i nepoznatim vrtačama i pod nedokučivim stijenama. Zato su se i zadržavali u planini sve dok im djeci nisu odnijeli vjetrovi suvremena svijeta. Isti oni vjetrovi koji i njih prjeraju, spuštaju u niže predjele, a s druge strane privlače ovamo znatiželjne željne vidika, iskonskih ljepota i nedirnute prirode.

Stapina

Najednom šuma puče i ukaza se Stapina. Ona obla, s mnogih razglednica poznata, ali ne baš visoka stijena (1125 m), planinarima nedohvatna zbog sîrme zaobljenosti svojega vrha. A s ove strane dobro joj se s desna vidi niža stijena zvana Priperak. Proplanak je obrastao onom tvrdom i sada posve sasušenom travom i s ostacima nekadašnjih stočarskih stanova, a usput je i malo raskrije.

Staza se ovdje malo spušta u Čankove njivice i odmah potom uspinje s desne strane Stipline da se za pola sata spoji s onom što dolazi od Dalmatin-skih vrata i tuda se spušta prema Stapu. Ovdje se na Splitvini, tako se naime zove ovaj proplanak, lijevo odvaja po kamenjaru i šikari obilaznica što opasuje Stadinu s južne strane da nakon sat ili više hoda izbjige na stazu što od Stapa silazi na Sjauševac.

U rano jesensko poslijepodne Stapina blješti u suncu. Po rubovima joj trepere sunčane zrake pa se čini kao da je zlatom obilivena. A sa sjeverne strane sjenovita tišina čini je tajanstvenom. U tišini samo poneka ptica oblijeće joj vrh lelujajući u zračnim strujama. Od svih mogućih zvukova jedino zašuti lišće pod koracima. I to je jedino što poremeti pogled prikovan na tu osebujnu i neoče-

kivanu stijenu, što na čas razbije ugodaj ljepote te bijele gromade izdignute iznad okolnih kukova, iznad napuštenih pašnjaka i šume zapaljene jesenskim žarkim bojama. I nije ni čudo da su joj stočari razdragano pjevali:

Velebitite, stina si do stine
ali nema lipše od Stapine!

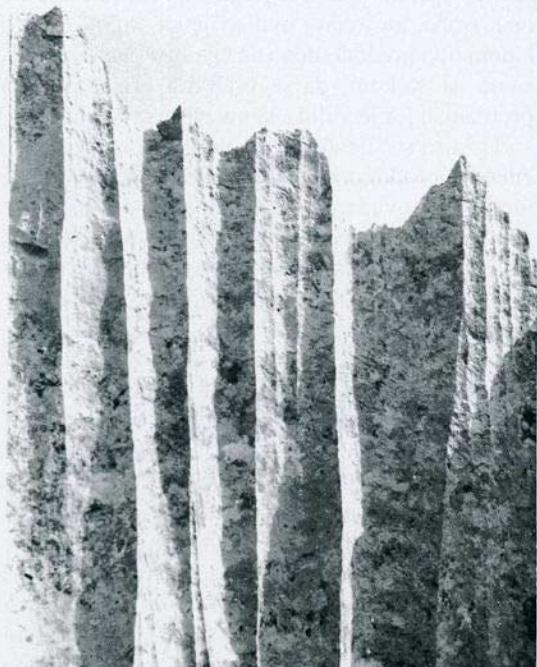
Jer ne mogu ljudi ovih krajeva ni pjesmom zaoobić svoju Stapinu na koju se nikad nisu popeli; koja im je svojevrsan orientir i simbol njihova kraja.

Svuda su naokolo kukovi različitih visina i oblika. Desno od ove staze što se odvaja na obronke s južne strane Stapine, izdignuo se poznati Trovrh, a zatim staza ulazi među manje kukove koje tvore svojevrsna vrata nazvana Vratanca od Splitvine. Odavle se već vide okrajci mora u sumaglici podno valovitih kamenih obronaka. Osjeća se pod nogama da je ovaj prolaz bio dobro korišten. Jedan je od najpogodnijih gdje se između desetak metara visokih stijena lako može prijeći iz Podgorja u više planinske predjele. Oko njega su nešto viši vrhovi, na koje se može bez muke popeti. A to kratko penjanje od nekoliko minuta donosi pogled koji je jedinstven na cijelom Velebitu.

Naravno, u sredini je toga vidokruga Stapina, a zatim svi ostali kukovi sve tamo do Debelog kuka, do Golića, do Velikog Pločevitog, do onog obilja oblika koje se rijetko vidi. Između njih prošarala je šuma zaognuta jesenskim dahom cijeli krajolik. Iznad poneki oblak na čistom plavom nebu. Lijevo i desno daleke kamene daljine. Na istok pogled seže preko Rujna i Golića sve do Sv. brda. Na zapad do sunca. A otraga, prema moru? U dubini crni li se crni Crni Sinokos. Duguljast usamljen dolac drijema među svojim kukovima, taman od sjena, od crne zemlje isprane s okolnih brda, od bujne trave, od samoće. Zato se tako i zove. I tko tu, kako kaže pjesnik, tko tu klikto ne bi:

Za tebe molimo, za te žrtvujemo,
Lijepa naša zemljo Hrvatska!

Stojimo na stijenama kao da smo srasli s njima. Joža Gobac s Hrvatske televizije ne može pregorjeti što nije ponio bilo kakvu kameru. Zato tvrdi obećava da će ponovno doći ovamo i to što prije. Snimamo cijeli krajolik po više puta, ali se ne nadamo dobrim snimkama. Jer nitko i nikada ne može nadmašiti ovaj trenutak u kome se sve slilo u more ljepote koje ne može nadvisiti nijedan drugi pogled na Velebitu.

U Kamenoj galeriji

Foto: Dr. Ž. Poljak

Iz Ljubotića na Trošeljevac

Ali na ovo se mjesto može doći i s druge strane, preko Crnog Sinokosa. I usput upoznati jednu manje poznatu stazu i sve ono što se nalazi i događa uz nju. U tu svrhu treba također krenuti iz Ljubotića bilo kojom stazom što se izdiže u planinu. Na onom prijevoju, na kosi, kako se to mjesto ovdje zove, iznad Reljinovca treba skrenuti lijevo jedva primjetnom kozjom stazom. Za čudo staza se ubrzo sve lakše opaža i vidi se na njoj da je prometna. To je ustvari izravan put na Crni Sinokos. Uspinje se i vijuga između manjih vrtaca i neznatnih uzvisina obraslih šikarom. Ponegdje tragovi prolaza magaradi i malih preživača. Možda ima usput i zmija, ali se u brzom hodu one previdaju. Sunce upire u leđa i tjeme pa valjda zato i cvrči stotine cvrčaka.

No na jednom mjestu, gdje staza obilazi veći grm, čuje se nekakav šum, mrmljanje, udaranje, lupanje i svi oni zvukovi što mogu uputiti na kakav zlokoban njihov izvor. Sasvim mali štapić u ruci prolaznika koji ne misli na najgore uskoro otkriva o čemu se radi. Jedna osoba sjedi iza grma i kamenom na kamenu izravnava neki čavao koji ga

tišti iz opaska. Na prvi pogled opaža se da je to ona osoba, na sreću i ovdje rijetka, kojoj je sudbinom bilo predodređeno da cijelog života druguje samo sa stokom, da je prati od proplanka do proplanka, jer je valjda samo zato i stvorena.

Uskoro se lijevo odvaja dobro ugažena staza. Bit će to ona kojom se žitelji iz Zagona spuštaju k moru, ali ovuda i Tatek sa svojim društvom prenosi terete za radove na Stapu. No nastavljući starim smjerom uskoro se ukaže pred očima lijep okrugao proplanak. Promjera je sto i pedesetak metara i sav je obzidan dobro uščuvanim suhozidom. Po pitomoj travi osjeća se da je i sada korišten, samo se više ne ore. S druge strane proplanka i izvan zida nekoliko je prilično sačuvanih ali praznih kuća. To je Trošeljevac, jedan od lokaliteta istog naziva koji govori kako je to pleme bilo rasijano po ovim predjelima, sve do onih najviših, do Trošeljeva vrha (1445 m) iznad Velike poljane.

S Trošeljevcu se na zapad široka staza, skoro cijeli put, za nekoliko časaka spušta u nekoliko sasvim međusobno blizih dolinica. Ne posredno prije njih poznata je jama zvana Jamina, golema otvora, koja je u ratu više puta služila nekim ljudima ili neljudima za njihove "junačke" pothvate. Odmah je do nje sasvim mala dolinica sa dvije kuće, cisterne, dvije mazge na paši privezane za drveće i divna breskva okićena s puno skoro posve zrelih plodova. U prvoj kući nema nikoga, u drugoj majka i sin. Ali neće da oslobole mazgu iz susjedne kuće što se zamrsila oko drveta, nego to mora učiniti slučajni prolaznik, jer oni nisu u dobrim odnosima. Tko zna zbog čega, možda zbog neke krivo udarene mede, zbog naramka sijena koji je na nekom proplanku mogao pripadati i jednima i drugima ...

Odmah je do njih dolinica Jamina koja se u onom kamenjaru jedva može tako i zvati. Na njoj je dobro uščuvana kuća Mile Vukića-Vuka iz Mandaline koji ju je donedavno i koristio. Na svojim komadićima zemlje veličine pravog jezika uzgojio bi dovoljno krumpira za sve svoje susjede iz Mandaline. Ali ga pritisle godine i brk mu se posukao prema dolje pa je posve prešao u kuću uz more. A ovu ovdje koriste drugi koji imaju snage i volje da tako izdrže još koju godinu.

Neposredno uz Jaminu i malo niže dolinica je Zagor. To je stalna kuća obitelji Njegovan. Poglavar je kuće Ante s ovcama i kozama u Medenom,

a ovdje su mu žena i sin. U kasnu jesen svi su opet ovdje iako su do sredine prošlog rata cijele godine boravili u Medenom. No ni sin mu ovdje nije bez posla. Upustio se u govedarstvo i po tome je poznat od Senja do Obrovca. Doskora je imao petero goveda, a nedavno je jedno smaknuo. Više voli goveda od drugih vrsta domaćih životinja. Pusti ih da lutaju širom po obroncima, prošeta za njima da vidi prati li ih medvjed, a uvečer se ionako sama vrate. Imaju dosta mljeka, i Šime, tako je ime tome mladiću, svaki drugi dan nosi ga braći i sestrama u Kruščicu i njoj susjednu dragu, Duboku Kruščicu. Nije mu to tako teško niti može biti jer je Šime toliko vitak da tu razdaljinu prijeđe i za manje od dva sata, a po težini, da ga brat bratu važe, nema više od 40 kilograma.

Godine mu je teško odrediti jer je spustio onaj dugi brk s obje strane usta a la Nikola Plečaš, a društveni mu status odredi njegova mati kada izreče: ajde, mali, pokaži put gospodinu, što donekle odudara od njegovih navršenih četrdesetak godina. I nakon okrepe s divnim kiselim mlijekom Šime će pokazati put svakom prolazniku. Preskače s kamena na kamen kao zec, a da ga čovjek i ne vidi lako ga može slijediti po oblaku duhanskog dima što ga stvara, naime, pali cigar na cigar, kako se to ovdje kaže. A na ovome čistom zraku taj dim upravo reže pročišćena pluća, što Šime sigurno i ne osjeća. Na upit zašto toliko puši odgovara da mu je to veliko uživanje koje je stekao još u mладim danima i da ne može bez njega. S obzirom na svoj izgled sigurno je da bi zaprepastio sugovornika odgovorom da puši zato da skine tjesnu težinu, jer mu odrastao čovjek sa samo dva prsta može obuhvatiti cijeli vrat.

No usput Šime priča kako Tatek često prolazi ovuda. A on je već uobičajio da subotom i nedjeljom izgoni svoja goveda u predjelu istočno od Trošeljevca, jer ima jednog bika, a taj je opasan, pogan. Odmah nasrće na čovjeka i već je Šime imao neprilika zbog toga. Zato u one dane kada prolaze planinari, put mora biti slobodan. Šime prodaje telce a povremeno i koje govedo. Prije toga razglasiti taj dogadjaj i onda se skupe susjedi s bližih i daljih obronaka i meso ode za čas. A Šimi i dalje ostaje više goveda nego što ih imaju svi drugi stočari na zapad sve do Karlobaga ili na istok do Masleničkog mosta. A na pitanje o ženidbi Šime se samo trpko osmijehne: "Da, dobro bi mi došla da sredim sijeno na Trošeljevcu i

drugdje, ali ..." Čini se da je puno razloga da do ženidbe u Zagonu nikad i ne dođe.

Od Trošeljevca do Opuvanog dolca

Od Trošeljevca staza postaje strmija. Čini se da su joj neke dionice gradene ljudskom rukom jer su ponegdje goleme kamene ploče poredane kao stepenice. A s desna, sa strmog obronka čuje se zvono sa Šiminim goveda, njihovo koračanje i bukanje onoga opakog bika koji je već nanušio nečiji tudi miris. To koracima daje dodatnu snagu da ubrzaju do onog zavoja gdje se uvijek odmara. Sada tu zastanu samo slučajni prolaznici, ali redovito Mile Trošelj sa Crnog Sinokosa pri svojim čestim prolascima, onaj Mile za kojeg često priputita njegov sinovac Drago, planinar iz Našica.

S ovoga se mjesta unatrag kao na dlanu vidi Trošeljevac, pa onda Bristovac i svi obronci iznad Barić Drage i dalje. Posve unatrag i u daljinu - more. Svuda krš, sve lomivrat do lomivrata, ali sve to povezano onim jedva vidljivim putevima kojima su se ovuda naselili Bunjevci u neko davno doba. I tamo negdje na zapadu, ispod onih surih vršina, tamo je negdje Opuvani (Opuhani) dolac. Kažu da je u njemu zemlje lopata ili dvije, sve je bura raznijela, ako je tu ikada i postojala. Ali je bio pogodan za podnevno plandovanje blaga za velikih vrućina kada se stoka sklanjala oko stijena vrteći se uokrug. Ispod njega na obronku, gdje je raslo nekoliko klenova, bila je kuća jednoga od onih koji je nakon rata otisao u daleku Ameriku. A tamo zamogao, stekao kule i vile, novce i automobile, ali se uvijek sjećao svojega Opuvanog dolca. Ali se vratiti nije mogao. Nije da se on bavio politikom; jest, politika se bavila njime, ali sve to nije bilo zapreka da ga je zdravlje poslužilo. No godine pritisle, noge posve otkazale i ostala mu samo jedna jedina misao s kojom će i umrijeti: "Da mi je samo još jednom doći u Opuvani dolac, pa stati na njegov rub, pa da zapuše ona najjača bura i da se dobro ispuše, a ja da dobro promotrim obronke svoga zavičaja. E, sve bih dao što imam da to može biti".

I tu želju i još mnoge druge odnijet će bure svjetske u nepovrat, obronci će postajati sve pustiji i koraci će sve manje odzvanjati na putu prema Crnom Sinokosu, jer i Mile Trošelj svake godine sadi sve manju njivicu krumpira i zelja u svojoj visinskoj postojbini.

Stap

Foto: Dr. Ž. Poljak

Crni i Bili Sinokos

Teško je već svladati sve ove uspone, pa i ovaj posljednji ali kratki, iza kojega se odmah stupa na Crni Sinokos. To je duguljast i ravan proplanak položen skoro u smjeru istok-zapad, a sa zapadnog se ruba vidi more kao na dlanu. Pri sjevernom rubu sasvim je mala njivica s krumpirom, zeljem, a možda i drugim već pobranim povrćem. Na svem ostalom prostoru jedva da je pokošeno malo trave. Ali se zato još uvijek dobro poznaju međe između parcela, znak nekadašnjeg izdašnjeg korištenja. S lijeva ruševine stočarskih stanova, a skoro na kraju Crnog Sinokosa, s lijeva pod stijenom još стоји добро uščuvana kuća Mile Trošelja. Oko kuće se vrzmaju dvije mace, iza kuće nekoliko dobro zagrađenih košnica da ne postanu medvjedu lagan pljen, a ispod kuće u gustišu dvije kamenice s vodom punom lišća. Eto, to je sadašnja slika ovoga divnog proplanka.

A voda? To je tajna za onoga koji nije u nju upućen. Ima je u velikoj kamenici ispod stijena na samom zapadnom rubu i lako ju je previdjeti. Ali osim spomenute staze kojom se dolazi ovamo, još

su dvije, ali nisu opisane ni u jednom dosadašnjem velebitskom vodiču. Ni dr. Josip Poljak nije ih dotakao, nego je samo u svojem vodiču iz godine 1929. jednostavno napisao: "... spuštamo se na zaravanak **Bili Sinokos**, gdje se na j. strani nalaze kamenita **Vrata**, kroz koja je lijep pogled na **Crni Sinokos i na more.**" Da, s tih se kamenitih Vrata vidi more, ali od Crnog Sinokosa nema ni traga, jer dok se s Biloga Sinokosa dođe do njega, prokuhat će i Podgorcima u želucu dobar grumen palente.

U opisu staza između obaju Sinokosa najlakše je poći, ali i svladati je, od kuće Mile Trošljja. Na njezinoj istočnoj strani uzak i još vidljiv nogostup lagano se izdiže obronkom prema istoku, ubrzo zaokreće prema jugu i kroz šumu svladava cijeli prijevoj između Sinokosa. Već na silaznom dijelu otvara se vidik u daljinu. Preko Bilog Sinokosa, preko Rujna, Golića sve do Sv. brda. Ponosni su ovdašnji ljudi da se s ovoga prijevoja opaža mjesto gdje je crkva na Velikom Rujnu, a posebno na to da se dovle čuje zvono s te crkve, rujansko zvono. Istinabog, to je rijetko, jer rijetko i zvoni, ali onda se i čuje.

Odjednom se izbjija na čistinu, nevelik pašnjak zvan Torine. Tu je s desna još uvijek dobro sačuvan stan koji bi se mogao nazvati i kuća. Vlasnik mu je Luka Gazić, ali ga ne koristi. Još malo niže idući, sad već po golom kamenjaru, dolazi se pod stijenu Skok, pod kojom su četiri stočarska stana, od kojih su dva još donekle uščuvana. Vlasnik jednoga od njih je Josip Matak iz Ljubotića koji se zaposlio u građevinskoj struci, ali ni danas ne može prežaliti mlade dane koje je ovdje proveo, one dane kad se Pod Skokom, tako zovu to mjesto, i prelo i pjevalo i dosta bezbrižno živjelo.

Slijedi oistar silazak kroz grub kamenjar, a to je već Bili Sinokos. Pogled unatrag otkriva stijene koje ga dijele od Crnog Sinokosa. Onaj prvi vrh, što se nadvio nad samo Podgorje, to je Baričin kuk. Na njega se nastavlja prema zapadu, ali se odavle ne vidi, Široki kuk. A prema planini poredal se jedan do drugoga Obli kuk pa Golovrhe, između kojih se provlači i netom opisana staza. A odavle, sa zapadnog dijela Bilog Sinokosa, kako je već rečeno, uzbrdo se staza nastavlja prema Vrtlini, u obratnom je smjeru Ljubotić i Kruščica na moru, a prema istoku i pod Vlakom (984 m) dva su sasvim solidna i većim dijelom godine nastanjena stana dviju obitelji prezimena Sjauš iz Ljubotića.

Povratak natrag preko prijevoja između obaju Sinokosa upotpunjava spoznaja da je u sasvim malom detalju dopunjena knjiga dr. Josipa Poljaka i da će to možda poslužiti nekom znatiželjniku u obilaženju ovih predjela. Ali, daljnji su koraci zaokupljeni Crnim Sinokosom, njegovim imenom i sličnim nazivima koji u ovoj lijepoj planini imaju dodatak **crni**. Evo ih nekoliko: Padež, Potok, Vrh, Vrelo, Greda, Dabar, Duliba pa Crnopac. I javlja se pitanje nastade li taj pridjev, što već sam po sebi izaziva strah i odbojnost, od teška hладa gustih šuma kroz koje prodire malo sunčanih zraka, od tamnih planinskih procjepa koji nikad i ne vide sunca ili od onoga mukotrpna života što se stvarao na takvim mjestima obavijen stalnim strahom za sutrašnjicu. Jer težak je bio i sam dolazak na to mjesto po strmenitim stazama kamenih obronaka. A kad se na jednom mjestu prekopala prva šaka zemlje, tu se i ostalo, zasnivao se život onako kako se najbolje moglo. A to je značilo prekopavanje ono malo zemlje što su je bujice snosile s okolnih brda, stvaranje plodna tla iz kojega je izrasla njihova budućnost.

Eto, tako je nastao i Crni Sinokos. Već su ga davno zauzeli Trošljji i drže ga sve do danas. Ostali su otišli kao da se planina zanjihala i razbacala ih po čitavu svijetu, ta planina koja se ne zaboravlja, ali se u nju rijetko tko vraća. Ipak dolazi ovamo Mile Trošlj, ali kaže da neće još dugo dolaziti. Već ga svladavaju boljetice, a najviše ga ubi samoča. Ona prazna samoča u kojoj su se izgubili susjedi s obližnjih proplanaka i nekadašnji neznani prolaznici. I zato je u jesen 1988. već početkom rujna ostavio svoj stan i spustio se k moru. Zateglo ga nešto preko pasa, steglo mu paru, ukočilo bubrege i nije bilo druge nego otići. A dogodine, ako se imalo povrati snaga, a kosti se i svi drugi organi slegnu na svoje pravo mjesto, opet će on ovamo. Tako je i bilo. Vraća se Mile sa svojim stadom, ali s nekom razlikom od prije. Nekad je do gore trebalo malo jače od dva sata hoda, sad već treba i preko tri, a uskoro će trebati možda i cijeli dan.

A kada se izdigne na sam rub Crnog Sinokosa, a to je na nekih osam stotina metara nadmorske visine, onda će tu zasjeti. I gledati naprijed, u planinu. S leđa će mu ostati i kamen obzorje, a sunce će upirati u njega kao da ga hoće potjerati još jače u brda. Pred njim će se crniti gusta trava, tamnija nego igdje drugdje, kapi će se rose na njoj

sjajiti kao kakve žive oči, a ona ravna ravnina čitava proplanka bez ijednog kamena, ali s puno nekadašnjih međa, privući će ga da se odgega do svoje kuće. I tu će ostati i ljetovali. A mladi će njegovi dolaziti. Pa koliko mu pomognu u radu toliko će i plodova ubrati najesen.

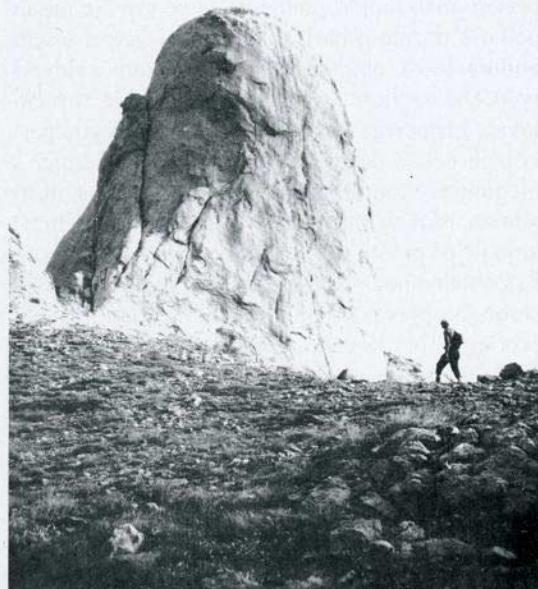
Opet Stapina i zatim silazak

Iza Miline kuće i ravno na sjever kuk je Stapina. Ali kako do njega doći? Treba se uputiti na prijevoji za kuće i svladati ga za nekoliko minuta. Odmah se potom siđe u dolinici koju Mile zove Trošeljeva jezerina. Tu je on i ljeto godine 1990. probrstio nekoliko otkosa one bolje trave i odnio je do kuće. Zatim treba nastaviti u istom smjeru i opet svladati isto takav prijevoj, samo malo više kamenit. Ispod njega opet je dolinica zvana Trošeljeva ruja, a na njezinoj je sredini komadić ispuçane ilovače što znači da se u kišnom razdoblju ovdje skuplja voda. Negdje je tu na desnom njenom rubu i propali stan i sasvim mali izvor, ali se ni jedno ni drugo ne vidi od grmlja. A dalje, s one strane dolinice i na samom ulazu u šumu, crveni se planinarska oznaka. Da, to je ona staza što obilazi Stapinu s južne strane i nastavlja se prema onoj poprečnoj, već spomenutoj.

Ako bi se od prve planinarske oznake produžilo ravno prema sjeveru provlačeći se između granja i okolnih brda, stiglo bi se kroz Vrataca od Zdilara pod samu Stapinu, jer se lijevi brijev zove Zdilar. No, krene li se desno i uzbrdo po oznakama, za petnaestak minuta stigne se do Vrataca od Splitvine, onoga mjesta gdje dah zastaje od nevideno lijepa pogleda.

I ovdje se zaokružuje cijeli ovaj put što, gledajući ga sa sjevera, možemo reći da je s **one strane Stapine**, put i predjeli koji se rijetko obilaze, ali otvaraju obilje ljepota lako dostupnih svakome. Tu se velebitski krš otkriva u svom najraznolikijem izdanju. U valovima se stere u više predjela. Izvire iz gustih šuma, izdiže se kamena bjelina golih stijena u plavo nebo u isto tako bijele oblake što lebde pa nestaju, a vjetar ih odmah zamijeni drugima. A dolje, na tlu, tragovi su ljudskoga življena. U svakoj vrtači, na svakom proplanku, na prijevojima su ljudske stope ostavile otiske koji su govorili da je to bio njihov dom.

Najednom se na čas povrati stvarnost jer pogled u sunce otkri da se bliži predvečerje. A sunce se

Stapina

Foto: Dr. Ž. Poljak

pričini kao da je nekako u istoj ravnini s ovim ovdje brdim, kao da je i ono otprilike na tisuću metara nadmorske visine. I uz to sinu i druga sasvim realna misao: što netko drugi misli o ovom ovdje vidiku, o ovom čudesnom krajoliku? Što bi na primjer rekao o njem izraziti čovjek ravnice, recimo jedan naš Slavonac koji nije odlazio od svojega doma. Možda bi bilo slično kao i poznatom botaničaru prof. Ivi Horvatu koji je pred rat došao na vrh Dinare u pratinji vodiča Dalmatinca u potrazi za svojim omiljenim biljnim zajednicama. Zadivljeno je promatrao Bosnu i nepregledne bosanske šume, a njegov se pratičac Dalmatinac podbočio rukama i začuđen govorio: "O, Bože moj, kolika je to tamo pustinja!"

Da, da, u njegovim se očima urezala slika njegova zavičaja i tamne su mu šume bile prave pustinje. Nije u njima sunce ni žarilo ni palilo, vjetrovi vedrili i oblačili, a zmije i obadi živjeli kao na svom. I zato mu je ta tamna daljina predstavljala pravu pustinju.

Silaženje niz kamenite obronke brže je, ali ne mora biti lakše, jer treba pogled prikovati za tlo i

usput se utrkivati s dolaskom noći. I samo ponegdje pogledati okolicu i kakve zanimljivosti na njoj. Već skoro u sumrak na jednom se nedalekom prijevoju ukaza nepomičan čovjek s puškom. U prvi se mah moglo pomisliti da se i ovdje našao netko s poznatih barikada što su u ljeto i jeseni godine 1990. obvladale južnom Likom i sjevernom Dalmacijom. Ali ipak nije. Bio je to neki lovac, i iza njega također nepomičan njegov pas, koji je čekao da mu plijen uskoči u isti smjer s njegovim okom i nišanom. No zato u svijesti odmah iskrnsu misao o pjesmi "Vila Velebita" koju je još prošle godine bilo kažnjivo pjevati, ali se slobodno hodalo po Velebitu, a godine se 1990. slobodno pjeva, ali po cijelom Velebitu nije baš preporučljivo hodati ... Što se tu može, naiđu i takva vremena.

I kako se god sve više mrak svija oko obronaka, kako se spuštanjem niz kamene gromade dobro podbačaju svi unutrašnji organi, tako se pojavi pokoja tamna i teška misao. Jedna posebno. To je ona o teškim danima poslije drugog svjetskog rata, kada su se po obližnjim pećenama skrivali ostaci pobijeđenih vojski, tzv. špiljari. Bili su to većinom ljudi ovih predjela, čekali su neko čudo u obliku kakve milosti da se vrate u normalan život. Oni koji su već prije sredili svoje odnose s novom vlašću koji put bi ih sreli. Jedan je od takvih pošao u planinu nasjeći drva ili nešto drugo, i sreo tako svoga susjeda špiljara. Razgovarali su - tko zna o čemu. I u zgodnom mu je trenutku sjekirom odsjekao glavu. Kažu, da mu je to poslije bio sasvim dobar "prilog" uz zahtjev za mirovinu. A povrh toga njemu i njegovu potomstvu ostade "glas" koji će se još dugo povlačiti po ovim obroncima. Eto, i to je bio jedan od Trošelja.

Tonu u mrak staze i bregovi. U skoro napuštenim naseljima užeći će se poneka svijeća, uz njih će se bakice pomoliti, zadrijemati i onda otici na počinak. Osamljene i prečesto tužne. Jedna je od njih ušla u priču, koja će postati legendom, i ta će bakica sigurno zaspasti za trun zadovoljnija nego prijašnjih godina.

Čula je ona prošlog proljeća da će biti izbori i da će svatko moći dati svoj glas onome kome želi. I nije propustila taj dan, dan o kome se govorilo i pjevalo. Sa svojih osamdeset i nekoliko godina uputila se iz planine na biračko mjesto. Pješice, a da kako bi drugačije; a onda i po asfaltu, također pješice. Nikada do tada ona nije glasovala, ali ovaj

put hoće. Mora. Tako joj je pisao i jedini unuk s plovidbe po nekom velikom moru. Prije rata nije ni imala pravo glasovati, a nakon rata, tko zna, možda je netko drugi glasovao i za nju, ali ovaj put neće.

Na biračkom mjestu razočaranje. Nema je u biračkom popisu. Neki možda i previše savjesan službenik, iako je dobro pozna, pita ima li osobnu kartu. A tko bi njoj to dao, nikad je nije ni imala, a možda joj je u ovim predjelima u onim poslijeratnim prilikama bila potrebnija nego mnogim drugim. Pitaju zato ima li barem putovnicu, pašuš? Nema ni to, ni to joj nije trebalo da bi mogla prelaziti vratače i proplanke. A ima li kakav drugi dokument, pitaju opet, iako je svi prisutni dobro poznaju.

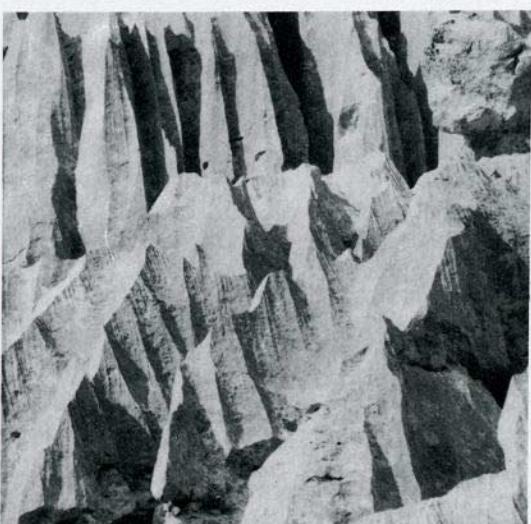
- Hm, čini mi se da imam negdi zdravstvenu knjižicu - sjeti se baka - ali tko zna di je; idem je tražit.

I baka se uputi natrag u svoja brda sa žarkom željom da se opet vrati. Srećom je brzo pronašla zdravstvenu knjižicu, vratila se i - glasovala.

- Eto, dala sam i ja svoj glas za našu Rvacku, pa sad mogu na miru umrit!

I odahnula je baka nakon skoro cjelodnevnog penjanja i spuštanja po planini. Zatim se mirno uputila u svoja brda.

U ova sada već posve zatamnjena brda koja će sačuvati priču o jednoj običnoj bakici, priču koja će se ovdje prepričavati dok traju ljudi i njihova brda.

Bijakova, brdo moje milo

MARA OŽIĆ-BEBEK, Imotski

Kraj je promjenjivog i prohladnog svibnja, točnije Dan državnosti, i jedan atmosferski "uredan" dan stvoren za boravak u prirodi, za uspon na našu ljepoticu Bijakovu.

Stotinjak nas, članova HPD "Imotski", učenika srednje škole dr. Mate Ujevića i nekolicina starijih ljubitelja prirode krećemo autobusima prema Zagvozdu. Ostavljamo autobus u Turiji, i "tom ćemo stazom, najpovoljnijom za uspon" veli Joško, iskusni planinar i vodič.

... Radost ozarenih lica okupanih bijakovskim suncem, s tek kojom kapljicom znoja. Pod nogama tvrdo tlo, slućene litice, kadulja, bilušina, pirika ... Početak s puno oduševljenja, pjesme i priče. Poodmaklo jutro, odmakli i planinari. Zažarilo, zapeklo. Zamukao cvrkut ptica lugarica. U području smo nekoga drugog biljnog i životinskog svijeta. Nogama pomažu ruke i štapovi, a i riječi iskusnijih. Prvo počivalište na Ljubovićkim izvorima, zrcalima naših zažarenih lica i malih patuljastih oblačića daleko na plavom nebeskom svodu. Pogled u krug, nagrada za trud. Već "gospodarimo" krajolikom sve tamo do snijegom obijeljene Čvrsnice, koja kao da se bijelim plaštjem domahuje s ljepoticom Bijakovom. Rasuo se Imotski po sivcu kamenu, zakrvario crveno-makovinjastim krovštima, kao da se nageo u vodenkaste zjene Modrog i Crvenog jezera...

- Nije to još pravi pogled, veli fra Jakov, koji je eto, u skupinici nas starijih.

Uz skromne zaloge i gutljaje padaju i prvi učinci mozgovnih pročišćenja, teme: meditacija, religioznost, etika .. A onda dalje - k Svetom Juri: od dočića do dočića, uzbrdo - nizbrdo, puteljcima, prtinama, kozjim stazama. Bolje rečeno divokoznim. Zarasle bijakovske staze tek pomno prate crveno-bijele planinarske markacije. Da ih nema, gotovo da bi se zalutalo. Zadnji čovjek uspona, simpatični mladi profesor Lukica, hrabri one koji su posustali (a ne bi trebali), pazi da tko ne zaostane - staro je planinarsko pravilo. Dr. Vučemilović, hvala Bogu, ne otvara torbu, otvorit će je malo poslije i ponuditi odličnim rolatom mame Nede, drage nam učiteljice i sugrađanke.

Parlov, Marjanović i prof. Zec paze na svoje naprtnjače. U njima je uz "marendu" i kapljica koja vraća u život. Fra Jakov je ponio "misnog", kako i priliči. Poslije će se to lijepo usporediti i popiti, naravno! U vinu je istina, na licima prvi učinci vrelog bijakovskog sunca, u naprtnjačama mokra majica više. Na satovima skoro podne.

- Još malo i tu smo, opet će Joško. Dobro pazite, jer ovo je do sada bilo planinarenje, a ovo što slijedi je penjanje!

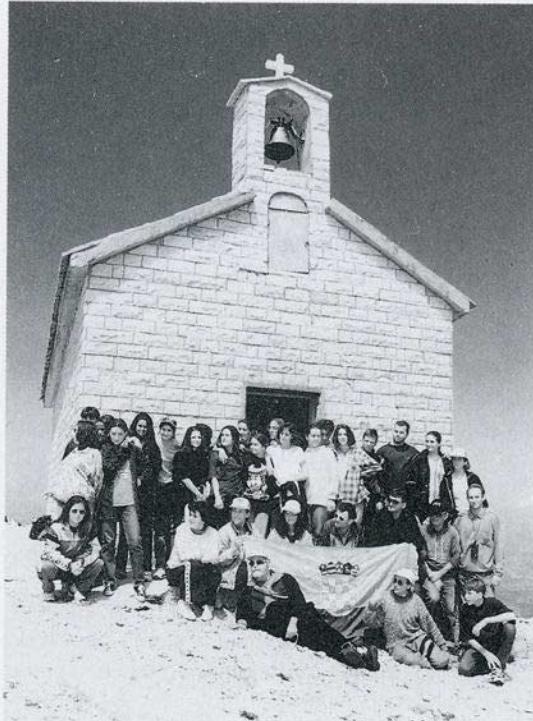
Penjanje, a snaga? Treba je pokupiti, racionalizirati. Tek poneka riječ: Bože, majko moja ..ajme...ide se dalje.

Poletniji i spretniji mašu nam s podnožja kapelice Sv. Jure, hrabre i navijaju. Na cilju smo. Kako tko stigne, proguta gutljaj, gotovo legne, a potom nagrađuje svoja osjetila.

Uspon na Sv. Juru

Foto: J. Vukosav

Pred kapelicom Sv. Jure na Bijakovi...

Teško je pogled usmjeriti, zadržati ga. Ima što birati, bira... Ljepotica Bijakova zagospodarila dvama krajolicima, tako blizim, a tako dalekim. S jedne strane zagonanskom pitominom, a s druge pak tirkiznim plaštem mora i kamenih mu suputnika - otoka... Pogled se otima, srce "kuje" za

Zagoru. Zagoru na dlanu koja se troslojno stere kao na pladnju. Gotovo opipljivo.

Skupni portret s Bijakovom zabilježit će momci kamerom i fotoaparatom, a vašoj novinarki ostaje skromno pero koje će morati propisati srcem. Za ljepotu bijakovskih arkadijskih prizora, za milo-zvučan ditiramb životu, za dušu i srce planine treba pero od srca i pameti.

Pored sve ljepote kojom smo nagrađeni mislimo i na one koji su nam omogućili slobodu "Lijepe naše", na one koji nažalost nisu s nama - fizički. U hladovini kapelice Sv. Jure, okupljeni oko našeg fra Jakova Udovičića, izmolismo devetnicu za naše mrtve branitelje i sve žrtve Domovinskog rata. Iako kapelica Sv. Jure nije bila najviše posjećeno mjesto u kojem se održala sveta misa, ali je zacijelo bila najviši oltar u Hrvatskoj, s 1762 metra nadmorske visine.

Zašto smo se penjali, mučili, znojili? Mogli smo i komocijije, automobilskom primorskom cestom. Ali to ne bi bilo ono za čim smo stremili. Kad ste Bijakovu propješaćili, kada ste je svladali, ukrotili svojom voljom i snagom, osjetit ćete se gordim gospodarom zemlje kojom hodite, gospodarom i vladarom svemira koji vas okružuje. Osjetit ćete se čovjekom za kojega je stvaran i stvoren ovaj svijet.

Stazom na Miliće pored Očijeskih bunara spuštimo se u sumrak dana, puni dojmova krenusmo nazad. Bogatiji za jedan iznimni dan u okrilju rasne ljepotine Bijakove, hirovite gospodarice krajolika. Vraćamo se Imotskom koji je sve bjelji i bjelji na kamenu ...

...i u njoj

Foto: J. Vukosav

Iz Blaguše do Doljnje Zeline

Šetnja obrobcima Medvednice

Dr. BERISLAV BANEK, Zagreb

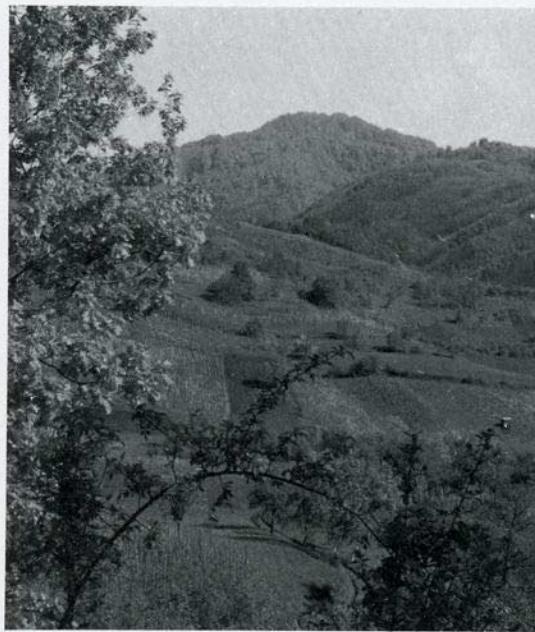
Odlučili smo ovaj puta krenuti prigorskim krajem, ali neutrnim i nemarkiranim planinarskim stazama. Odredili smo polaznu točku i cilj. Polazno mjesto bilo nam je Blaguša (istočno od Kaštine, odnosno sjeverno od Prepuštovca), do kojeg vozi autobus ZET-a iz Sesveta. Za ciljnu točku odredili smo Bukovec Zelinski, a potom Doljnju Zelinu. Selo Blaguša smješteno je, kao i većina sela kroz koje nas je put poslije vodio, u udolini pitomog prigorskog kraja. Koristeći se topografskom kartom, krećemo iz sela prema istoku i penjemo se cestom prema selu Glavnici Gornjoj. Na pola puta desno od ceste uzdigla se drvena starinska hiža s prekrasno izrezbarenim drvenim trijemom. Tijekom dalnjeg puta naići ćemo na još nekoliko sličnih, ali ne toliko lijepih. U selu Glavnici Gornjoj (smještenom na hrptu dvaju brežuljaka) otvara se lijep vidik prema Medvednici, Lipi i Rogu. Sjeverno dominiraju dva vrha: Grohot, koji je djelomično skriven, i Kozelin (511

m) koji djeluje impresivno svojom južnom šumovitom stranom. Na kraju sela, na obližnjem vrhu stožastog oblika, nalazi se crkva Krista Kralja. Popevši se stepenicama do nje, nažalost je nalazimo zaključanu. Svojim izgledom (bez zvonika) i arhitekturom ne podsjeća na crkvu, ali izvanredno mjesto na kojem se nalazi omogućuje da se od nje vidi nadaleko. Služi i kao prvakasti orijentir, jer izgleda poput velike bijele kuće bosansko-turskog stila. Okolni brežuljci doimljaju se snagom svojih pejzaža, gdje se izmjenjuju cvjetne livade i vignograđi. Nakon nekog vremena dolazimo u južni dio sela Glavnice Donje, a onda blagim usponom kroz vinograde i livade stižemo na prijevoj, da bismo se spustili u selo Moravče. Smješteno je u dolini uz baroknu crkvu Presvetoga Trojstva. Zanimljivo je da prvi podaci o ovoj župi potječu čak od 1334. godine, kada je obavljena prva vizitacija. Ovdje je 18. rujna 1875. kršten veliki hrvatski pjesnik Dragutin Domjanić. Vrijedi pogle-

U Hrnjancu

Foto: Dr. B. Banek

Kozelin iz G. Glavnice Foto: Dr. B. Banek

dati u crkvi prekrasnu baroknu propovjedaonicu i oltare koji su izgrađeni u stilu klasicizma. Kao posebnost u njoj se nalazi i raspelo napravljeno od gelera. Napravili su ga branitelji Domovine iz ovoga kraja.

Krećemo prema selu Omilju Ivanovim putem. Put je prozvan po poznatom ilircu ovog kraja, opatu Ivanu Krizmaniću, kojim je on svakodnevno prolazio od dvorca u Omilju do crkve u Moravču. U selu Omilju nalazi se kurija u vrlo lošem stanju, a mještani je jednostavno zovu Dvorac. Neko je vrijeme služila za školu, a sada je zapravo ničije vlasništvo. Malo niže od kurije nastavljamo dužim putem (prečica bi bila put što vodi južno) prema istoku da bismo pogledali kapelicu Majke Božje Lurdske, koja izviruje iz hladovine obližnjeg

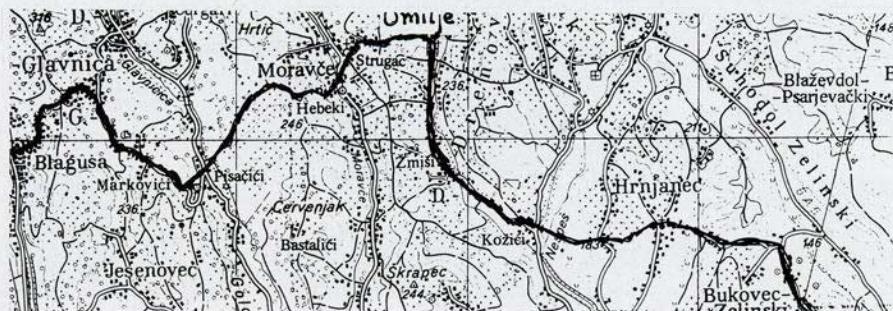
drveća sa svojim razmjerno velikim zvonikom u usporedbi sa cijelokupnom arhitekturom. Dalje prolazimo cestom kroz sela u smjeru Zmiša i Kožića. S obje strane ceste smjenjuju se pejzaži okupani suncem, livade prepune žutog proljetnog cvijeća i uredna, lijepa seoska dvorišta s velikim gospodarskim zgradama, čija urednost podsjeća na ona u Austriji. Ovu idilu iz daljine prekida promukli podnevni zvon crkve Sv. Antuna, smještene na jednom od udaljenih južnih brežuljaka.

Došavši do ceste koja vodi u Nespeš, prelazimo je, a potom prelazimo potok, te preko velike močvarne livade prepune zvončića dolazimo do šume, kroz koju kolskim putem stižemo u selo Hrjanec. Tamo susrećemo pokretnu auto-trgovinu, koja će nas pratiti tijekom daljnog puta. Ovaj pokretni dućan vjerojatno je jedina trgovinska radnja koja opskrbuje razbacane zaseoke širom ovoga kraja. Po tko zna koji puta prolazimo brežuljke popriješko. Na sljedećem briježu starica stoji kraj predvognog prozora stare drvene hiže, pognuta teretom svojih godina. Gledajući nas vjerojatno se čudi rijetkim prolaznicima u planinarskim odorama. Sljedeće mjesto je Bukovec Zelinski, mjesto našeg odmora. Tu ćemo s balkona prijateljeve vikendice zaokružiti dalekozorom ovaj kraj u jedinstvenu cjelinu. Zapadno se vide obronci Lipe i Roga, ali i crkva u Kašini. Južno i istočno se prostiru blagi brežuljci zelinskog kraja.

Poslije odmora krećemo prema Dolnjoj Zelini, prolazeći kraj zapuštene velike plantaže jabuka u Suhodolu. U Dolnjoj Zelini dočekujemo autobus, koji nas vraća u Zagreb.

Zamišljena staza prolazi poprečno s briježa na brijež, presjecajući južno položene brežuljke i doline. Bez detaljne topografske karte orijentacija bi bila iznimno teška.

Cijeli put traje oko pet sati hoda i vrijedi proći ovom ili sličnom trasom.

Planinarsko promišljanje o Dragutinu Lermanu U povodu planinarskog priznanja "Dragutin Lerman"

DRAGO TROŠELJ, Našice

*"Uvijek sam opazio da je najbolje i
najpametnije, običaje predjela u
kojem putuješ slijediti!"*

D. Lerman

Dragutin Lerman, slavni hrvatski istraživač, rođeni Požežanin, došavši 16. prosinca 1882. godine u Bananu, a već dan poslije u Bomu, na ušće Konga, nije znao da će on, tek 19.-godišnjak, tako postati prvi hrvatski afrički putnik-istraživač, te da će nas trajno zadužiti sa svoja četiri putovanja u Afriku, koju je nepovratno napustio 21. kolovoza davne 1896. godine. Bio je po mnogočemu jedinstven, neobičan i nedostižan.

U kolovozu ove godine bilježimo točno 100 godina kako se vratio u svoju hrvatsku domovinu, koju je kao pravi domoljub strasno volio i podario joj s putovanja u Kongu svoju raznoliku muzejsku ostavštinu, a posebno dragocjenu dnevničku prozu.

U putnoj bilježnici broj 9 (od 21. kolovoza 1896. godine) piše: "Hvala Bogu! Ipak je došao žuđeni dan, došao je sa parabrodom koji je svoje moćno sidro u 8 ura spustio. Ja sam na parobrod u 1 sati pošao, ter sam na mostu koji k morskorn gorostasu vodi potuguvernera susreo koji je bio došao pozdraviti me. U 3,20 otplovismo. Zbogom, Bomo!".

Kada je napustio Afriku, Lerman je imao 33 godine života i dugo spisateljsko iskustvo, jer je već sa 20 godina na nagovor i uz sudbinski utjecaj učitelja J. Kempfa počeo pisati svoje prve putne bilježnice (ukupno deset) koje su nam i danas dostupne.

Prava raskoš za svakoga čitatelja, nadasve izazov za planinare, jesu njegove nadahnute putopisne bilješke ostvarene kao dnevnička proza. U njegovim bilješkama po Africi posebno su dopadljivi zapisi iz vremena drugog boravka u onovremenom Kongu, a to počinje zapisom od 29. prosinca 1888. godine. Unatoč prihvaćenoj istini i povijesnom značenju njegovih pohoda, o Ler-

manu se u bivšoj državi uglavnom šutjelo i to sve do 1988. godine, kada je objavljen "Afrički dnevnik" u Zagrebu (predstavljen tek u travnju godine 1990. konačno i u Požegi).

Ipak, još 1986. godine neki slavonski planinari na prijedlog novinara i samozatajnog planinara-romantičara Ivana Jakovine, uočiše duhovnu snagu, vrijednost i planinarsku privlačnost D. Lermana, te je 1988. godine ustanovljeno vrlo vrijedno planinarsko priznanje "D. Lerman" u obliku brončane medalje s likom tog izuzetnog Požežanina. Prilikom odlučivanja o dobitniku priznanja primjenjuju se mjerila da to bude planinarsko društvo ili pojedinac, dakle oni koji su postigli izuzetne uspjehe u osvajanju planinskih vrhova ili upoznavanju prirodnih znamenitosti drugih zemalja.*

Tako je uspomena na značenje i veličinu D. Lermana počela živjeti ne samo u okviru rodnog mu grada i voljene domovine, već i u europskim razmjerima.

Lerman i planinari? - to je neobično jedinstvo koje povezuje daljine. Erudicijom, stilizacijom i egzotičnošću nadilazi tada već objavljena štiva kao što su Nemčićeve "Putopisnice" ili Mažuranićev "Pogled u Bosnu". Njegovo je iskustvo bilo još nepoznato, neotkriveno. Kada je Lermanu bilo 10 godina života, u Zagrebu je osnovan HPD, a već deset godina poslije Lerman počinje pisati svoj "Afrički dnevnik" po uzoru na mnoge velike svjetske i hrvatske planinare. Prije toga, a slično ili isto kao što to rade planinarski vodiči i sudionici uzbudljivih putovanja diljem svijeta, Lerman je već u 16. godini života stigao iz Zagreba u Hamburg i Bremen, a odatle u London gdje je bezuspješno čekao na ukrcaj za Ameriku.

*Priznanje se dodjeljuje jednom godišnje i do sada su ga primili: I. Vučak, M. Lay
Slavonska ekspedicija "KAVKAZ 90", K. Hornung, D. Trošelj

Vrativši se u Hrvatsku vrijedno uči jezike i čita djela slavnih istraživača. Zanosi se doživljajima velikih svjetskih skitnica, a posebno će biti snažan utjecaj nekih osoba koje su i u društvenom životu svojih sredina odigrale značajne uloge. Treba spomenuti samo neke.

- **J. J. Strossmayer**, dakovački biskup kojeg je Lerman posjetio 1886. godine kao vojnik za vrijeme vojnih manevara u okolini Đakova i s kojim je ostao u prisnoj vezi i sljedećih desetak godina.

- **H. M. Stanley**, čuveni afrički istraživač koji je Lermana očaravao cijelog svojeg života, a kojeg susreće u ožujku 1884. godine u Manyangi, gdje će ga u travnju imenovati zapovjednikom vrlo važne postaje Philippeville na rijeci Kongo.

- **J. Kempf**, pučki učitelj iz Požege koji će sudbinski utjecati na život i djelo D. Lermana, osobito zbog nagovora da piše i bilježi sve o svojim putovanjima po nepoznatoj Africi.

Osim navedenih osoba, primjetno je da je svoju ljubav i gotovo sav duhovni život posvetio svojoj majci i svojoj domovini Hrvatskoj.

Iako Lerman svoj dnevnik piše u vrlo teškim okolnostima istraživačkog puta, neizvjesnog u svakom smislu, to njegovo pisanje zbog prvih zapisa o autentičnom životu i kulturi daleke Afrike i vrijednim literarnim karakteristikama stoji na samom početku hrvatske putopisne književnosti. Zapisi u Dnevniku (jednako kao da su objavljeni u planinarskim časopisima) neposredno dotiču zemljopis, etnologiju, antropologiju, muzeologiju i kulturnu povijest, usporedbe s prilikama u svojoj domovini, stvarno stanje života u dijelovima Konga kuda je prolazio i druge bitne naznake dalekoga nepoznatog svijeta. Naznake prostorne autentičnosti i pronicljivog zapažanja, te zapisi o riječima, slapovima, flori, fauni, klimi, samo je njegovo potvrđivanje pravila da istinski istraživačima sluha za prostor, vrijeme, ljudi i običaje i njihove svekolike razlike. Da se to postigne, potrebno je biti običan, iskren i prilagodljiv. To najbolje svjedoči njegova zabilješka: "...nesretne su naravi koje žele u Africi živjeti, a ne znaju se običajima urođenika prilagoditi".

Vrlo vrijedni zapisi o hrani, pićima, voću (posebno o jagodama i gljivama) svakog planinara i putopisca moraju oduševiti, tim više što Lerman u opise unosi posebnu duhovitost i jednostavnost, pa tako za palmino vino navodi da je pokretač

veselja, simbol prijateljstva i oblik darivanja. Zanimljiva je njegova bilješka da "crnac ne ljubi hladno piće".

Citajući Lermanove dnevničke zapažamo njegov **osjećaj pravde prema ljudima**. Gotovo svađalački pita: "Zašto ste došli kad vam se crnac ne mili?" ili njegovo široko ljudsko upozorenje kada ga je jedan poglavica upitao zašto se ne vrati istim putem kojim je došao, kada nema ništa za darivati: "Svakom je slobodno poći kamo mu je drago, osobito kada čovjek polazi dobrom, a ne zlom namjerom, kao što ja činim." Poruke mudrosti izviru iz samog života. One nas osnažuju i obogaćuju.

Brojne stranice u dnevniku posvetio je kritici i protivljenju trgovini robljem za koju kaže da je to "ogavna trgovina u kojoj stradavaju milijuni nevinih".

Ovi navodi ukazuju i na Lermanov **osobni karakter**. Iako je pod utjecajem vremena i kulture iz koje je proizašao bio u neskladu između mladalačkog zanosa i krute realnosti, ipak je zadržao sve odlike hrvatskoga karaktera, hrabrog, osjećajnog i plemenitog muža u svim svojim djelovanjima i nastupima. Britanski misionar i istraživač G. Grenfell navodi da je Lerman bio jedan od najhumanijih službenika države Kongo. Kada je zauvijek u kolovozu 1896. godine napustio Kongo, ispratio ga je plač naroda koji ga je volio i vjerovao u njega, što potvrđuje i opća ocjena da je djelo D. Lermana rani vjesnik suvremenog zagovornika ideje o jednakoj vrijednosti kultura. Visokih humanih odlika, čovječnošću je nadilazio sve rasne, socijalne, političke, profesionalne i kulturne razlike među ljudima. Zapis na stranama 333. i 335. vrlo je jednostavan u odnosu na moral. U vrlo vrijednom društvu značajnih putnika istraživača, Lermanova osobnost je izražena u nadarenosti pisanjem i sposobnosti da u vrlo teškim i životno prijetećim okolnostima to čini **produhovljeno i duhovito**. Vrlo su zanimljive zabilješke o urođenicima. Tako u zapisu od 7. prosinca 1893. piše: "Svaki dan dolaze urođenici u posjet Ni Goi, ter mu polako vraćaju sve stvari koje su mu u prošlogodišnjem ratu zarobili. Mnoge njegove žene vraćaju se, no tuži mi se da ima premnoga dokaza njihove nevjere, ter da ti dokazi već i trčati mogu!"

Ili kad navodi: "U velikom društvu svojih ljubimaca došao je Mwene Kundu posjetiti nas. Ja opazam da je Mwen Kundu naravi praktične. Vidam

bo, da je obično 3 starije i jedna mlađa žena reduša; starije valjda dijele brigu materijalne skrbi mojeg prijatelja, dočim mlađa ima nositi slade, lakše, intimnije breme bračnih dužnosti, jer mi se čini da je Mwen Kundi dospio već od duga u stadju u kojem crnac više ljubi palmovinu od nježnih briga koje mu vitke odaliske zadaju. On im galantno dozvoljava mirovati, no da li to znači mir, pitanje je".

Gotovo da nema Lermanova zapisa, u kojem nije izrazio ljubav i čežnju za majkom Marijom, hrvatskom domovinom i požeškom dolinom, pa stoga ne čudi što je prelijepo slapove na rijeci Kwibu što ih je otkrio 1893. nazao "Slapovi Zrinjskih". Nekako matoševski nostalgično djeluju i ovi zapisi:

"Pogled kojeg danas uočih sjetio me je više nego igdar prije svojom ljepotom ubave doline požeške, no samo što je Kinsuko-mahutska dolina bar 5-6 puta veća. Ngombe pleme koji gore i okružujući dolinu obitava, ljube veoma krmetinu. Danas je bilo više, no nepečene, negoli nedjeljom u Požegi, osobito o Sv. Roku".

Nadalje 1. ožujka 1892. godine zapisuje kako je prošlo već tri mjeseca otkako se od Europe odijelio, a skoro šest kako se oprostio od mile domovine Hrvatske. "O, Bože, da se vratim u onaj lijepi, krasni kraj kojeg ljudi Hrvatskom, a ja domovinom, dragom i ljubljenom si majkom nazivljem".

Duboko je romantičan u zanosu, a opet realan i kritičan u procjeni pojava i promjena.

Putna bilježnica broj 8 nastala lipnja 1893. najbolji je prikaz Lermanova odnosa prema domovini, Požegi, Slavoniji, osobito gledanje na političke prilike u Hrvatskoj.

U nizu zapisa o svojoj majci posebno je dirljiv onaj od 2. veljače 1889. godine:

"Slatko ime Marija sjeti me da se danas slavi u domu mojih roditelja ona slava, koja nama djeci uvijek najradosnijom činom bje, jer smo milo majci kasna čuvstva odane ljubavi iskazivati mogli".

Iako daleko od svoje domovine, političke prilike u Hrvatskoj veoma su ga zanimali, pa se može reći da je i njegov odlazak iz Afrike bio izazvan žudnjom za domovinom i htijenjem za životom i pomoći u Hrvatskoj. No, zanimljiv je njegov opći stav kada se radi o političkim odnosima u Kongu, pa tako jasno i razložno piše prijatelju J. Kempfu: "odnošaji koji se tiču politike, molim ne objeloda-

Dragutin Lerman

niti, jer me tijem izvrgavaš pogibelji neprilike sa Kongo državom". Poznato je da su Portugalci 1482. otkrili ušće Konga i da su otada počeli dolasci ekspedicija koje su imale zadaću da u Centralnoj Africi oko goleme rijeke Kongo istražuju ono prostrano područje i njezinih nebrojenih prirodnih tokova. U Lermanovim ekspedicijama jednako kao i u planinarskim, vrijedili su isti postupci i načini kretanja i dolaska do cilja. Izabrati vodič bio je osnovni zadatak ("umolih poglavicu da mi dade 2 vodiča, koji će mi put pokazati, što on i obeća"), ali s njima ili bez njih izabrati svoj sustav oznaka i načina kretanja, bio je bitan posao. Stoga ne čudi da je Lerman, krećući se nakad kroz nepoznat kraj, na drveću zarezivanjem ostavljao znakove radi sigurnog povratka. Njegov opis od 29. studenog 1892. zorno svjedoči tu potrebu: "Napredujemo veoma polako, jer niti ima puta niti staze, ter moramo magnetičku iglu slijediti. Mučno je to putovanje, nu naprijed se mora".

Sve putne bilježnice pune su literarnih opisa prirode i krajeva kroz koje je Lerman prolazio. Stoga nije čudo što su slavonski planinari željno i istinski odabrali D. Lermana za svoje planinarsko i filozofsko ishodište u jednoj vrsti planinarske djelatnosti (pohodi i ekspedicije).

Neodoljivo je izvorno nadahnucé toga čovjeka: "Pod vodopadima koji nisu viši nego 4-5 metara raširuje se Kwango ter umiren istrošenom snagom veličanstveno prema sjeveru teče. Slapovi i vodopadi, ukoliko sam sa brdina uočiti mogao, pružaju se kakovih 5 ura i više kada prema jugu. Predijel je lijepa visočina bujne trave, a obale urešene suncem preko kojeg biserne kapljice svoj put prama mirnijem koritu teče. Koji život, koja buka našem čuvstvu tijem velečanstvenija, jer smo vikli na onaj mir koji je značajan u Africi, a koji te silno iznenadjuje jer očekujes baš protivno. Kad sam se malo odmorio, pošao sam užiti nasladu čarne naravi odmarajući se na hrpi ogromna kamenja, koje vode u srijedi rijeke između dva slapa naslagaše, a do kojeg se skakanjem došuljah. Oh, tude sam, nu misli, gdje ste?"

Nenametljiv i poticajan - riječju i djelom - postao je svezremen, iako je u Kreševu 12. lipnja

1918. godine i fizički napustio ovaj svijet s kojim je i u kojem je intenzivno živio tek 55 godina.

Akademik i hrvatski književnik Matko Peić u travnju 1990. na predstavljanju "Afričkog dnevnika" u Požegi izrekao je o D. Lermanu da je po pisanju književnik te putopisac i istraživač, koji svoje zapise piše kao dječak izravno i naivno, a velika doživljenost stvara zbrku, kaos i na taj način izražava sam život. Bitne značajke Lermanova istraživačkog života i rada upućuju na način života i rada planinarskih djelatnika na putovanjima, po-hodima i ekspedicijama u dalekim zemljama i na drugim kontinentima, zato je toliko blizak planinari-ma, ali teško dostižan uzor kojega treba slijediti - mišiju, riječju, djelom.

U znak trajnog sjećanja oni najuspješniji dobivaju priznanja s imenom i likom Dragutina Lermana. Neka im je to radost i ponos!

Žumberačka kronika V.

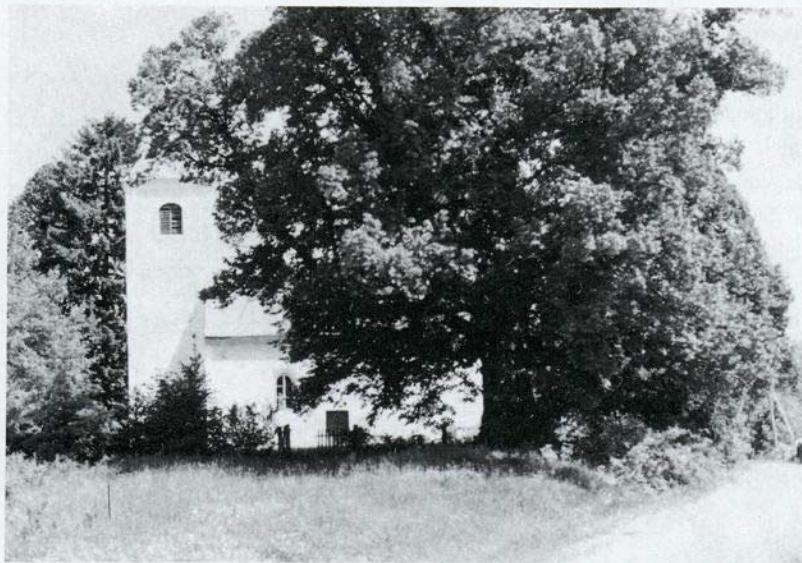
VLADIMIR JAGARIĆ, Zagreb

● Gotovo da i nema sela u Žumberku u kojem nije posađena barem jedna lipa. Stablo lipe sudbinski je povezano sa Žumberkom. Stari je običaj da se pored crkve, u središtu sela ili pred kućom u dvorištu, posadi drvo lipe, i to ne samo radi cvijeta za čaj i ljetne hladovine već i zbog toga što lipa privlači udare groma. Na taj su način kuće i crkve, koje su u davna vremena građene od drvene građe, bile zaštićene prirodnim gromobranom. Ispod starinskih lipa bilo je sastajalište mještana, gdje se sudiло, ogovaralo i raspravljalo o svemu i svačemu. Neke bi lipe trebalo i zaštititi, kao npr. "stoljetnu" lipu koja raste ispred grkokatoličke crkve Uznesenja Marijina u Pećnu. Nedaleko od ove lipa prolazili su planinari na svom pohodu zaštitara prirode "Slapnica '96".

● Zapadno od Ruda Pribičkih, a južno od Gračaca Žumberačkog, smješteno je naselje Vranjak koje se sastoji od tri idilična zaseoka. To su Stakići, Požari i Šrbci. Vranjanin, Stjepan Šrbac, banski

savjetnik Kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu, vitez Leopoldovog reda, spominje se kao komtur (dostojanstvenik trećeg reda) cara Franje Josipa.

Žene u obitelji Štrbac nadaleko su bile poznate po tkanju i vezu žumberačke narodne nošnje. F.J. Fras u svojoj "Topografiji" (Mjestopis iz 1835. god.) piše kako u Vranjaku postoje četiri nastanjene kuće s 37 stanovnika, dok danas u naselju (Štrbci) živi još samo jedan stari bračni par. Vranjak - Vranjački klanac - Dolina Slapnice bila je posljedna dionica trase "Slapnica '96".

- Paklena vrućina. Neizdrživo! A do oaze s

hladnom bunarskom vodom pokraj palminog drveta još je daleko... Ne! Nisu ovo tropi, ni užaren pustinjski pjesak, već sočna, mirišljiva i osunčana trava najljepše košanice u Žumberačkom gorju - Kaštanice. A beduin na slici, Šeik, Musa, Abdullah, dvogrba deva ili kako već hoćete, naš je poznati planinar koji se snalažljivo zaštitio od žumberačke jare dječjom pelenom. Es salam alejkum!

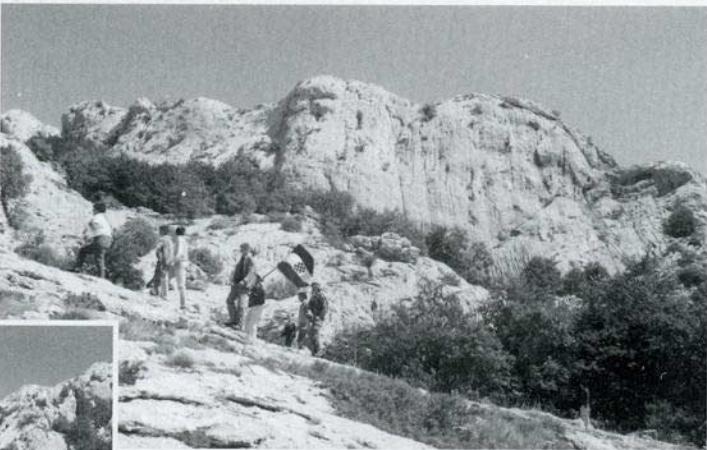

Proštenje kod Tateka

Ivan Škunca - Šimera, Zagreb

snimci Josip Matić, Drniš i Tomislav Baričević, Sukošan

U telefonskom razgovoru s prijateljem Tomislavom Baričevićem, župnikom u Sukošanu, doznah da će se u osam dana zbiti dva značajna događaja na Južnom Velebitu; 8. lipnja biti će postavljena ploča s Deset zapovijedi Božjih na Sv. Brdu, a 15. lipnja biti će posvećenje kapelice sv. Ante

Padovanskog na Stapu, u blizini Tatekova skloništa. Odlučio sam ipak poći Tateku. Jer, takva je kapelica nešto neponovljivo, a konačno, to dugujemo Slavku Tomerlinu mlađem, popularnom Tateku, doajenu hrvatskog planinarstva i požrtvovnom planinaru koji je cijela sebe ugradio u Velebit.

Pet sati autobusom do Zadra, a zatim autostopom do Sukošana. Stisak ruke s don Tomislavom, ne samo planinarskim prijateljem. Prebiremo sjećanja s druženja na Velikom Rujnu, kod kapelice koju obnoviše Podgorci uz njegovo vodstvo i prisjećamo se obojici poznatih "zagrebačkih dečkih" s kojima se on posebno zbližio tijekom domovinskog rata koga su proveli na prostorima Južnog Velebita. Tihi, samozatajnji don Tomislav. Jedna od legendi Velebita. "Duboko ukorijenjeni u zemlju koju brane sobom". Tako je on u jednom svom posebno

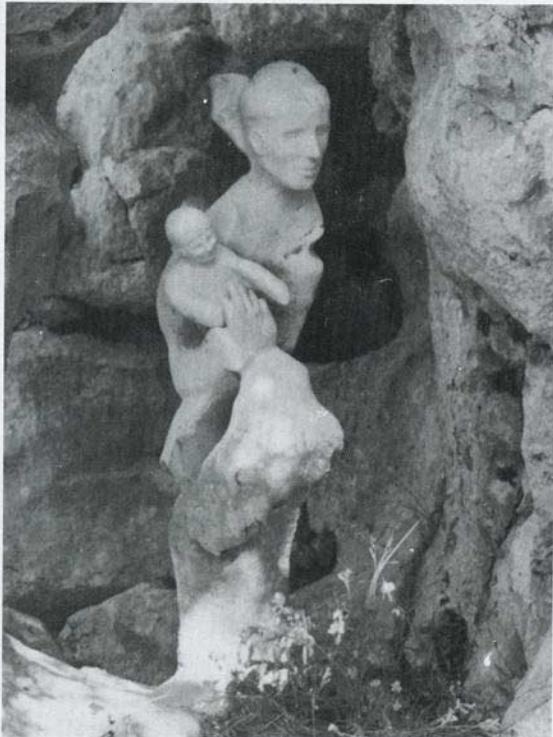
dubokom ratnom napisu nazvao naše planinare - ratnike koje je sretao na Velebitu. Produhovljeni don Tomislav.

Noć je. Ustajemo rano kako bi do 11 sati stigli na Stap. U Zadru nam se pridružuje svećenik Srećko Petrokov. Hitamo prema Ljubotiću, odakle

počinje uspon. Za nama ostaje ljubotičko groblje s jednostavnom i lijepom kapelom. Na tom će groblju jednom biti pokopan i Tatek Tomerlin kad dođe vrijeme da podje "kam za vazda gre se", kako reče I. Mažuranić. A ljepše mjesto nije mogao odabrati. Sve u Tatekovu stilu.

Prvi je dio puta vrlo zahtjevan. Uz stazu nailazimo na mirila, ta stara svjedočanstva hrvatskog življenja na Velebitu. Pri usponu srećem starog poznanika Zlatka Smerkea. Neumorno škljoca fotoaparatom. Priprema novu planinarsku knjigu, kaže.

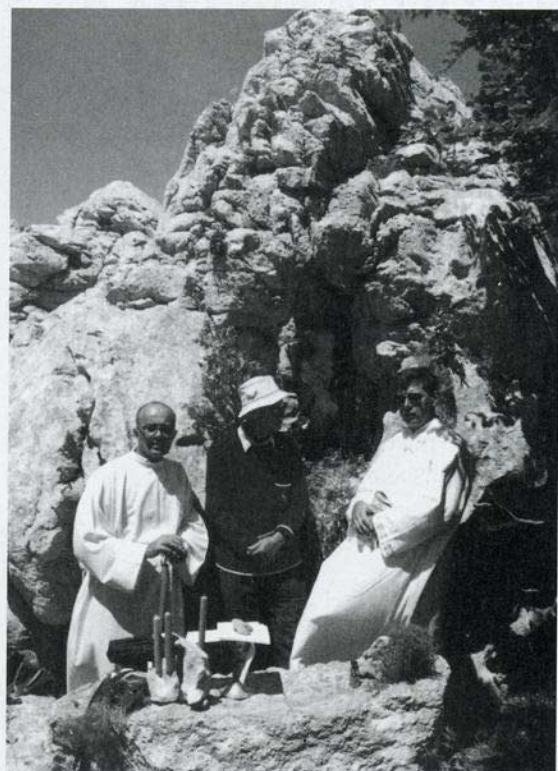

Nakon dva sata stigosmo na dio planine koji je nešto blaži, pa možemo odahnuti. Vidici prema moru su neponovljivi. Sunce sja, a bura nas brije. Još jedan sat i stigosmo na veliku livadu podno Simonovića stapine. U daljinu su šatori, čujemo i graju. Pred domom smo.

Bože moj, kako lijepo zdanje u ovolikoj divljini! Oduševljen obilazim prisutne i pronalazim poznanike; Peku i Ivu iz Starigrad-Paklenice, dr. Milu Gveriću iz Bibinje, Renatu iz Zagreba koja živi u

Zadru (i na Velebitu lijepo zvuči *kaj*), vrijedne i svuda prisutne Slavonce iz Pleternice.

Nakon kraćeg odmora krećemo prema kapelici Sv. Ante Padovanskog, koja se nalazi na desetak minuta hoda od kuće. Nas osamdesetak dolazimo pred kapelicu. Prostora ispred nje je dosta, pa se svi pridošli mogu smjestiti. Ovdje su i ljudi iz TV studija Zadar. Biti će, dakle i televizijska reportaža. Don Tomislav i don Srećko posvećuju bogoslužni prostor. Potom misa.

U skrušenosti prođoše obredi. Začuduje da je među prisutnima mnogo mladeži. Ili to možda samo mene čudi?

O samoj kapeli ne napisah gotovo ništa. Predivan je to prirodni amfiteatar u kojem se nalazi

kameni oltar i prirodna niša u kojoj stoji kip Sv. Ante Padovanskog s malim Isusom u ruci. Lutajući prostorima Velebita, Tatek je ugledao kamen koji ga podsjeti na Sv. Antu. Uzeo ga je i dotjerao, pa od kamena nastala svećev lik. U oltaru kapelice izdubio je otvor u koji je posadio velebitsko cvijeće. Na samom žrtveniku nalazi se prirodni kameni svijećnjak, a na ulazu u kapelicu Tatek je u kamenu izdjelao malu kamenicu za blagoslovljenu vodu.

Po završetku vjerskih obreda spustisimo se do kuće gdje nas je čekao izvrsni "fažol s kobasicom". Posjedasmo po livadi i čakulama nikad kraja. Ipak, vrijeme je za povratak. Natrag u civilizaciju.

Uz stisak ruke rastanak u Starigradu. Sada sam siguran: to nije bio tek kratak izlet. Bilo je to pravo hodočašće!

Pripremio: K. Milas

Zavjet branitelja na Svetom Brdu

U subotu, 8. lipnja 1996. sakupilo se osamdesetak ljudi u Jasenicama podvelebitskim, mjestu koje u potpunosti uništiše velikosrpski barbari. Znatiželjnim namjernicima odgovoreno je da je danas svetkovina, pohod na Svetu Brdo. Danas će biti postavljene ploče s dekalogom na najmarkantnijem velebitskom visu.

Podgorski sin, don Tomislav Baričević iz Jasenica, tijekom rata župnik u Starigradu-Paklenici, gdje je i upoznao većinu naših momaka koji su u postrojbama hrvatske vojske branili Velebit, idejni je tvorac postavljanja ploča 10 ZAPOVIJEDI BOŽIJIH na Svetom Brdu (1753 m). Ploče i materijal potrebit za ugradnju, dopremljeni su helikopterom MUP-a (posada i letjelica iz MUP-a Pula).

U sedam ujutro učesnici pohoda sjeli su u vojna terenska vozila kojima su došli do Libinja preko Gornje Bukve, cestom izgrađenom tijekom Domovinskog rata. Odatle je započeo

uspon koji je strm, a po ljetnoj jari posebno težak. Kolona je nakon tri sata hoda stigla na vrh. Na vrhu su zadarski svećenici održali Službu riječi temeljenu na Starozavjetnoj Knjizi Izlaska.

Ploče su kao svoj zavjet postavili pripadnici jedinica koje su na prostoru Velebita branile Hrvatsku, a zalog su trinaeststoljetnog saveza Hrvata s Bogom i vjerom.

Sudionici pohoda bili su djelatnici specijalnih postrojbi MUP-a, pripadnici "Tigrova", "Termita", Planinske satnije iz Zagreba, mornaričke pješadije Brač-Hvar, predstavnici policijskih postaja iz Zagreba, Gospića i Zadra, planinari iz Zadra i Zagreba, te nekoliko svećenika iz zadarske nadbiskupije. Dobar je dio prisutnih i vojevao na Velebitu. Nakon povratka u Jesenice, razišli su se uz pozdrav "dovidova na HRVATSKOM SINAJU!"

Ivan Škunca

Otmica Benita Mussolinija s planine Gran Sasso

Prije mnogo godina stigao je uredništvu opis otmice fašističkog diktatora Benita Mussolinija koji je nakon kapitulacije Italije 1943. bio zatočen u jednom planinarskom domu na najvišoj apeninskoj planini, Gran Sasso d' Italia (Corno Grande, 2974 m). Otmicu je po Hitlerovoj želji izveo glasoviti avanturist i Hitlerov osobni pouzdanik grof Otto Skorzeny. Taj je događaj na žurnalistički način opisao autor kojem danas ne znamo ime, ali je očito da je bio Skorzenyjev poštovatelj. Ne znamo ni tko ga je preveo na hrvatski, jer o tome u arhivi nemamo podatak. Uredništvo članak nije tiskalo jer su bile takve političke prilike da se o nekim povijesnim temama moralo šutjeti. Dovoljno je reći da se Skorzeny usudio kao turist pojaviti se u tadašnjoj Jugoslaviji i da je, opet na pustolovan način, izmaknuo milicijskoj potjeri pred nosom. Danas kad nisu više živi ni Skorzeny ni Mussolini (ubili su ga talijanski anti-fašisti koncem drugog svjetskog rata), nema zapreke da objavimo ovaj članak u našem časopisu jer je riječ o neke vrste planinarskoj pustolovini. Pa ako neko od čitalja posjeti najveći vrh Apenina, bit će mu zanimljivo pogledati zaravanak pred domom Campo Imperatore gdje se zbila ta upravo nevjerljivo smjela otmica. Podsetimo usput i na činjenicu da je Skorzeny imao udjela u onom povijesnom desantu na Drvar pred kojim je Josip Broz jedva uspio pobjeći, te da se do kraja rata zadržao na otoku Visu pod zaštitom Saveznika.

Ur.

Otmica Mussolinija pretkraj prošlog svjetskog rata koju je izveo Otto Skorzeny, bila je teatralan podvig. Italija je već bila potpisala primirje, a Mussolini je bio zatočen u visokom gorju Apennina, da bi odatle bio predan u ruke Saveznika. Nijemcima s njihovom već prorijedenom vojskom bila je potrebna dramatska propaganda. Otto Skorzeny, zapovjednik Hitlerovih komandosa, predložio je smion, gotovo samoubilački plan Mussolinijeve otmice iz zarobljeništva. Svladavši nevjerljivne poteškoće i zapreke, on je Hitleru izručio Mussolinija.

Na Siciliji je u tajnosti već bilo potpisano primirje, a sada je general Badoglio trebao sa svojom talijanskom vojskom sačekati iskrcavanje Saveznika u Italiji.

Talijanima je ovo vrijeme čekanja bilo teško. Nijemci su bili vrlo oprezni; njihove trupe bile su razmještene na brežuljcima oko Rima, dok je sam grad bio u rukama Talijana. Vladala je napetost i iščekivanje.

Tragajući za boravištem zarobljenog Mussolinija, Skorzeny je naišao na nekoliko lažnih tragova i podataka, a svaki je trebao provjeriti. Iznenada je uhvatio šifriranu obavijest talijanskog ministarstvu unutrašnjih poslova, koja ga je naelektrizirala. Glasila je: "Mjere sigurnosti oko Gran Sassa dovršene". To je bilo sve, ali Skorzenyjevi špijuni su saznali da je potpisani general Cueli bio od ministarstva zadužen za Mussolinijevu sigurnost.

Gran Sasso, ako se Mussolini nalazio тамо, predstavljao je problem. To je na najvišem vrhu Apenina, a u tom se području, na oko 150 km zračne linije od Rima, dižu planinski lanci do visine od oko 3000 metara.

Gdje je u tom području mogao biti zatočen državnik-zarobljenik s odgovarajućim brojem vojnika-čuvara? Prema predratnim zemljopisnim kartama nigdje, ali ipak, jedan centar zimskog sporta, nazvan Hotel Campo Imperatore, bio je nedavno sagradjen na stijeni visokoj 1800 metara. Pronašli su prospekt u kojem nije bila točno označena pozicija hotela, ali je bilo rečeno da se do hotela dolazi žičanom željeznicom. Bilo je to idealno izolirano mjesto, jer je žičana željezница sada bila prekinuta. Skorzenyjevi agenti su uskoro doznali da su blokirani svi putovi koji vode na Gran Sasso, a u bližoj i daljoj okolici nitko nije znao što se tamo događa. Skorzeny je odlučio da s Radlom preleti ovo područje radi izviđanja.

U avionu, koji je bio snabdjeven automatskom kamerom, oni su uzletjeli 8. rujna. Međutim, ništa im nije polazilo za rukom; kada su nadlijetali Gran Sasso, automatska kamera im se zakočila, pa se Skorzeny morao služiti ručnom kamerom, istrajući glavu iz tornja na repu aviona. Radl ga je držao za nogu smijući se pri tom grohotom, a

ledeni zrak je Skorzenja nemilo šibao. Stoga je na povratku tražio da izmijene uloge.

Dobili su potrebne fotosnimke: hotel, četvrtast i masivan, a pokraj njega malo zemljište u obliku trokuta - gornja postaja žičane željeznice.

Na povratku su također imali neprilika. Morali su se spustiti i letjeti tik iznad površine zemlje da bi izbjegli sukob s američkim lovačkim aparatima i jatom bombardera, koji su sručili lavinu eksploziva na njemački glavni stan i barake na Frascattiju. Sreća ih je poslužila, jer su se mogli spustiti upravo još na vrijeme da pojure do svojih prostorija u barakama, koje je već bio zahvatio plamen, i da spasu nešto svojih stvari. Ali fotografski laboratorij, koji bi bio izvršio povećanje snimaka Gran Sassa, bio je bombardiranjem posve raznesen.

Rim je zahvatilo uzbudjenje; zračni napad bio je prema saopćenju savezničkog radija izvršen u znak kapitulacije Italije. Tijekom te noći savezničke su se trupe iskrcale u Salernu, južno od Napulja. Odjednom je situacija postala jasna: Italija je i službeno prešla na stranu Saveznika. Tu i tamo su se zapodijevali okršaji između Nijemaca i Talijana.

Skorzeny je iz zraka video Campo Imperatore; neovisnim provjeravanjem dobio je potvrdu svoje pretpostavke da je Mussolini zatočen na tom mjestu. Dan ili dva prije Skorzeny je savjetovao jednom njemačkom vojnem liječniku da zatraži hotel na Gran Sassu za oporavilište svojih rekonvalescenata. Liječnik je prihvatio sugestiju, ali je ubrzo bio obeshrabren. Nije mogao prići niti na nekoliko kilometara blizine do hotela, jer je cijelo područje bilo blokirano. Naišao je najmanje na bataljon karabinjera, a u samomu hotelu bilo ih je navodno smješteno još 250. Iz sela je telefonirao u hotel i zatražio direktora na telefon, ali je dobio vezu s nekim talijanskim oficijom, koji ga je ljutitim glasom poslao do vraka.

Konačnu potvrdu svoje pretpostavke dobio je Skorzeny kada je saznao da se namještenici hotela žale na nepravdu što su otpušteni iz službe samo zato što se u nj mora smjestiti fašist Mussolini. On se prema tome nalazio u hotelu na Gran Sasso.

Skorzeny je u sebi odao priznanje Talijanima u pogledu izbora mjesta, jer je makar i poznat, taj zatvor bio očito neosvojiv. Bila bi potrebna najmanje jedna divizija ratne formacije da se opkoli planina i time spriječi Mussolinijevo premještanje.

Osvajanje vrha nije dolazilo u obzir, bilo bi to skopčano s prevelikim gubicima, a Saveznici bi još uvijek imali vremena da Mussolinija sakriju u neku od špilja u okolnim klisurama ili da ga ubiju.

Talijani su mogli biti zadovoljni; njihova je obrana bila neprolazna. Nisu previdjeli ništa.

Za stvaranje svog plana Skorzeny je raspolagao skupljenim informacijama i fotosnimkama. Ako se mjestu nije moglo prići po zemlji, onda je preostao jedino zračni prostor. Međutim, padobranci bi bili poubijani prije nego što bi se uspjeli spustiti na tlo. Avioni ne bi imali prostora za sruštanje. A jedrilice?

Ponovno je pregledao snimke, a naročito je promatrao trokutasti prostor ispred hotela. Ako je ovaj prostor ravan i gladak, moglo bi na njemu pristati nekoliko jedrilica. U tom bi slučaju jurišne jedinice mogle prodrijeti do Mussolinija prije nego ga njegove straže ubiju. Mogli bi ga brzo dopremiti do postaje žičane željeznice, do nižega dijela, koji bi padobranske jedinice u tom času već mogle zauzeti i odmagliti. Skorzeny je sračunao da bi - ako bi se sve odvijalo prema planu - u roku od tri minute od časa iznenadnog napada mogli prodrijeti do Mussolinija. Bi li imali dovoljno vremena da pobegnu, ovisilo je o sreći.

Kada je Skorzeny prediočio svoj plan generalu Studentu, ovaj je samo podignuo obrve; obojica su poslije tri neprospavane noći za krize, bili mrzovljivi, a general nije bio raspoložen za poduzimanje vratolomija. Pozvao je dvojicu svojih tehničkih časnika štaba avijacije, a Skorzeny je i njima svoj plan izložio u detalje.

Stručnjake je teško zavesti na pogrešan put. Već se na prvi pogled iz fotosnimaka razabralo da je prostor pred hotelom smiješno malen. U razrijeđenom zraku na toj visini nisu se jedrilice dotada sruštale. Oni su procijenili da bi u pothvatu samo 20% ljudi moglo preživjeti sruštanje. Preostala bi prema tome šaćica ljudi za osvajanje hotela, koji brani 250 vojnika.

Skorzeny je dokazivao, ali stručnjaci nisu odstupali od svog stanovišta. Na kraju je Skorzeny pristao da se ovaj plan odbaci, ako oni mogu predložiti bolji. General Student je bio zabrinut, međutim nije bilo izbora, ako nisu htjeli da napuste misiju koju im je sam Hitler bio povjerio. Konačno je popustio, ali bit će potrebna tri dana da iz južne Francuske dopreme jedrilice. Dvadeset ljudi treba povući iz izvježbanoga avijatičkog

Hotel na Campo Imperatore i Corno Grande iza njega (lijevo gornja postaja žičane željeznice)

bataljona, a ostatak potrebnog broja ljudi dati će Skorzeny. Za dan pothvata bio je određen 12. rujna, k uzljetanjem u 7 sati.

Te noći Skorzeny je sazvao svoje ljude i saopćio im da će ih voditi na izvršenje teškog i vrlo opasnog zadatka, koji mu je povjerio sam Hitler. "Iskreno govoreći" rekao je, "stručnjaci nam ne daju velike nade. Oni očekuju da ćemo izgubiti veći dio naših snaga već prije početka same borbe. Ja se nadam da neće biti tako zlo, ali će gubici svakako biti veliki. Nikome se ne naređuje da sudjeluje u tom pothvatu. Tko god ima obitelj za koju se brine, može odustati. Ne treba se bojati; njegovo odustajanje ne će biti objavljeno izvan naših redova, a niti igdje evidentirano. Niti ćemo ga zato manje cijeniti."

Skorzeny je mogao uštediti ovo objašnjenje, jer su se svi javili za sudjelovanje u toj pustolovnoj akciji, pa je imao muke da im objasni kako mu je potrebno svega 18 ljudi.

Vrijeme do početka akcije proveli su u proučavanju mnogih detalja: s koje će strane izvršiti prilaženje, položaj jedrilica na putu kao i kod spuštanja, razmak, visinu, usklajivanje vremena i drugo.

Skorzeny i Radl su posljednju večer proveli zajedno sa svojim vojnicima. Ispili su bocu šampanjca, nazdravljujući za uspjeh pothvata.

Kada je sutradan u jutro skupina izabranih ljudi na uzletištu očekivala avione, vrijeme je bilo vedro i bez vjetra, ali jedrilice nisu stigle na vrijeme, mogile su stići tek oko 11 sati.

Student je smatrao da akciju treba odgoditi za 24 sata; Skorzeny je smatrao da bi pothvat u podne mogao biti još veće iznenadenje za neprijatelje, jer u to vrijeme dana nitko ne bi ovakvu akciju očekivao. Odredio je stoga polazak za 13 sati. Bio je veseo i raspoložen, te je svojim vojnicima podijelio omote sa svježim voćem.

Odgodu je Radl iskoristio na svoj način; odvezao se u Rim, u kojem je još uvijek vladalo nelagodno primirje. Vratio se s talijanskim generalom Soletijem, koji nije uživao naročit ugled, ali je bio naklonjen Nijemcima. Radl mu je objasnio da je njegova pomoć potrebna u jednom "važnom pothvatu". Radl se nadao da će pojava talijanskog generala među napadačima zbuniti posadu Gran Sassa.

Skupinu od 12 jedrilica s vučnim avionima trebao je predvoditi pilot koji je pilotirao za izviđačkoga leta Skorzenya i Radla. Ljudi u prve dvije jedrilice štitit će spuštanje treće, u kojoj će se nalaziti Skorzeny. Radl će se nalaziti u četvrtoj.

U 12.30 sati bili su postavljeni avioni za ukrcavanje ljudi, ali su u tom času odjeknule sirene za uzbunu. Svi su se razbjegali u zaklone, iz kojih su

čuli eksplozije mnogih bombi. Kada je objavljen prestanak uzbune, ustanovili su da jedrilice nisu oštećene. Jedino su se na uzletištu nalazili krateri.

Skorzeny je sa svojim ljudima ušao u svoju jedrilicu i povukao Solettiju u prvo sjedište. Točno u 13 sati dao je znak za polazak.

Skorzeny je tek poslije saznao da su dva aviona za njim upala u kratere od bombi i da se uopće nisu podigli sa zemlje. Kada su se njegov avion i jedrilica podignuli s uzletišta na visinu od oko 3600 metara, nije mogao pred sobom u prostoru pronaći prve dvije jedrilice. Kao da su nestale. Izgubio je dakle vodiča, a isto tako i zaštitnicu. Morao se osloniti na svoje sjećanje o topografiji okoline. Uskoro su se nalazili iznad Gran Sassa i pod sobom ugledali hotel i trokutasti komadić zemlje na koji je trebalo pristati.

"Otkvači!" naredio je pilotu jedrilice. Uže je bilo otkvačeno te su se slobodno spuštali uz popratni šum vjetra na krilima jedrilice. Pilot je pogledavši Skorzenja prstom pokazao na trokutasti komadić zemlje: bio je posut kamenjem i stijenjem, a uz to i kosog položaja...

General Student bio je kategorički naredio da u slučaju nepovoljnih okolnosti za normalno spuštanje moraju odustati od pothvata i sletjeti u sigurno područje. Skorzeny je odlučio da se ne pokori ovom naređenju. "Prisilno spuštanje", užviknuo je pilotu, "i čim bliže hotelu".

Pojurili su prema planini, padobranske kočnice na repu jedrilice šibale su zrak. U sljedećem času jedrilica je poskakivala i udarala o stijenje. Onda je nastao tresak i sve se umirilo.

Bio je živ, to je bila prva Skorzenjeva pomoć. Morali su raditi brzo. Oslobođio se i izašao iz skrhanje jedrilice; pred njim niti na 20 metara udaljenosti nalazio se hotel. Tamo je stajao talijanski karabinjer, zabezeznut pojmom koja je iz mirnog neba pala preda nj.

Skorzeny je projurio pokraj njega na prva vrata; unutra se nalazio radiotelegrafist, koji je na odašiljaču tipkao. Udarac nogom izbio je stolicu ispod njega, a udarac strojnicom uništilo je odašiljač. Izjurio je na hodnik, jer je soba bila izolirana, te pojurio hodnikom. Za sobom je začuo korake svojih ljudi. Na jednom od gornjih prozora ugledao je Mussolinijevu glavu. "Natrag od prozora", užviknuo je. Pojurio je oko terase na glavni ulaz, koji su čuvala dva stražara. Prije nego što su se svih snašli od zaprepaštenja, već su im bile oduzete strojnice. Pojurili su dalje. Netko je za njima na

talijanskom jeziku vikao. Bio je to Soletti, koji je povećao zbrku.

Skorzeny je prokrčio sebi put kroz gužvu talijanskih vojnika u predvorju. Da su i znali što se događa, ne bi u toj gužvi mogli upotrijebiti oružje. Pojurio je stepenicama i otvorio vrata. U sobi se nalazio Mussolini sa dva talijanska časnika.

Jedan od najčvršćih Skorzenjevih ljudi, poručnik Schwerdt, dojurio je za Skorzenjem u sobu. Upravo u tom času su se na prozoru pojavile dvije glave. Bili su to Skorzenjevi ljudi, koji su se uspeli po žici gromobrana. Brzo su svladali talijanske časnike i izvukli ih iz sobe. Schwerdt je preuzeo dužnost Mussolinijeve tjelesne straže.

Skorzeny je s prozora vidio kako su prošli ostali njegovi suradnici. Vidio je Radla kako žuri prema hotelu; njegova je jedrilica razmjerno dobro spustila. Skorzeny mu je poviknuo: "Imamo ga ovdje. Do sada sve u redu. Poslije prizemlja me potraži"

Daljnje tri jedrilice su se također spustile, a iz njih su izmiljeli vojnici. Četvrta se kod spuštanja razbila u komade, a iz olupina se nitko nije pojavio. Nije se prema tome mogao nadati velikoj podršci. Otvorio je stoga vrata i užviknuo lošim talijanskim jezikom: "Želim govoriti sa zapovednikom. Neka dođe ovamo!" Začuli su se smušeni uvici, pa se pojavio neki talijanski pukovnik.

"Tražim vašu bezodvlačnu predaju", reče mu Skorzeny na francuskom. "Mussolini je već u našim rukama. Zgradu držimo pod svojom vlašću. Ako želite sprječiti besmisleno proljevanje krvi, stoji Vam 60 sekundi za razmišljanje".

Prije isteka minute pukovnik se vratio. Ovaj put je nosio pehar napunjeno crvenim vinom. "Hrabrom pobjedniku", reče i nakloni se. Skorzeny mu je zahvalio i ispio vino, pošto je bio jako žadan. Kada se na prozoru pojavila bijela zastava, začuli su se njemački usklici oduševljenja.

A sada je Skorzeny našao vremena i za Mussoliniju, kojeg su bili smjestili u jedan kut sobe, gdje ga je svojim tijelom pokrivaо poručnik Schwerdt.

Mussolini je zakoraknuo naprijed. Bio je to oniži, čvrst čovjek, stariji nego što su ga portreti pokazivali. Na njemu je bilo plavo odijelo, koje mu je očito bilo preveliko. Iz tjemena mu je izbijala siva, kratko ošišana kosa, ali oči su mu bile crne, vatrene i uzbudene.

To je povijesni trenutak, pomislio je Skorzeny. Oslovio je Mussoliniju na njemačkom jeziku: "Duce, mene je firer poslao da Vas osobodim".

Mussolini je odgovorio: "Ja sam znao da me moj prijatelj Adolf Hitler neće napustiti".

Skorzeny je tada pošao da provjeri razoružavanje talijanskih posada, pa je ustanovio da je zarobio važnu osobu iz Rima, samoga generala Cuelija, koji je bio odgovoran za Mussolinijevo čuvanje u izolaciji. Cueli je počinio dvije pogreške: šifriranom viještu, koju je Skorzeny uhvatio, upozorio je Skorzenya na Gran Sasso; druga je bila što je izabrao baš ovaj dan da posjeti Mussolinija. Skorzeny je bio oduševljen što ga vidi.

A sad je trebalo misliti na bijeg. Oba kraja žičane željeznice bila su u rukama Nijemaca; telefonskim pozivom stanice iz doline provjerili su jesu li padobranci izvršili svoj zadatku. Pošto se nije moglo очekivati da će se Mussolini do Rima moći prebaciti cestom ako se objavi uzbuna, to su bili odredili padobrance koji će zauzeti obližnje uzletište kod Aquile i držati ga u svojoj vlasti dok se tri aviona Heinkel ne podignu s Mussolinijem i njegovom pratnjom. Do sada Skorzenyjev radio operater nije primio obavijest da su ova tri aviona za spašavanje poslana iz Rima. Prema drugom planu koji su bili izradili, trebali su se jednim lakin avionom spustiti u dolinu. To je i bilo iz-

vršeno, ali je prilikom spuštanja uništena oprema za pristajanje. Preostao je treći plan, da se kapetan Gerlach, osobni Studentov pilot, pokuša s malim avionom Storch (Roda) spustiti do hotela i primiti Mussolinija. Ova je operacija bila tako riskantna, da su je čak i Skorzeny i Radl Studentu predočili kao čisto teoretsku. Sada im je to bila jedina nada.

Skorzeny je pogledao u nebo, i zaista, Storch je kružio iznad njih. Znalo se da Gerlach može stvarati u zraku čuda. Pa neka sada pokuša ostvariti čudo, pomislio je Skorzeny.

Skorzeny je sa svojim ljudima i uz pomoć zarobljenika pomaknuo najveće kamenje na mjestu spuštanja. Na dani znak Gerlach se oprezno spustio. Gerlach je bio spreman na sve, ali kad je saznao da treba sa svojom Rodom prevesti i Mussoliniju i Skorzenyu, a obojica su bili preteški za ovako maleni avion, odbio je da to izvrši.

Skorzeny ga je poveo na stranu. Saopći mu da mu je Hitler lično bio naredio da mu izruči Mussolinija i da Gerlach sada ima u rukama jedino sredstvo s pomoću kojeg se ovaj zadatak može izvršiti. Zar želi odbiti izvršenje Hitlerove zapovijedi? Što će biti ako ovaj firerov nalog ne izvrše? Preostat će im još jedino samoubojstvo.

Campo Imperatore i Corno Grande u Gran Sasso d' Italia

Gerlach je konačno pristao. "Neka bude", reče, "u svakom slučaju nosim glavu u torbi".

Ljudi su užurbano radili na čišćenju staze za uzlet; dapače i sam je Mussolini pomagao da se jedan ili dva kamena otkotrljaju sa staze.

Utrpali su se u avion, Mussolini iza pilota, a Skorzeny iza Mussolinija. S upaljenim motorima dvanaest se ljudi objesilo o Rodu i odupiralo o zemlju zadržavajući je dok motori ne dobiju potreban zamah. Motori su sve jače brujali, a na Gerlachov znak rukom, ljudi su ispustili avion, koji je pojuria niz stazu.

Avion je po neravnoj strazi tako poskakivao, da se Skorzeny morao grčevito držati da se održi u ravnoteži. Odjednom se na stazi pred njima pojavi-

vila jama; avion je međutim već imao dovoljnu brzinu da je preleti i nastavi jurnjavom nizbrdo. Odjednom je avion nestao u ponoru preko ruba staze.

Gerlach je izvršio nemoguće: čudotvornom spretnošću polako je ispravio avion iz strmoglavnog rušenja u dubinu i na kojih stotinjak metara visine održao ga je u zraku. Preostali dio leta činio se kao mirno jedrenje, dapače i klizanje na zadnjim točkovima i desnoj strani prilikom spuštanja.

Na prašnjavom uzletištu dočekao ih je general Student sa svojom skupinom, postrojenom u stavu mirno i na pozdrav, dok su se iz aviona izvukla njih trojica.

Orijentacija s priručnim satelitskim prijemnikom Satelitska teragacija dostupna svakom planinaru

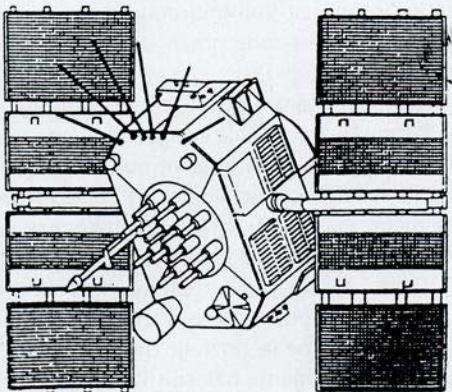
Prof. dr. BOŽIDAR KANAJET, Zagreb

Do sada su se koristile ove mogućnosti za određivanje stajališta na zemaljskoj kugli (globusu) i iznad nje:

- navigacija - na moru ili na nebu pomoću kvadranta, sekstanta, kompasa, žirokompasa, obalnih radio-postaja, radara i drugih uređaja;
- orijentacija - na tlu pomoću kompasa, okolnih objekata, topografske karte, geodetskog nacrta ili plana, a sada i
- teragacija - na tlu pomoću informacija o geografskim koordinatama stajališta ili kompjuterske topografske snimke (NavGraphic XL GPS) okoliša dobivene posredstvom umjetnih Zemljinih satelita (UZS).

Nakon Praškog proljeća 1968. godine, Ministarstvo obrane SAD (U. S. Department of Defense) željelo je u svakom trenutku znati gdje se tko i što nalazi. Raspologalo je dovoljnim količinama novca za proširenje znanstvenih istraživanja u domeni određivanja bilo kojeg stajališta (položaja) na Zemlji. Kako zvijezde nisu uvijek vidljive, umjesto njih poslužiti će radio-signal odaslan s poznatog mesta, a to je s umjetnog zemljinih satelita (UZS). Na svjetskom tržištu postoje GPS (DiPiEs,

Global Positioning System, Globusni pozicijski sustav ili određivanje položaja na globusu) uređaji koji se mogu koristiti na kopnu, u zraku, na moru i u moru. Poznato je da se osnovne kartografske mreže točaka određuju pomoću triangulacije, trilateracije, poligonometrije, gravimetrije, nivelmana, a ubuduće i metodama satelitske geodezije tj. terestričkim i satelitskim metodama. Metode se zasnivaju na istodobnim zapažanjima satelita. Na temelju poznatih koordinata satelita i prijema njihovih signala (trenutka prolaza), dobijemo koordinate u WGS-84 sustavu (Svjetski geocentrični koordinatni sustav). Lansirani sateliti dovoljno su visoko, a to omogućuje da se izbjegnu svi oni problemi koji se javljaju u klasičnim geodetskim mjerjenjima za određivanje temeljne mreže točaka državne izmjere. To je postignuto s pomoću 18 satelita na visini od 24.200 km (potpun operativni sustav predviđa 24 satelita) u tri jednak razmaknute staze, s nagibom od 63 stupnja prema ekuatoru. GPS uređaj analizira signale sa satelita i određuje njegovu geografsku poziciju, visinu, brzinu i smjer kretanja. Položaj će se u sve tri koordinatne osi (3D) pronalaziti s minimalnom

Sateliti oko Zemljine kugle

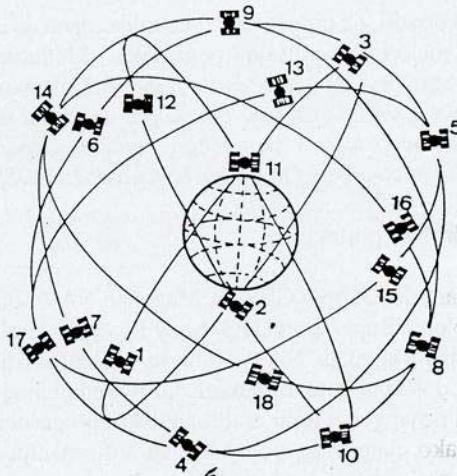
pogreškom, a osim toga sustav omogućuje i mjerenje brzine vozila (plovila) i kretanja.

Tako je Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu u sklopu projekta "Geodetski prostorni informacijski sustav Republike Hrvatske" odredio udaljenosti između točaka GPS geodetske mreže 19.217,214 metara i 74.391, 693 metra. Nakon izjednačenja koordinata u WGS-84 dobivene su položajne koordinate točaka s mjerom nesigurnošću od oko 4 centimetra, a za visine oko 8,5 centimetara. Isto tako dobivene su koordinatne razlike za geografsku širinu i duljinu za oko 3,5 cm, a po visini oko 7,2 cm (jedan od uzoraka su recentna izdizanja Zemljine kore).

Svaki satelit ima tri neobično precizne i točne atomske ure (atomi talija, rubidija, vodika i molekula amonijaka) za mjerjenje vremena. Odstupanje od jedne sekunde javlja se kod njih tek za 36 tisuća godina, a satelit će se već mnogo prije spustiti u niže slojeve atmosfere i izgorjeti. Metode se zasnivaju na istodobnim zapažanjima satelita. Na temelju poznatih satelita i prijema njihovih signala dobijemo koordinate stajališta.

Svemirom kruže: TV-sateliti, telefon-Statphon, izviđački-špijunski tipa "KH-11" koji iz svemira vidi i predmete samo 15 cm velike, pa i geodetski sateliti.

Postoji niz stručnih svjetskih časopisa, kao što su GIS World, Geo Info System, Cruising World i drugi, koji uz znanstveno-stručne članke daju podatke o tehničkim osobinama i cijeni teragačijskog ili navigacijskog prijamnika. Prijamnike

GPS - satelit

dijelimo prema broju frekvencijskih kanala i kodiranog signala na vojne, geodetske i turističke s obzirom na dostupnost, preciznost i točnost podataka. Uputa za rad vrlo je jasno pisana tako da se s lakoćom uči, što je bitno za pristupačnost većem krugu korisnika. Razlike su jedino kod utipkavanja alfanumeričkih podataka na kontrolnim točkama zadane rute.

Moram ponovo naglasiti da se s GPS prijemnicima dobivaju svjetske koordinate WGS-84 te da je potrebna transformacija u koordinantni sustav u kojem su naše topografske karte mjerila 25.000, 50.000 i 100.000. Možda će biti dovoljno da postojeću mrežu pomaknemo za npr. 350 metara (istočno) i to za vrijednost mjerila karte, pa imamo geografske koordinate i elipsoidne visine na karti identične s WGS-84. Prije odluke o kupnji portabl GPS posavjetujte se s piscem ovih redaka (koji je dobio na poklon od g. Damira S. Skerla, predsjednika poznate svjetske firme Western Atlas International-Atlas Wireline Services, portabl GARMIN-GPS 50, na kojem mu se u ime profesora, studenata i sada planinara autor ovog članka još jedanput najsrdačnije zahvaljuje) kako biste se upoznali s radom i provjerili je li to ono o čemu sanjate već godinama. O pilotu kapetanu Scottu O Gradyju u Bosni pisalo je u Večernjem listu 23.VI.96. "Spustivši se potom padobranom iz pogodenog aviona, imao je uza sebe radio uredaj i napravu za globalno pozicioniranje, koja pokazuje gdje se na zemljovidu (na tlu) čovjek točno nalazi. No ni jednu od dviju naprava nije

znao koristiti, pa mu je trebalo nekoliko dana da to nauči metodom pokušaja i pogrešaka". Međutim, da skratim prvi dio: "Možemo predvidjeti prednost sustava u kojem svatko u bilo kojem trenutku na otvorenom prostoru svoj točan položaj saznaće samo uključivanjem ON i pritiskom na tipku POS".

Tehnički podaci

Prijamnici Garmin GPS 50, Magellan NAV 500, Micrologic Supersport GPS, Sony Pyxis, Trimble Enising, Magellan NAV 1000 su s obzirom na cijenu dostupni gotovo svakom. GPS uređaji imaju u sebi novu generaciju multikanalnih procesora. Isto tako, kapacitet povećane su informacija i snaga prijamnika, a to znači da možemo primati istodobno informacije od većeg broja satelita na nebeskom svodu, pa su vrijednosti pouzdanije čak i onda kad neki satelit izlazi iz "geometrijski povoljnog rasporeda". To je neobično važno kod ove vrste prijamnika jer je njihova pripadajuća antena malih dimenzija, a cijeli se prijamnik može držati jednom rukom (vidi sliku). Prijamnik ne mora uvijek imati jasan pogled prema nebu, pa možemo tijekom vožnje u automobilu koji ima pomičan krov primati signale između šest ili osam satelita o koordinatama prijedenog puta i brzine vožnje.

Prednost je ovih portabl uređaja prema uređajima koji se ugrađuju u vozila ili plovilo višestruka jer imaju ugrađenu mini antenu u kućištu (model Trimble) ili direktno pridruženu (veličina školske krede kod modela Magellan). Dodamo li malo duži kabel, možemo koristiti posebnu antenu (kod Garmina GPS 50 se može odvojiti antena) i prijam će biti bolji. Možemo se koristiti i strujom iz automobila (akumulator od 12 V) ili preko adaptera iz električne mreže (220 V). Planinari i biciklisti većih poteškoća neće imati jer radiovalovi iz satelita u tom se slučaju ponašaju kao sunčeve zrake svjetlosti koja u šumi prolazi kroz granje i lišće. Ugradnjom nekih novih elektroničkih dijelova povećala se radna sposobnost, pa je sada potrebno puno kraće vrijeme za dobivanje podataka: uključivanja oko 12 min nakon prvog uključivanja oko 2 min, za svaku sljedeću informaciju oko 1 sekundu. Dobivamo informacije o koordinatama takorekuć trenutno, što znači da je potrošak električne energije manji, a time se vijek trajanja baterije produžio.

Kad se kapacitet baterije smanji, na zaslonu (ekranu) pojavit će se oznaka u obliku baterije, što znači da kod daljnog kontinuiranog rada od 15 minuta dolazi do potpunog pražnjenja baterija, a nakon nekoliko minuta pojavi se posljednja opomena u pisanim oblicima. Bateriju moramo izmijeniti za 15 minuta jer se nakon toga iz memorije računara brišu svi do tada upisani podaci. Na taj način bivajubrisani i podaci koji su bili upisani na polaznoj točki, kao i oni koje smo tijekom rada memorirali upotrebom određenih tipki. Postoji kod nekih GPS-a ugrađen alternativni operativni modus za smanjenje potrošnje električne energije. Odlučimo li se za samo tri pozicije tijekom jednog sata, onda je vijek trajanja baterije 100 sati.

Sam rad za prikupljanje podataka o koordinatama našeg stajališta toliko je jednostavan da nam je za pouku dovoljno dva sata. Pritisom na tipku ON i POS, uz pretpostavku da nad sobom imamo nezapriječen pogled prema nebeskom svodu, na zaslonu ćemo dobiti ispisane informacije u nekoliko redova o satelitima koji su "uhvaćeni" i o onima koji će uskoro naići te jačinu njihovih signala za pouzdanost daljnog kompjutorskog računanja. Na nama je sada red da izaberemo manuelni ili automatski rad i to odmah, nakon 20 sekundi ili nakon 2 minute. Računanje je praktični trenutno na svakoj novoj (sljedećoj) točki, osim kod prvog uključivanja na novoj ruti tj. sljedećeg dana. Tako kod modela Magellan tipkamo podatke za geografsku širinu i dužinu npr. kod meteoroškog stupa na Zrinjevcu, a vrijeme možemo prekontrolirati iz radio signala o točnom vremenu. Ti podaci vrijede kao osnovni za bilo koji dio Hrvatske i te podatke nije potrebno mijenjati. Proizvođač u svojim osnovnim uputama navodi da taj osnovni podatak vrijedi za prikupljanje drugih koordinata u krugu od 482,7 kilometara. Međutim, kad znamo visinu nekog repera (kota je obično naznačena na kolodvoru ili kota na karti znači kotu crkve), taj podatak ćemo uprogramirati kako bismo sljedeće visine dobili točnije. Naravno da upute za svaki model GPS-a treba prije dobro proučiti, a sam uređaj testirati obilaskom npr. po poznatoj cesti, okolo poznatog jezera ili brijege duljine oko 2-3 km. Prilikom rutinskog rada s alkalijskim baterijama procijenjeno je njihovo trajanje od 2-10 sati, jer ako radimo noću onda je potrošak struje veći zbog osvjetljivanja ekrana.

U časopisu "Land mobile information technolo-

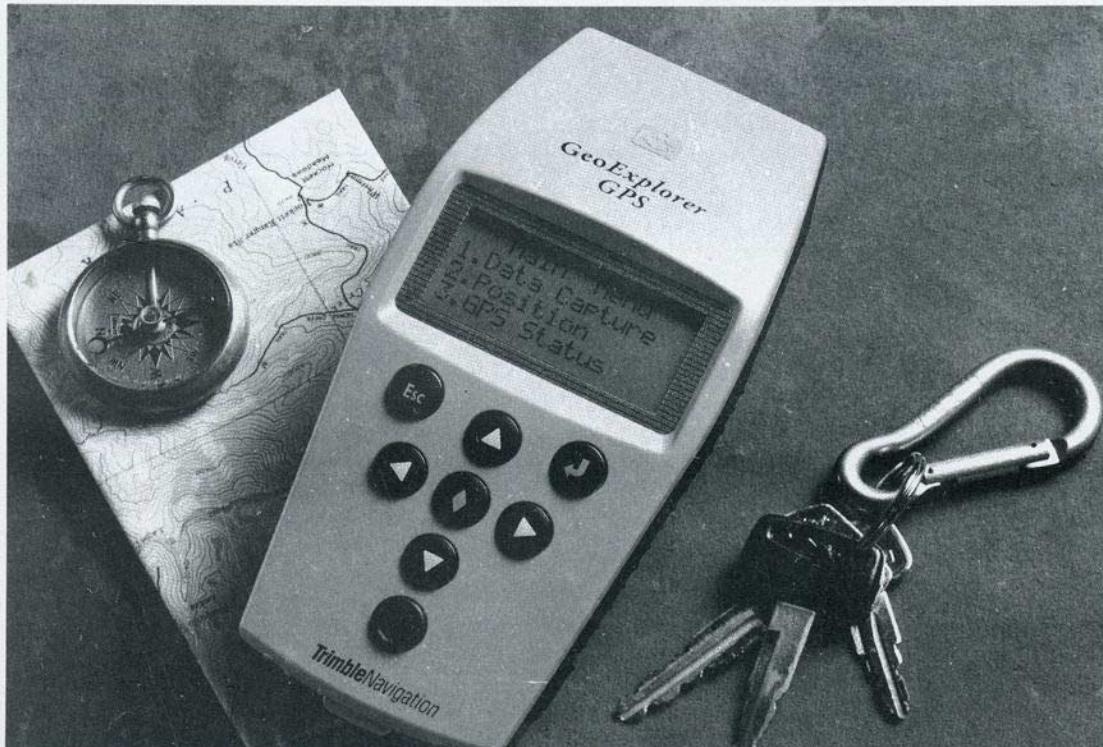
logy TRANSAT" (broj 32/1995) je članak o 88-godišnjaku Normanu Vaughanu koji se nakon 65 godina popeo drugi put na planinu Mount Vaughan, koja je zapravo nazvana po njemu još davne 1928. godine. U prosincu 1994. u pratnji svoje supruge Carolyn Muegge-Vaughan, koja je mlađa od njega 39 godina, fotografa i 10 članova ekspedicije iz magazina National Geographic, ekspedicija se javila s vrha Rockwell-ExecSat Immarsat-M-satelitskim telefonom, a samom vrhu odredili su koordinate 5-kanalnim GPS-om, uz komentar "Planina je posebna. Ne mogu ni zamisliti da sam bio na uzbudljivijem mjestu i dati točnu poziciju".

Pouzdanost

Naše geografske koordinate su između 15 i 16-tog meridijana i 45 i 46-te paralele, što za taj 1 odgovara približno udaljenosti od 110 564 metra ili 111 129 metara. Na zaslonu geografska dužina i širina ispisuje se u stupnjevima, minutama, dijelovi minute na dvije decimale. Taj 0,01 dio od minute vrijedi približno 18 metara za naše područje. Proizvođač se odlučio na veličinu GPS prijamnika koji stane u ruku i za veličinu ispisa

brojaka na zaslonu bez upotrebe očala. Praktički to znači: nakon 20-25 koraka na displeju mora pokazati jednu stotinku više ili manje, ovisno o tome krećemo li se prema Sjeveru ili Jugu. Isto tako, ako se krećemo prema Istoku ili Zapadu. Ako koordinatne razlike pretvaramo u dijelove minuta i množimo s 18 metara, dobit ćemo udaljenost u metrima (0,10 min = oko 180 m).

Moramo dakle biti spremni koristiti se tehnologijom koja 24 sata dnevno šalje podatke o položaju ili kretanju našeg prijamnika na zemlji s vrlo visokom preciznošću, što kod portabl GPS prema tehničkim podacima može biti i do 1/3 navedene vrijednosti. Da se podsjetimo: imamo li topografsku kartu 1:50 000 to znači da je 1 mm na karti 50 m u prirodi. Mi možemo procijeniti najviše 1/3 mm, a to je 16,66 m u prirodi. Prijamnik daje podatak za svakih 18 prijeđenih metara, a na topografskoj karti možemo olovkom označiti približno tek svakih 17 metara. Nadmorska visina nema tu pouzdanost. Međutim, uključivanjem prijamnika tijekom boravka u planini, približit ćemo se apsolutnoj visini očitanoj na karti. Visinu kontroliramo s altimetrom.

GPS - prijamnik

Svi prijamnici koji se danas mogu nabaviti na svjetskom tržištu imaju ugradene visokorazvijene navigacijske kompjutere koji povećavaju sposobnost brzog lociranja.

Uređaji su se i u ratu "Pustinjska oluja" pokazali izvrsnima, iako je dnevno bilo potrebno oko 20.000 informacija o koordinatama. Naše tlo nije pjeskovito, već šumovito, ispresjecano kanjonima, malim dolinama, no to ne znači da iznad nas neće biti vidljiv dio neba. Možda na nekim mjestima treba pričekati koju minutu više da se pojavi dobar raspored satelita, kako bismo primili 2D ili 3D signale.

Vlada SAD-a je prošlog proljeća obnovila svoj zahtjev proizvođačima GPS sustava za selekciju pristupa u korištenju GPS sustava i podataka tzv. SA=Selected Availability. Zahtjev se odnosi na smanjenje preciznosti za širok krug korisnika, tj. za sve osim za vojsku, zrakoplovne i pomorske luke, te ovlaštene geodetske organizacije. Međutim, pomorci-nautičari navode da je ta degradacija vrlo mala ili nikakva u pogledu točnosti određivanja položaja plovila.

Postoji i popularna GPS oprema pod nazivom "BLACK BOXES" (Crna kutija), prijamnik i antena firme ICOM I Si-Tex, koja u slučaju havarije emitira signale prihvatljive za satelit i dalju

distribuciju podataka.

Ta nova teragacijska i navigacijska čuda prava su zabava kod rukovanja i rada s njima. U budućnosti možemo očekivati prijamnike veličine ručne ure, ali vrlo pouzdane i vrlo točne u sklopu sustava za navođenje po koordinatama. Tako raspolažem podatkom da je tijekom 1991. godine za jednofrekvenički prijamnik cijena na svjetskom tržištu bila između 2400 USD i 4500 USD, dok je danas za turističku upotrebu cijena oko 400 DM.

Dosad najkompaktniji je SONY Pyxis GPS prijamnik veličine 10 x 3 cm s četverokanalnom jedinicom i baterijom MICRO-LRO3-4AM. Baterija osigurava dva sata kontinuiranog ili 24 sata diskontinuiranog rada. Prema dostupnim podacima, položajna pogreška je oko 10 metara. GPS prijamnici za civilnu upotrebu mogu se kupiti u svim dućanima s nautičkom ili športskom opremom, pa predlažem kupnju tek u proljeće 1997. godine. Pozivam vlasnike GPS da mi se javе, pa da probamo organizirati Prvo GPS-tradicionalno takmičenje. Adresa: BoKa, PDS "Velebit" Radićeva 23, Zagreb

Prof. dr. Božidar Kanajet, RGN fakultet Sveučilišta u Zagrebu
(BoKa--- tel. priv. 313-373 sekretarica popeva)

Planinarske staze

● **Štrigovska kružna staza.** U nedjelju 23. lipnja HPD "Železna gora" iz Čakovca predalo je planinarima na korištenje Štrigovsku kružnu stazu (ŠKS), koja je u stvari izdvojeni dodatak Medimurskom planinarskom putu (MPP), što od čakovečkog Starog grada Zrinskih vodi planinare i druge ljubitelje prirode, posljednjim obroncima Alpi do slikovitog mjesta Štrigove, najsjevernijeg općinskog središta Hrvatske. Iskustvo je, naime, pokazalo, da je neuključivanje u MPP bregova i gora, kojima je Štrigova okužena, zamjetni nedostatak i šteta za planinare koji dolaze u ovaj gornjomedi-murski kraj, pa je već godine 1988. zamišljeno trasiranje i planinarsko obilježavanje tzv. Štrigovske kružne staze smjerom Banfi - Tkalec - Robadje - Sv. Urban - Štrigovčak - Štrigova (ili obratnim smjerom). Ove točke spadaju među najviše u Medimurju i s njih se pružaju

prekrasni vidici na susjedne države Sloveniju i Mađarsku, te na jug na Dravsku dolinu i hrvatsko prekodravlje. Dijelom zbog Domovinskog rata, dijelom zbog objektivnih i subjektivnih teškoća, plan je proveden u djelo tek prve ovoljetne nedjelje, nažalost, po vrlo lošem i kišovitom vremenu. To je i bilo razlogom da je na otvorenju bilo tek šezdesetak planinara iz Zagreba, Bjelovara, Sesveta, Varaždina i domaćih iz Medimurja. Potrebno vrijeme za prolazak cijele staze je 3,5 do 4 sata lagano hodanja.
(Franjo Marciuš)

● **Markacija na Sv. Ivan, Pelješac.** U jugoistočnom dijelu poluotoka Pelješca iznad mjesta Žuljane diže se brdo visoko 501 m, Sv. Ivan. Obrasio je niskom makijom. Posebno je lijepa južna padina u kasno ljeto kada cvate vrijes. Na vrhu je ostatak starohrvatske

crkvice Sv. Ivana, po čemu je dobio ime. Pogled s vrha obuhvaća otoke Šipan, Mljet i Korčulu, te cijeli Pelješac i njegov najviši vrh Sv. Iliju (Zmijino brdo). Na vrh Sv. Ivana markirana staza vodi iz dva smjera, s jugo-istoka iz Putnikovića i sa zapada iz Žuljane. Oba su mesta povezana svakodnevno s Dubrovnikom autobus-nom linijom. Iz pravca Putnikovića markacija počinje od mjesne crkve koja se nalazi uz magistralnu cestu. Prva trećina staze prolazi kroz maslinike i vinograde te livade bogate ljekovitim biljkama, druga trećina požarnim putem blagog uspona, a zadnja trećina je oštar uspon kroz nisku makiju, izložen vjetrovima. U povratku, nakon ove dionice, možete na raskrižju požarnog puta birati te se vratiti, također, markiranom stazom u Žuljanu ili istim putem u Putnikoviće. Iz Žuljane, maloga primorskog mjesta s lijepom pješčanom plažom (auto-kamp i privatni smještaj), markirana staza započinje s rive. Vodi najprije kroz maslinike i vinograde, zatim jednim dijelom kroz makiju te prelazi na požarni put. Zadnja dionica počinje od već spomenutog raskrižja, gdje slijedi jači uspon od 20 minuta. Za oba smjera potrebno je malo manje od dva sata.

(Nenad Roje, Split).

● **Obnovljen planinarski put na brdo Sv. Mihovil na otoku Ugljanu.** PD "Paklenica" iz Zadra obnovilo je planinarski put "Sv. Mihovil" od pristaništa Preko do brda Sv. Mihovil. Otvoren je za promet 30. travnja 1995. Put nije izravan kao što je bio stari, nego kružni i zato duži. Može se prijeći za 2 do 3 sata hoda. Naiime, do pod sam vrh put vodi preko brda Vela glava (238 m),

a potom postoje dvije varijante. Prva, kraća vodi pod vrh i s istočne se strane penje na nj, a druga, duža obilazi brdo s južne strane i penje se sa sjeverne strane. Otvorio ga je idejni tvorac i graditelj (90% radova izveo je sam) Slavko Tomerlin, poznatiji po nadimku "Tatek", uz prisutnost tridesetak planinara iz Šibenika i Zadra i nešto gostiju iz Preka i Zadra. Na Sv. Mihovilu (265 m) je stara tvrđava koja dominira čitavom okolicom. Sagradili su je početkom XIII stoljeća Mlečani pošto su porušili Zadar. Zadrani su je osvojili uz pomoć omiškog kneza Domalda. Tijekom cijelog srednjeg vijeka bila je u zadarskim rukama. Za vrijeme 1345.-1346. godine imala je veliku važnost, a ona se ni kasnije nije promjenila. Jednom su je osvojili uskoci (1606.). S brda oko tvrdave šire se prekrasni vidici na čitav zadarski arhipelag i zalede. U prošlom svjetskom ratu bila je bombardirana, a u ovom raketirana, pa je znatno oštećena. Danas je jedan njen dio priveden upotrebi time što je na njoj izgrađen televizijski toranj. Planinsko i turističko društvo "Liburnija" (osnovano 24. srpnja 1899. godine) uredilo je u tvrđavi na brdu Sv. Mihovil turističku stanicu (slične je stанице uredilo i u benediktinskom samostanu Sv. Kuzme i Damjana na brdu Čokovcu kod Tkona na otoku Pašmanu, u tvrđavi Klis kraj Splita i Lovrijencu u Dubrovniku) i uzelo ih u najam za prihvat izletnika. Danas nažalost nije uređena za tu svrhu. Sada izletište Sv. Mihovil u pravilu mogu koristiti planinari za planinarske izlete pa i alpinističke aktivnosti, jer s južne strane brda ima atraktivnih penjačkih smjerova. Hranu i piće valja ponijeti sa sobom

(D.P.)

Tvrđava na Sv. Mihovilu

Foto: B. Morović

Planinarska knjiga

Poljakove "Hrvatske planine"

Dr. Željko Poljak: Hrvatske planine, planinarsko-turistički vodič s atlasom, Golden marketing, Zagreb, 1996, 540+44+16 str., 22,5x13 cm, tvrdi vezano, 260 c/b slike i 40 u boji.

U hrvatskoj znanstvenoj i stručno-popularnoj literaturi ima cijelovitih djela o hrvatskom moru, o vodama, šumama, bilju, kulturi, povijesti, prirodi i zaštićenim područjima, ali iako je Hrvatska gorovita zemlja, nema cijelovitog prikaza hrvatskog gorja. Postoji duduše obilje radova o pojedinim planinama, pisanih s različitim gledišta, tako od Petra Zoranića u 16. stoljeću, koji piše o Velebitu na pjesnički način, pa do sredine 19. stoljeća kada započinju istraživačke ekspedicije u tada nepoznate hrvatske planine (J. Schlosser, D. Hirc, Lj. Vukotinović, D. Gorjanović itd.). U našem stoljeću upravo je nepregledan broj radova o pojedinim planinama. Radi ilustracije spomenumu Gušićevu "Medvednicu", "Velebit" J. Poljaka, studije F. Kušana i J. Radića o Biokovu, A. Pavić-Pfauenthalu o Mosoru, I. Horvata o Risnjaku, M. Markovića o Plješivici itd. Sva ta literatura poslužila je Ž. Poljaku kao temelj za sintetičko djelo o hrvatskim planinama (1. izdanje 1974, 2. izdanje 1981, 3. izdanje 1986. godine pod naslovom "Planine Hrvatske"; izdanje 1996. temeljito prerađeno). Dr. Željko Poljak, znanstveni savjetnik, profesor Sveučilišta u Zagrebu, pedagog, popularizator prirodnih znanosti i terenski istraživač, inače učenik akademika Bramimira Gušića, i sam već pola stoljeća objavljuje monografije o pojedinim našim planinama (Medvednica, Velebit, Učka itd.). Kao urednik mnogobrojnih zbornika, udžbenika i različitih časopisa (Lječnički vjesnik, Speleolog, Lječničke novine), a osobito Hrvatskog planinara kojemu je urednik neprekidno od 1959. godine (!), stekao je potrebnu rutinu i uvid u literaturu tako da se mogao prihvati pisanja ove knjige. Posebno valja naglasiti da se Poljak zna ne samo vješto koristiti literaturom, nego da osobno, s fotoaparatom i notesom u ruci, već gotovo pola stoljeća obilazi naše planine skupljajući podatke autopsijom, na terenu. Knjiga je ustvari regionalna geografija Hrvatske, kakve prije nije bilo, pa čak može poslužiti kao zemljopisni priručnik učenicima i studentima raznih struka.

Orginalan je i Poljakov pristup pisanju vodiča te njegovo shvaćanje planinarstva. Prvo, on planine obraduje multidisciplinarno, pri čemu mu opis puta služi da kaže sve bitno što jedan intelektualac, ali i svaki značajniji putnik sa srednjom naobrazbom, treba vidjeti i doživjeti. Poljak pomaže čitatelju da putuje otvorenim očima, on upozorava na kulturno-povijesne

spomenike, biljne endeme, karakterne osobine lokalnog stanovništva, značenje toponimije, speleološke, geološke, hidrografske, meteorološke, speleološke i razne druge specifičnosti. Zapravo je svako poglavlje, opis svake planine, malo monografsko djelo, koje završava, što je pomalo neobično za vodič, prilično iscrpnom literaturom - očito zbog autorove navike stečene pisanjem znanstvenih radova.

Autor ne shvaća planinarstvo kao granu fizičke kulture (to se osobito vidi iz uvodnog dijela), nego kao kulturnu potrebu čovjeka koji je željan znanja, koji voli prirodu i svoju zemlju te je zbog toga cijeni i nastoji sačuvati od ekoloških prijetnji suvremenog doba. Multidisciplinarnost planinarstva zaokružuje zdravstvenim, estetskim i zaštitarskim aspektom. Prema tome, knjiga nije samo vodič koji usmjerava kuda treba hodati, nego što putem vidjeti, kako gledati i kako shvaćati, pa ima i određenu edukativnu vrijednost. Takvo shvaćanje planinarstva autor je najbolje iznio u svomu pionirskom djelu "Hrvatska planinarska književnost - antologija i biografski leksikon" (Zagreb, 1994).

Vodič ima opći dio, koji je zapravo mali udžbenik planinarstva i hrvatska planinarska povijest, zatim slijedi sistematski prikaz stotinjak planina, među njima i nekih u Bosni i Hercegovini ("planine koje pripadaju hrvatskom etničkom području" - kako autor kaže), sve bogato ilustrirano (200 fotografija, od čega 40 u boji), s opširnim abecednim kazalom na kraju.

Napose je originalan prilog od 42 stranice koji je umetnut u džepu korica, a nosi naslov "Hrvatski planinarski atlas". Na podlogu najnovijih suvremenih karata (četverobojne sekcije 1:100.000 i 1:50.000) učrano je sve što bi putniku na terenu moglo koristiti i zanimati ga.

Nije na odmet spomenuti da je knjiga gotovo raskošno opremljena, tiskana na papiru za umjetni tisak, s koricama koje su estetski dobro oblikovane, te da i s te strane dolično prikazuje hrvatske planine.

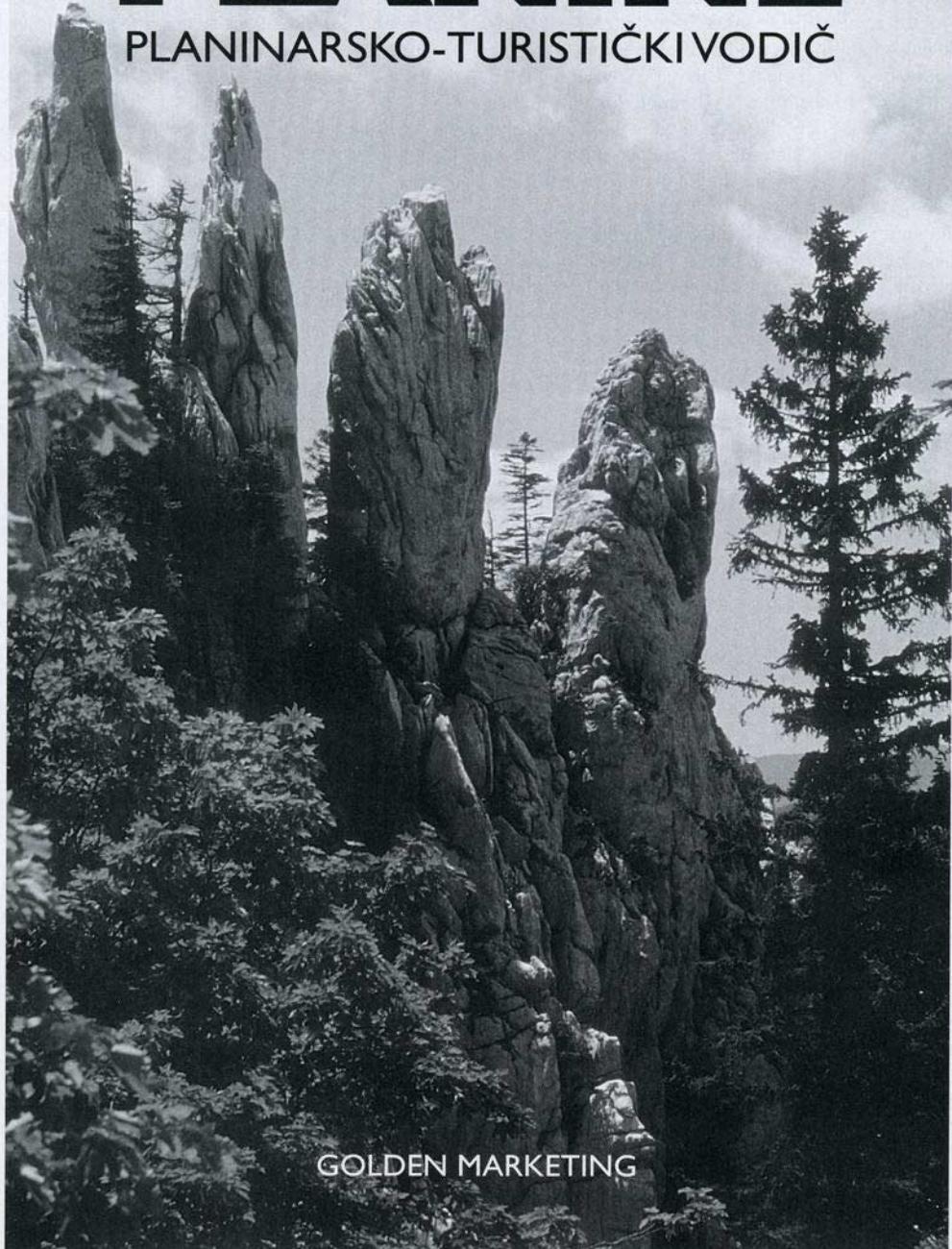
Riječ je o kapitalnom, zapravo pionirskom djelu kakvo ima malo naroda na svijetu, djelu koje je plod dugotrajnog terenskog istraživanja i sabiranja podataka iz stručne i znanstvene literature. Ono na znanstveno-popularan način, cijelovito i interdisciplinirano, obraduje jedan dio hrvatske zemlje, i to onaj dio koji je najmanje poznat i pristupačan. Djelo je od općenacionalne vrijednosti i značajan doprinos hrvatskoj kulturi.

Prof. dr. Mijo Šimunić

Dr. Željko Poljak

HRVATSKE PLANINE

PLANINARSKO-TURISTIČKI VODIČ

GOLDEN MARKETING

Planinarstvo u tisku

● "Prirodna baština Hrvatske", reprezentativna fotomonografija o prirodnim ljepotama Hrvatske, po obujmu i likovnoj opremi vjerojatno je dosad najljepše djelo o toj temi: 400 stranica formata 25 x 33 cm, stotine najuspjelijih slika u boji, zemljopisne karte, tvrd uvez, odličan ovitak. Izdavač "Buvina", Zagreb, 1995/6, naklada 12 000 (na četiri jezika), urednik Drago Zdunić. Težina knjige 2,5 kg! Konačno jedno takvo djelo u kojem su i hrvatske planine dolично zastupljene. Ipak jedan "ali": knjiga nema uobičajenog sadržaja ili abecednog kazala i u njoj se je teško snaći, ona je korisna samo onome tko želi uživati listajući njezine stranice. Želite li pak naći nešto određeno, bit će to mukotrpan posao. Počeo sam tražiti slike Velebita: stranica 3, 39, 45-47, 58-63, 83 - i tu sam posustao. Ima i velik broj grešaka. Tako je npr. pod naslovom Hrvatski

Snježnik slika Slovenskog Snežnika (str. 80), prof. Prpić je od Branimira prekršten u Branislava (str. 2) itd. Vjerojatno bi i čitatelji i autori voljeli da bude označeno tko je autor koje slike, jer su neke od njih vrlo vrijedna, originalna djela. Šteta da mi ne možemo objaviti djelo bez nedostataka. Cijena oko 100 DM. (ŽP)

● "Zelene vijesti" broj 4, godina III, koje objavljuje Komisiju za zaštitu prirode HPS, izашle su ovog ljeta na 8 stranica b4 formata, na zelenom papiru. Kao i uvejk, zaštitarska tematika s planinarskog gledišta i mnogo korisnih podataka. Odgovorni urednik Ivan Stošić, tehnička urednica Đenka Špralja, članovi uredništva Goran Horvat, Bruno Šibl i Alida Petani. Bilten je besplatan. (ŽP)

Zaštita prirode

● Eko-patrola "Kamenar" u Šibeniku broji deset članova, a vodi je Vesna Jurković, član Ekološke sekcije HPD "Kamenar". Šibenski zaštitari surađuju s NP Krka, Kornati i Paklenica (čišćenje šuma, pošumljavanje). Objavljaju prigodne članke u novinama, nastoje oko zaštite Šubićevca i pomažu druge organizacije na poslovima zaštite prirode.

● Upozorenje na opasni RAO u Papuku. Tragom vijesti u Večernjem listu od 22. i 23. lipnja objavljenoj pod naslovom Neinformiranost pothranjuje sumnje, saznali smo da se u Papuku nalazi petnaestak podzemnih bunkera u čijoj se utrobi krije velika nepoznanica. O Papuku kao odlagalištu opasnog radio-aktivnog otpada (RAO) iz Vinče, za koju je bivša JNA u tajnosti gradila bunkere, u nas se i prije pisalo. O opasnom zračenju iz tih bunkera sve su glasnije priče Orahovčana, kao i o sve učestalijoj leukemiji u stanovnika općine Orahovica. Na to su 3. srpnja upozorena planinarska društva sjeverne Slavonije, dužnosnici Središnjice ekopatrola, te neki drugi zainteresirani suradnici KZP i neke ekopatrole. (I.S.)

● Planinarsko-ekološki izlet na Čevu. Planinari iz HPD "Dugi Vrh" Varaždin poduzeli su naporan uspon

na Čevo, koji planinari odavno zovu i zagorskim Klekom. Šestoročlanoj skupini je lijep sunčan dan ponešto olakšao uspon. Pomažući slabijima u kondiciji, došli smo na sam greben i uživali u vidicima, sli smo, krećući se grebenom, bili neugodno iznenadeni. Naime, na malobrojnim zaravnima bila su ložišta gdje su obližnji stanovnici pečenjarili i ostavili uokolo hrpe smeća. Zna se što to znači za prirodu. Predrag Labaš bio je najzaslužniji kao inicijator da smo sakupili na samom Čevu pet vreća smeća. Zlatko Pap mu je pomogao da ih odveze. Trebalo nam je četiri sata da ih donesemo u planinarsko naselje pod Grebengradom. Da su 29. lipnja članovi "Dugog vrha" prošli zatvorenih očiju, i dandanas bi Čevo bio deponij smeća. I tako je planinarski izlet bio neočekivano i ekološki. Čevo je čisto. Dokle? (Z. Pap)

● Stručni skup o Samoborskom gorju i Žumberku održan je u Jastrebarskom 8. lipnja. Organizirali su ga HPD Jastrebarsko i Komisija za zaštitu prirode HPS. Na tom stručnom skupu su izloženi sljedeći stručni radovi: Željko Štahan: Prijedlog za proglašenje parkom prirode, Zdravko Furlan: Neke zaštićene i ugrožene biljne vrste, Vladimir Jagarić: Neke atrakcije planinarske prirode Slapnice, Dr. Jure Medvedović: Znanstvena istraživanja

Poslije toga je prikazan serijal slajdova Đenke Špralje o ljepotama i vrijednostima planinske prirode tog kraja.
(I.S.)

● **Mala konferencija NVO o održivom razvoju planina u Hrvatskoj** održana je u Zagrebu 15. lipnja. Organizirala ju je KZP HPS. Prisustvovali su predstavnici KZP HPS, EUR-a (Eko-usmjereni razvoj Gorskog kotara) i Društva za prosudbu rizika. KZP su zastupali: Stjepan Plečko, korespondent UIAA -MPC, i Ivan Šošić, pročelnik KZP. Istaknuta je potreba brže demografske obnove i poticaja alternativnog gospodarskog razvoja naših planinskih predjela (turizam i stočarstvo) (I.S.)

● **Nova verzija prospekta Komisije za zaštitu prirode.** Tiskana je dvojezično (na hrvatskom i engleskom jeziku). Prospekt je aktualiziran i u nj su ubaćena dva nova znaka: Vivak - ptica godine 1996, i Božikovina. Božikovina je u nas zaštićena još od 1919. godine, ali je i danas najugroženija biljna vrsta u okolini Zagreba. Prospekt su pripremili Đenka Špralja i Krešo Ormanec iz našeg programa Zelena propaganda. Ovaj je prospekt prezentiran i na međunarodnom Zasjedanju NVO iz planinskih država Europe u Tuluzu. (I.S.)

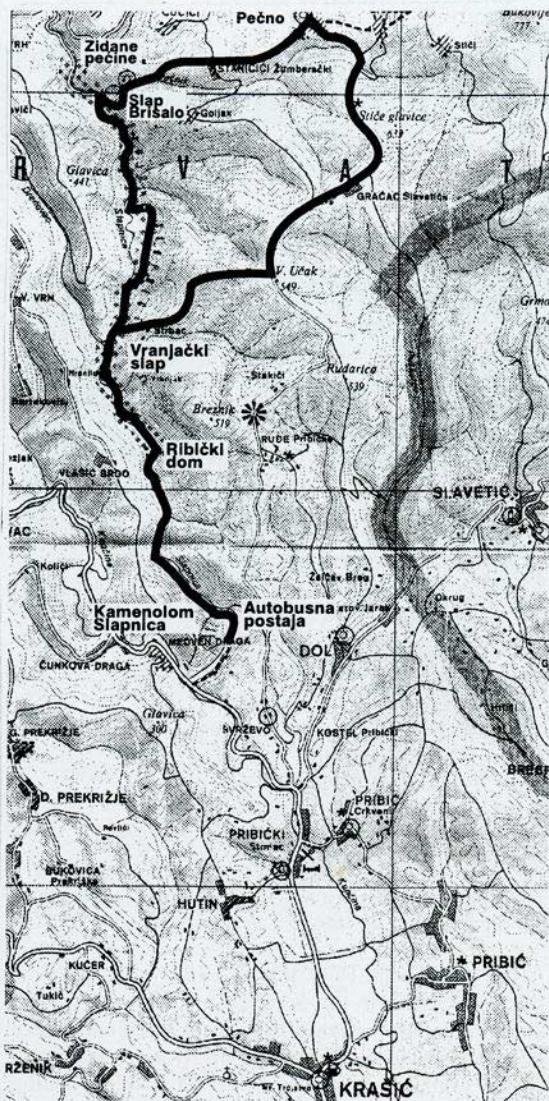
● **Računalni obrazovni program "Manje smeća - više koristi"** prikazan je na Svjetskom festivalu djeteta 29. lipnja u Šibeniku, a u sklopu teme Omladina - Zaštita prirode - Zaštita omladine od droge. Program je namijenjen djeci, a pripremila ga je i distribuirala Spomenika Kolar iz Našica. Prezentaciju je organizirala Vesna Jurković iz Šibenika. Umnogeno je i raspodijeljeno 50 disketa s ovim programom za osnovne škole i desetak za planinarska društva u Dalmaciji, na njihovo traženje. (I.S.)

● **HPS na Međunarodnom zasjedanju NVO iz planinskih država Europe.** Dne 4-6. srpnja u Tuluzu (Francuska) održano je međunarodno zasjedanje NVO iz planinskih država Europe o zaštiti planinske prirode i održivom razvoju planina. HPS, odnosno njegovu KZP, predstavljala je na tom zasjedanju Marija Furlić iz Karlovca, suradnica za aspekte međunarodne suradnje KZP i članica ekspertne skupine za pripremu ovog zasjedanja u HPS-u. Marija Furlić je na tom zasjedanju u radnoj grupi Turizam i očuvanje planinskog nasljeđa izložila našu Zeleno-plavu opciju - atrakcije planinske prirode i gorskih voda kao izazov za izletnike, planinare i turiste (turistički koncept razvoja) (I.S.)

● **Međunarodna potpora programu senzibiliziranje mlađeži za zaštitu planinske prirode i okoliša.** Već smo javili da ove godine Komisija za zaštitu prirode obilježava 25. obljetnicu svoga djelovanja (1971-1996) radno, provodenjem programa Senzibiliziranje omladića za zaštitu prirode i okoliša od najvećeg je interesa za

budućnost i planinarstvo. Za ovaj program KZP je dobila međunarodnu finansijsku potporu od organizacije Fondation Open Societe Institut, Zug (Švicarska). Voditeljica ova programa je Katarina Krklec, dužosnica KZP HPS. (I.S.)

● **Izlet u dolinu Slapnice** održan je 9. lipnja u povodu Dana planinske prirode u Hrvatskoj. Jedan autobus planinara došao je u organizaciji HPD Pliva (Đ. Špralja), a ostali su došli individualno do Jastrebarskog a zatim su im dalji prijevoz organizirali vrijedni članovi HPD Jastrebarsko. Smjer kretanja bio je Ribički dom - slap Brisalo - Pećno - Vranjački slap. Brižni planinari iz Jaske pratili su nas cijelim putem, upućivali i objašnjavali, odgovarali na naša pitanja, pa čak i na ono: Zašto za ovu prigodu nema prigodnog žiga? Predlažemo da

HPS i KZP izrade žig koji bi obilježio 5. lipnja Dan zaštite planinske prirode Hrvatske. Ljubaznim članovima HPD Jastrebarsko, koji su zadnji autobus ispratili u 19 sati, hvala na gostoprimgstvu. (Katarina Krklec)

● **Ekološka tribina u Mrkoplju** održana je 25. i 26. svibnja o temi "Poticanje ekološke osjetljivosti mladih za zaštitu okoliša". Vrlo agilni ravnatelj OŠ Mrkopalj g. Stanislav Horáček sa svojim suradnicima, doveo je vrsne predavače, dr. Vinka Uzelac, PA Rijeka, ing. Duro Huber, ing. Željko Dolenc itd. Uz načrt prijedloga za osnivanje Parka prirode "Bjelola-sica" i zaštite rijetkih biljaka u Sungerskom lugu, bilo je riječi i o izgradnji Plomina 2, betoniranju klizišta kod Fužina, stanju u Kamačniku itd. Drugi dan skupa bio je

organiziran i izlet na Bjelolasicu. Sve pohvale organizatorima i hvala na lijepom i srdačnom prihvatu nas gostiju iz Zagreba. Ovaj lijepi skup otvorile su atraktivne mažoretkinje iz Vrbovskog. (Katarina Krklec)

SVJETSKI DAN ČISTIH PLANINA 26. RUJNA

**Sudjelujte u našim akcijama
tijekom rujna!**

In memoriam

ANTUN WIRNSBERGER (1944-1996)

Devetog lipnja 1996. godine HPD "Petrov vrh" iz Daruvara ostalo je bez svog ekonoma i svima nama dragog prijatelja Antuna Wirnsbergera. Naš Tonči, kako smo ga svi zvali, tragično je izgubio život u neposrednoj blizini planinarskog doma na kojem je toliko radio.

Nesreća se dogodila za vrijeme radne akcije jer se traktor kojim je izvlačio trupce iz obližnje šume prevrnuo i usmratio ga.

Tonči je rođen u Daruvaru 1944. u obrtničkoj obitelji i već je kao mlađi počeo zaradivati za život. Godinama je radio u trgovackom poduzeću "OZP" Daruvar, a nakon nesreće koja je zadesila obitelj smrću sina Roberta, preuzeo je njegovu postolarsku radnju.

Nemjerljiv je doprinos kojim je Tonči zadužio daruvarsko planinarstvo. Članom društva postao je 1984. godine (u vrijeme oživljavanja društva nakon dugogodišnje stanke) i od tada počinje njegov rad na domu i oko njega. A taj je rad naročito intenzivirao nakon domovinskog rata pa tako nije bilo radne akcije na kojoj nije sudjelovao ili koju sam nije pokrenuo. U domu nema stolarskih, zidarskih ili bilo kojih drugih radova, a da ih Tonči nije napravio. Za svoj trud nagradio ga je HPS priznanjem za najuspješniji rad u planinarskom društvu u godini 1995. i ironijom sudbine to priznanje neće nikada osobno primiti.

Tonči je bio veseljak, čovjek koji je volio društvo. Svi koji su posjećivali dom na Petrovom vrhu često su ga mogli primijetiti kako svojom harmonikom uveseljava društvo. Njegova postolarska radnja bila je redovno okupljaliste planinara, a u obiteljsku kuću Wirnsbergerovih bili smo uvijek rado primljeni i ugošćeni tako da ju je netko od nas i nazvao "naš drugi planinarski dom". Život je ponekad okrutan i oduzima nam one koje volimo i cijenimo, pa nam je tako uzeo i Tončija. Ali sjećanje na dragog čovjeka i prijatelja živjet će u svima koji su imali zadovoljstvo raditi i planinariti s njim.

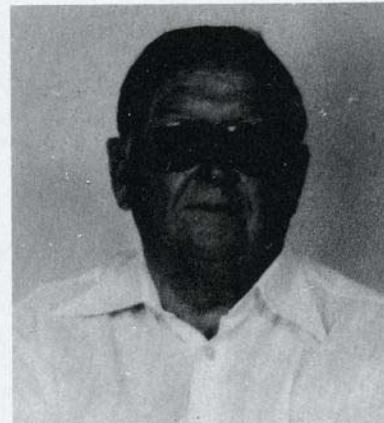
Tko je tko u hrvatskom planinarstvu

DRAGUTIN HANŽEK - GEC

Rođen je 12. rujna 1929. godine u Zagrebu. Po zanimanju je elektroinženjer, sada u mirovini. Već je kao dječarac odlazio sa starijim planinarama na izlete u planinu, čime se, konačno, i "zarazio". Organiziranim se planinarstvom počinje baviti 1947. u ondašnjoj planinarskoj sekcijsi "Dinama", da bi se odmah po osnivanju PD "Zagreb-Matica" učlanio u to naše prvo pravo planinarsko društvo. Budući je bio zaposlen u tvornici "Rade Končar" (gdje je nakon četrdeset godina dočekao i kraj svoga radnog vijeka), u kojoj se planinarstvo tih godina počelo izuzetno popularizirati, postaje djelatni član buduće skupine koja početkom 1954. godine osniva PD "Rade Končar" (sada HPD "Kapela"). Do danas je ostao vjeran svom društvu, u kojem je i jedini živući član osnivač.

Malo je reći da je Gec, pod kojim ga imenom svi hrvatski planinari poznaju, tek djelatni član društva. On je godinama, u ondašnjem PD "R. Končar" bio izuzetno aktivran, a povrh svega uvijek i jedan od organizatora i pokretača najvećeg dijela društvenih akcija.

Trinaest je godina bio predsjednik društva, devet godina tajnik, a deset godina vršitelj svih mogućih ostalih dužnosti u društvu (potpredsjednik, počasni predsjednik itd.). Tijekom tog vremena društvo je pod njegovim vodstvom izgradilo dom i dva skloništa na Bijelim stijenama, a u suradnji s "Vihorom" otvorio Kapelski planinarski put. Gec je bio posebno aktivran pri izgradnji objekata na tim prostorima (Duliba, Vel. Javornica itd.). Pored djelatnosti u izgradnji, zbog koje su nekad PD "Rade Končar" nazivali građevinskim

društvom, redovito je organizirao i skupne izlete na kojima je znalo sudjelovati i do stotinjak osoba. Organizirao je više od stotinu masovnih planinarskih izleta po zemlji i inozemstvu.

Za svoje zasluge, pored niza priznanja svog i ostalih društava u Hrvatskoj, dobio je brončani, srebrni, zlatni znak i plaketu PSH te zlatni znak i plaketu bivšeg PSJ. Godine 1981. proglašen je i doživotnim počasnim predsjednikom HPD "Kapela". I danas, u mirovini, uvijek je spreman pomoći u svakoj društvenoj djelatnosti HPD "Kapela".

K. Milas

Vijesti

- **XXI. Slet planinara Slavonije** održan je 16. lipnja u organizaciji HPD "Zanatlija" iz Osijeka, koje ove godine obilježava 25. obljetnicu djelovanja. Na lokalitetu Crna Klada, u istočnom dijelu Krdije, okupilo se gotovo 300 planinara i ljubitelja prirode iz Osijeka, Belišća, Slavon. Broda, Našica, Požege, Lipika, Nove Gradiške, Pleternice, Durdenovca i Feričanaca. Prekrasno vrijeme, šumska livada s dva izvora i bazenom za kupanje okružena bukovom i crnogoričnom šumom, pružala je idealne uvjete za raznovrsne sadržaje. Planinarsku mani-

festaciju je prigodnim riječima otvorio Kruno Hornung, predsjednik Slavonskog planinarskog saveza, a zatim se krenulo na dvosatnu šetnju do izvora Paličevac i natrag. U poslijepodnevnom programu održana su športska natjecanja u potezanju užeta, trčanju u vrećama i penjanju po gajbama uz zaštitno uže. U potezanju užeta najuspješnije su bile planinarke iz Belišća i Našičani, u trčanju u vrećama Osječani i Belišćanke, a u penjanju po gajbama najspretniji je bio mladi planinar iz Osijeka. Takoder je održana i sjednica Upravnog odbora Slavon-

skog planinarskog saveza na kojoj se raspravljalo o školovanju markacista i vodiča društvenih izleta, održavanju Slavonskog planinarskog puta, normativnim aktima i Zakonu o turističkim organizacijama. U zabavnom programu nastupio je glazbeni sastav "ST" iz Osijeka, a organizaciju Sleta pomogli su djelatnici Šumarije iz Našica.

(Ivan Jakovina)

● **Mostarski planinari opet na Čabulji.** Poslije četverogodišnjeg prekida za domovinskog rata, članovi PD "Prenj 1933" iz Mostara krenuli su u pohode planini Čabulji i njenom vrhu Velika Vlajna (1780 m). Imali su valjane povode: šesta obljetnica Hrvatske državnosti i peta obljetnica Hrvatske vojske. Najprije su utvrdili da vojne vlasti dozvoljavaju kretanje tim prostranstvima i da nema mina. Prilazne makadamske ceste omogućuju vožnju do dva sata udaljenosti od vrha, pa i bliže. Obnovljena je markacija staze sve do vrha. Na Dan Hrvatske državnosti, 30. svibnja krenuo je izlet. Bilo je znoja i zadihanosti, pa i odustajanja. Čabulja je pokazala svoju ljepotu. Divan je pogled na kanjon Drežanke i na planinu Čvrsnicu, s najvišim vrhom Hercegovine - Pločno (2228 m), najvišu hrvatsku planinu, na kojoj je najviši planinarski dom u Hrvata - Vilinac. Dom su izgradili Hrvati 1939. g. Medu njima je zaslužan pokojni Jozo Klepica iz obližnjih Doljana. U izgradnju i afirmaciju ovoga doma vezano je pet osoba s imenom Josip: dr. Josip Fleger, predsjednik HPD "Bjelašnica"; Josip Plaček, tajnik; Josip Meline, graditelj; spomenuti Josip Klepica, prevoznik grude, opskrbe i vodič, te Josip Sigmund, koji je otkrio penjačke i skijaške mogućnosti. Vratimo se Čabulji: lijep je ugodaj oko lokve Kondžuše u srcu bukove šume. U radnoj akciji i izletu sudjelovalo je 14 izletnika.

Društvo suraduje s Centrom za mladež "Srce" iz Mostara. Već u pet akcija taj Centar podupire Društvo dajući vozilo, gorivo i vozača te stimulirajući svoju mladež da ide u planine. Deset svojih članova Centar je učlanio u Društvo. Četvorici učenika uručene su članske iskaznice na Velikoj Vlajni uruđenoj u nebesko plavetnilo. Ovu našu akciju samoinicijativno je pomočao i "Astra Dubravka", trgovinsko poduzeće export-import Vladimira Cvitkovića (bojama i priborom u vrijednosti od 200 kuna). Centru i "Astra Dubravki" izražavamo zahvalnost. Zbog nedovoljnog prijevoza nismo mogli pozvati pučanstvo na izlet putem uličnog plakatiranja.

(Ivan Salopek)

● **HPD "Vinica" Duga Resa**, nakon 6 godina obnovilo je tradiciju logorovanja u Starigradu-Paklenici (30.5.-2.6.). Uz prekrasne planinarske izlete prve grupe, koja je obišla Malu Paklenicu, Vidakov kuk, Vaganski vrh, Stap i Tatekovu kolibu, druga se grupa penjala po Anića kuku, te raznim kaminima. U poslijepodnevним satima su održavane vježbe iz prve pomoći. Nakon večernjeg kupanja u toplom moru i uz ugodne zvukove gitare,

prepričavali su se planinarski dogadjaji tog dana. Okosnicu skupine činilo je 25 Dugoreščana, 10 Karlovčana, 5 Jaskanaca, 3 Puljana, te po jedan planinar iz Poreča i Osijeka, a pridružili su nam se i naši prijatelji iz Švedske i Danske.

(Darko Dimitrović)

● **Gužve u domu na Hahlićima.** PD "Kamenjak" ovog ljeta i jeseni očekuje velik broj planinara u svojim planinarskim objektima. Često se dešavao da su dom na "Hahlićima" i kuća u Frbežarima bili prebukirani, što je uzrokovalo neprilike i članovima društva i domaru. Zato molimo planinare da unaprijed rezerviraju smještaj, ugovore obroke i sl. Za angažiranje naših vodiča ili za organiziranje dodatnih športskih i zabavnih aktivnosti treba se također prethodno dogovoriti. Obratite se na predsjednika društva. Njegova adresa i telefon su: Klaudio Tammaro, Baštijanova 39, 51000 Rijeka. Tel. 051-513-873. Rezervacija se može ugovoriti i srijedom u 19,30 sati na telefon PD "Kamenjak" 051-331-212, a treba je potvrditi kopijom uplatnice ili virmana barem 7-10 dana unaprijed.

● **Sklonište Krivi Put** na spojnom putu Velika Kapela - Velebit opet je otvoreno. Nakon odlaska Hrvatske vojske, koja je u njemu boravila za vrijeme Domovinskog rata, članovi HPD "Zavižan" iz Senja opet su ga uredili i namjestili s 20 ležajeva, jednom peći i kuhinjskom opremom. Uz sklonište je trgovina, tako da se tu planinari mogu opskrbiti hranom. Ključ drži Vlado Prpić Ropeta, tel. 053-616-826.

● **Spomen-ploča Đuri Pilaru.** U povodu 150. obljetnice rođenja dr. Dure Pilara, čijim je nastojanjem 1874. osnovano Sveučilište u Zagrebu i Hrvatsko planinarsko društvo, 25. lipnja je u Zagrebu, Berislavićeva 3, rektor Sveučilišta u Zagrebu prof. dr. Marijan Sunjić otkrio spomen-ploču. U toj je kući živio i umro taj naš planinarski velikan i prvi profesor geologije na Sveučilištu.

(ŽP)

● **Novi telefon "Zagreb-Matice"** je 48-10-833, a broj Planinarskog doma "Ivan Pačković" na Puntijkari je 45-80-384. Uredovno vrijeme društva je svakog radnog dana navečer, Bogovićeva 7, III. kat.

● **Izletnički vlak "Karlek" - pun pogodak!** Ovoga su ljeta HŽ, Turistički ured Zagreba i Turistička zajednica Županije karlovačke organizirale svake subote poseban izletnički vlak do Ogulina uz vrlo povoljnu cijenu (povratna karta 15 kuna!). Vlak je kretao ujutro u 7,20 i vraćao se u 22 sata. Svaki je putnik dobio prospekt s podacima što ga čeka na pojedinim postajama. Za planinare je svakako najzanimljiviji bio Ogulin, gdje su ih dočekale kostimirane klečke "vještice" i autobusi, jedan za jezero Sabljaci i dalje prema Modrušu, a drugi za Bjelsko na podnožju Kleka (povratna karta 10 kuna).

Neki su putnici sišli u Karlovcu, odakle su imali vezu za Ozalj, pa u Duga Resi ili Zvečaju (kupanje u Mrežnici). Ipak ih je najviše išlo na Klek (po dva autobusa). Šteta što posljednji takav vlak vozi 31. kolovoza. Nadajmo se da će biti ponovno uveden na proljeće. (ŽP)

● **Velebitaški film o Andama.** Speleološko-alpinistička ekspedicija Ande 95 PD Sveučilišta "Velebit" iz Zagreba, svoje je rezultate s dvomjesečnog boravka već predstavila javnim predavanjima i projekcijama. Zahvaljujući entuzijazmu Sandija Novaka, ekspedicija je dokumentirana i filmom (preko 30 sati video i filmskog zapisu). Za sada su napravljene dvije epizode u kojima su obuhvaćeni posjet i istraživanje podzemlja Anda, susreti s malo poznatim hrvatskim iseljenicima u Boliviji, uspon na 6088 m visok vrh Huayna Potosi itd.

U drugom dijelu ekspedicija je bila u Čileu gdje smo se popeli na 6342 m visok vulkan Parinacotu, posjetili pustinju Atacamu, upoznali se s hrvatskim iseljenicima i još mnogo toga. Nastavak filma ovisi o dobroj volji sponzora. Ekspediciju su finansirali njeni članovi s oko 80%, a s oko 20% sponzori. Zahvaljujemo se sponzorima i svima koji su nam dosad pomogli i molimo sve koji mogu da nam finansijski pomognu obradu i montažu filma (žiroračun PDS Velebit 30102-678-4099, s naznakom za ekspediciju Ande 95). Pomoć se može iskazati i kupnjom video kazete s dosadašnjim djelima epizodama filma. Mogu se kupiti po cijeni od 70 kn u PDS Velebit, Radićeva 23, 10000 Zagreb, tel. 385 1 426 245 (srijedom od 20-23 sata). (Damir Lacković)

● **Lovačka kuća "Dubovac".** Povodom 417. rođendana grada Karlovca Turistička zajednica grada, HPD "Dubovac" i HPD "Martinščak" te lovačko društvo "Dubovac" organizirali su pohod stazama šumom Kozjačom pokraj grada. Pozivu da nedjeljno prijepodne provedu u šetnji prirodnom, a potom u ugodnom druženju, sa zajedničkim domjenkom u lovačkoj kući "Dubovac", odazvao se velik broj ljubitelja prirode te ostalih gradana zaljubljenika u prirodu. Uz razgovor i zvuke gitare, a nakon toga i "Sinjsku" alku čija su pravila bila prilagođena terenu i trenutku, vrijeme je brzo odmicalo. Kuća LD "Dubovac" nalazi se u Mokricama, na "koti 179". Ispred nje je lijep proplanak s drvenim stolovima i klupama, te s dva kamaena ognjišta, ugodno mjesto za ljubitelje mira i tišine, posebno onih koji obilaze planinarsku stazu "četiri rijeke Karlovačke" kroz šumu Kozjaču. (Dr. Ante Starčević)

● **Velika fešta na Biokovu.** Drugoga je lipnja po četvrti put HPD "Biokovo" organiziralo velik izlet na Biokovo a u povodu Dana državnosti. Uspon preko Makra do Doma pod Vošćem odlično je pročišćen i popravljen, zahvaljujući agilnoj skupini s Marijom Gojakom na čelu, a Davor Visković je obnovio markaciju. Oko Doma sakupilo se preko 350 planinara,

TURISTIČKA ZAJEDNICA GRADA OGULINA
OGULIN: B. FRANKOPANA 2 : 047/525-261

KLEČKE VJEŠTICE ŽELE VAM DOBRODOŠLICU I UGODAN BORAVAK U NJIHOVOM CARSTVU !

"Karlekov" letak u Ogulinu

od kojih je oko polovine došlo pješke. Među izletnicima videno je više uvaženih osoba, s najstarijom tetom Jelom Šabić, te nekolicina iz Franjevačkog samostana i Instituta "Planina i more" sa s. Editom. Mušički sastav "Adriabend" neumorno je svirao i zabavljao, dok je fažol iz kazana, a pogotovo janjad s ražnja, povećavala ugodno-mirisnu atmosferu. U 13 sati počinje svečani dio. Skup pozdravlja tajnik HPD "Biokovo" Drago Erceg, a posebno uzvanike: predstavnika Gradskog poglavarstva Mira Družjanića, predsjednika HPS Ivica Piljića i druge, koji se također obraćaju Skupu s pozdravima. Slijedi dodjela priznanja zaslužnima od HPD i HPS (41 diploma-priznanje pojedincima i ustanovama grada Makarske). Predsjednik HPS Ivica Piljić zatim uručuje odlikovanja HPS: Brončani znak HPS Juri Puheriću, Zojji Puherić, Anti Capinu, Dušanki Aniti Gvozdenović, Zoranu Zrno, Maksimilijanu Babiću, Jurici Topiću, Toncu Daliću, Viboru Sumiću, Blaženki Puherić, Bori Turini i Ivani Brkić-Gojak; Srebrni znak Mariju Gojaku, Marinu Hanu, Samu Puheriću, Anti Šariću, Miši Gojaku i Stipi Bušeliću; i Zlatni znak Dragi Ercegu, Dragi Šimiću, Davoru Viskoviću i Gordani Jurković. Na kraju HPD "Biokovo"

dodjeljuje plaketu Društva DVD Makarska, posmrtno pok. Ivi Puhamić-Križinu, te planinarskom veteranu Ivi Puhamiću. U ime zaslužnika zahvalio se Ivo Puhamić. Za sve goste besplatno je podijeljen kuhani grah. Slijedio je športsko-zabavni program i zatim lutrija, pa su, što kupnjom što "pobjedom", ubrzo planula sva jagnjad na ražnju.

(Ivo Puhamić)

● **Obavijest 70-godišnjacima.** Na prigodnom slikovnom papiru, potpisanim po sazivaču i predsjedniku HPD "Biokovo", 16. svibnja upućeno je pismo 16-orici do sada utvrđenih 70-godišnjaka za njihov susret na Biokovu početkom rujna. Program je prilagođen mogućnostima svih sudionika. Dolazak u prostoriju HPD "Biokovo", Dalmatinska 5 (kod Kačićeva trga, istočno) 3. rujna od 10 do 11 sati. Slijedi obilazak grada, ručak i prevoz na Biokovo do "Kuće pod Jurom" (večera). Sutradan doručak i pohod na vrh Sv. Jure (1762 m), silazak i ručak, prijevoz do Doma pod Vošcem, pohod na Vošac, prijevoz u Makarsku autobusni kolodvor (17 sati). Svaki sudionik dobiva prigodnu planinarsku kapu, diplomu. Sve je besplatno.

● **Planinarska kuća na Grohotu.** Članovi HPD "Blagus" iz prigorskoga sela Blaguše, danas zapravo zagrebačkog predgrada, započeli su još 1988. graditi planinarsku kuću u istočnom dijelu Medvednice na šumovitom vrhu Grohotu (474 m), oko jedan sat uspona od ZET-ovog terminala u Blaguši. Domovinski rat je usporio izgradnju jer su najaktivniji članovi otišli u borbu za Hrvatsku, ali je kuća danas već pod krovom. Malo, ali vrijedno društvo! (ŽP)

Planinarska kuća na Grohotu u izgradnji

Foto: Dr. Ž. Poljak

● **"Planinarski dom" na Strmcu** uređuju članovi PD "Strmac" iz Nove Gradiške na poznatom izletištu Strmac pod Psunj-planinom. To je zapravo oveća montažna zgrada paviljonskog tipa u blizini bazena za kupanje. Ratne posljedice još uvijek se osjećaju, planinarstvo na Psunju još nije obnovljeno, još uvijek vandali pustoše po Strmcu provaljujući u turističke objekte i privatne kuće za odmor. Kad se tome konačno stane na kraj, nadamo se ugodnom planinarskom kutku u toj našoj slavonskoj planini. (ŽP)

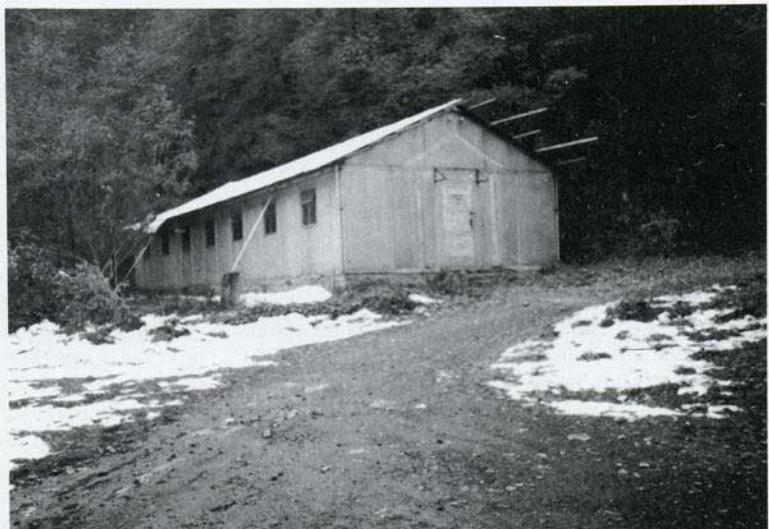
● **Više brige o mlađim planinarama.** Mislim da je pre malo brige o izobrazbi mlađih planinara. Ako za njih ne možemo organizirati kampove u planinama da tako uče sve što planinaru treba u prirodi, treba im bar omogućiti pohadjanje tečajeva, npr. o zaštiti prirode. Bilo bi dobro da se povežu planinarska društva i savezi sa školama, fakultetima i obrazovnim ustanovama. Tako bi bilo više tečajeva, više mlađih planinara i više mlađih vodiča. U tečajevima što ih organiziraju društva i savezi vrlo je malo onih ispod 18 godina, a njima bi zapravo trebalo dati prednost. (Petra Kostanjevac)

● **Alpinizam u Zadru.** Prvo planinarsko društvo pod imenom Planinarsko i turističko društvo "Liburnia" osnovano je 24. srpnja 1899. radi "pronalaženja i istraživanja prirodnih ljepota kraljevine Dalmacije, osiguranja pristupa istima, te istraživanja i ispitivanja špilja, jezera, gora i predistorijskih predmeta". Društvo je imalo speleologe, ali ne i penjače. Sedamdesetih godina pojavljuju se pojedinačni i samouki alpinisti, a potkraj 1978. godine PD "Paklenica", koje je nastavilo rad "Liburnije", osniva odsjek za alpinizam i školuje alpiniste, dakle nakon gotovo 70 godina od osnivanja prvog društva. Član Bogdan Brakus i njegova supruga Barbara, koji žive u Njemačkoj više od 30 godina, i danas u svojim naprtačama nose članske iskaznice PD "Paklenica" iz Zadra. Bogdan je osvojio vrhove gotovo na svim kontinentima svijeta, uz sedam najvećih u masivu Himalaje na azijskom kontinentu. Barbara Brakus-Lapena jednak je uspješna u osvajanju vrhova širom svijeta, pa je PD "Paklenica" i na nju ponosno. Već više godina ona je profesionalni planinarski vodič za sva svjetska gorja Agencije za planinarske ekspedicije Hauser u Muenchenu. Penjački uspjesi AO PD "Paklenica" nisu samo na Velebitu i Alpama u Sloveniji (ne uzimajući u obzir rezultate bračnog para Brakus) nego i na mnogim visokim planinama izvan naše zemlje: na Dolomitima, francuskim Alpama, sa višekratnim usponima na Mont Blanc, Mont Rosu, Ande, pa čak i na Himalaji (tamo je poginuo naš vrsni član Velimir Šušak nakon uspona na Pisang Peak, 6091 m), itd. Bilo je više uspona na Grossglockner, Olimp, Kilimandžaro (ekspekcija 1978. godine) i dr. (D.P.)

● **"Risnjak" proslavio 45 godina.** Zagrebačko HPD

*Budući planinarski dom
u Strmcu*

Foto: Dr. Ž. Poljak

"Risnjak" proslavilo je 21. srpnja u svom domu na Medvednici 45 godina postojanja (osnovano je 1951. na poticaj Sindikata zdravstvenih radnika). Svoj dom na Pongračevu sami su sagradili 1955. Proslavu su obilježili veselicom, glazbom, tombolom i lijepim poklonima.

● "Vjesnik" o Josipu Pejši. Često kritiziramo dnevni tiskat što o planinarstvu najviše izvještava u negativnom smislu (npr. kad se dogodi neka nesreća). "Vjesnik" od 22. srpnja suprotn je primjer. Objavio je lijep prikaz, s fotografijom, kambelovačkog planinara i pedagoga Josipa Pejše, zaslужnog za izgradnju planinarskog doma Koludra pod Kozjakom i uređenje puta "Kolivekom hrvatske državnosti". Osim Pejšine planinarske biografije, istaknut je njegov likovni i pedagoški rad za koji je dobio 1993. nagradu Kaštela za životno djelo. (ŽP)

● 500 hodočasnika na Sv. Geri. U kapelici Sv. Ilike na vrhu Žumberačke gore (1178 m) održano je 21. srpnja proštenje na kojem se skupilo oko 500 hodočasnika i planinara iz Hrvatske i Slovenije, bez obzira na državnu granicu. Svetu misu zajedno su vodili msgr. Živko Kustić, vlč. Mile Vranešić iz Stojdrage, župnik Vladimir Magoč iz Radatovića, slovenski župnik Tone Trpin iz Šentjerneja i prior Lanuin iz samostana u Pleterju.

● Zavižan dobio telefonsku govornicu. Susretljivošću HPT, produžen je kabel s velebitske Plješvice do Doma na Zavižanu i u njemu postavljena telefonska govornica. Novi broj Doma je 053-851-200. Za upotrebu telefonskog aparata treba ponijeti karticu. Stari broj (mobilni) i dalje koriste domari.

● Deset godina HPD INA-Trgovina "Bjelolasica". U poslovnoj zgradi INA-uprave održan je 28. svibnja

planinarski domjenak povodom 10. godišnjice osnivanja PD INA-Trgovina "Bjelolasica", pa smo prisutne upoznali s našim radom.

Prema izraženoj želji brojnih ljubitelja prirode društvo je osnovano 29. svibnja 1986. g. Već 1986-87. g. bilo je 330 članova. Osim organizacije vlastitih izleta, odmah smo se aktivno uklopili u rad planinarskih društava cijele INE. Tako smo već 4.10.1986.g. sudjelovali na I. sletu planinara INE na Ponikvama. Mjerilo naših planinarskih djelatnosti jest ono smo učinili za druge, pa smo u okviru ideje "Planinari INE zajedno" organizirali brojne planinarske pohode u Gorski kotar i na Kapelu. Ti dvodnevni izleti s po dva autobusa i više osobnih vozila bili su jako dobro posjećeni, pa je u vremenu od 1987-93.g. preko 600 planinara bilo ugošćeno u SRC "Bjelolasica" kraj Jasenka, gdje je INA-trgovina bila vlasnik jednog paviljona s 130 ležajeva. U okviru društvenih izleta ili u manjim skupinama obišli smo sve značajne planine tadašnje Jugoslavije, a od inozemnih planina bili smo na Dolomitima i Visokim Tatrama. Specijalnost našega društva su osmerodnevni pohodi na Visoke i Niske Tatre u Slovačkoj. Naime, već od 1990. pa do 1995.g., što znači 6 puta, vodili smo planinare u Tatru, gdje je bilo ukupno 326 sudionika. Na Tatramu smo, između ostalog, obišli cijelu "Tatransku magistralu" i popeli se na gotovo sve značajnije vrhove. Dakako, da su pohodi uljepšani posjetom najljepših špilja, dvoraca, tvrđava, gradova, te ostalih kulturno-historijskih znamenitosti. Sadržajnost društvenih sastanaka obogaćena je brojnim predavanjima, a naši članovi drže predavanja i u drugim društvima. Dobna starost naših izletnika često je od 4 do 78 godina. Izdali smo planinarsku pjesmaricu za vlastitu upotrebu (157 str.), a svoje aktivnosti propagiramo u ININOM tisku. Društvo nagrađuje istaknute planinare planinarskim

publikacijama. Tradiciju nastavljamo, pa i ove godine idemo u Visoke Tatre. (Ing. Vladimir Kovačić)

● **50 godina Horvatovih stuba na Medvednici.** U nedjelju 30. lipnja održan je na Horvatovim stubama skup zagrebačkih planinara i ostalih izletnika posvećen imenu i djelu Vladimira Horvata, graditelja 500 stuba na sjevernoj strani Medvednice. Točno prije pedeset godina na ovaj isti dan Horvat je nakon jedanaest godina čekanja postavio prvu stepenicu na rubu šume prema strmini koja se ruši do potoka Bistri Jarek. Na taj je dan čekao od 1935. godine, jer mu tadašnji vlasnik okolnog zemljišta nije odobrio izgradnju planinarskog puta do otkrivenih jama i špilje Medvednice. Tako je 1946. godine u bespuću kamenjara započeo (isprva posve sam!) s izgradnjom svoga puta izgradivši na kraju čak 500 stuba, koje su prošle kroz otvore špilje Medvednice i završile kod potoka, gdje je uređeno mjesto za odmor nazvano Srnec. Time je podario planinarskoj javnosti zanimljivo, privlačno i lijepo planinarsko izletište, povezano u splet planinarskih staza kojima se obilaze i ostali zanimljivi lokaliteti na sjevernoj strani naše Medvednice. Pedeset godina postojanja Stuba jubilej je koji potvrđuje ispravnost Horvatove odluke, a nas planinare obvezuje na još veće zalaganje za očuvanje ovog izletišta i jedinstvenog spomenika jedne ljudske upornosti namijenjene svim ljubiteljima i posjetiteljima zagrebačke planine. (Tomislav Jutrović)

penjanje na prazne gajbe pod budnim oko starijih planinara. Za pohvalu je hrabrost jedne djevojčice koja je složila i uspela se na čak 15 gajbi! Nakon objeda, pored sportskog natjecanja, glazbeni sastav iz Osijeka zabavljao je vesele planinare ugodnim tonovima i ponešto starijim pjesmama, a podosta se planinara "uhvatilo" u plesnjak po dvoje ili u nizu. Mladi Osječanin zasvirao je na gitari za manje društvo uz moju malenkost i uz svu tu ljepotu druženja nije nam se vraćalo kućama. Ne misleći da i Sunce zalazi na počinak, velika je obitelj od oko 350 planinara Slavonije završavala svoj XXI. susret na slavonskom gorju. Mogu samo potvrditi da je slet protekao u ugodnom, uvijek veselom planinarskom raspoloženju, sa željom da se i dalje družimo, pohađamo planine i propagiramo ovaj zdravi oblik boravka u prirodi. Uz planinarski pozdrav do idućeg susreta.

(Zlatko Prole-Zlaja)

50. OBLJETNICA
"HORVATOVIH 500 STUBA"
1946. - 1996.

IZLETIŠTE
SRNEC
(KON-TIKI)
MEDVEDNICA

● **XXI. slet planinara Slavonije.** Predivno sunčano jutro 16. lipnja 1996. godine obećavalo je još jedan ugodan dan za susret planinara Slavonije na izletištu u Crnoj Kladi. Našički planinari krenuli su pješice u jutarnjim satima s Pejačevićeva trga u Našicama obližnjim planinarskim putem preko Palićevca za Crnu Kladu. Po dolasku u prijepodnevnim satima pozdravili su ih planinari iz drugih 8 društava - Osijeka (2), Belišća, Požege, Sl. Broda, Pleternice, Orahovice, Lipika koji su pristigli autobusima i osobnim kolima. Dobra organizacija domaćina HPD "Zanatlija" iz Osijeka, s ponudenim grahom, praselinom, pićem i kolačima po pristupačnim cijenama, te glazbenim sastavom, kao i ostalih društava u osobnom aranžmanu, pridonijela je dobrom i "otkačenom" raspoloženju sviju. Iz nekoliko društava planinari su pohodili kružni put do Palićevca i natrag u Crnu Kladu. Bilo je i kupača koji su hrabro uplivali u ne baš čist bazen da se malo osvježe od vrućine, a u manjem jezeru punom zelenih naslaga nečistoće ribiči su pokušali uloviti koju veću ribetinu, ali nisu imali toliko sreće. Uz druženje i razgovore uglavnom o planinarskim temama, pripremili su ručak domaćini Osječani i osobno su planinari tradicionalno pekli slaninu i kobasicę. Našičani su vrtili prase, kuhanja je kisela juha, pića je po izboru za svakog bilo dovoljno i još su osvojili prvu nagradu - gajbu piva za povlačenje užeta! Ni djeca nisu bila zapostavljena. Organizirano je

HRVATSKI PLANINARSKI SAVEZ NUDI

(CIJENE U KUNAMA)

KNJIGE I BROŠURE

Planinarsko turistički vodič "Hrvatske planine" (Dr. Željko Poljak)	160
Planinarstvo i alpinizam (Z. Smerke)	50
Dodiri neba (D. Berljak).-	50
Hrvatska planinarska književnost (Ž. Poljak).	50
Planine u hrvatskom slikarstvu (Ž. Poljak).	10
Planinarski dnevnik.....	20
Priručnik za markaciste.....	30
Vodič kroz uredene špilje RH.....	20
Vodič "Velebitska obilaznica".....	20
Vodič po Samoborskom gorju.....	35

PLANINARSKI ZEMLJOVIDI

Sjeverni i srednji Velebit 1:50 000.....	35
Sjeverni Velebit (novo izdanje) mjerilo 1:30 000	60
Srednji Velebit (novo izdanje).....	50
Nacionalni park Paklenica (novo izdanje)	50
Medvednica (novo izdanje).....	50
Ivanščica (novo izdanje).....	50
Dilj gora (novo izdanje)	50
Samoborsko gorje (novo izdanje).....	50
Samoborsko i žumberačko gorje.....	50
Panoramska karta "Samoborsko gorje".....	25

RAZGLEDNICE

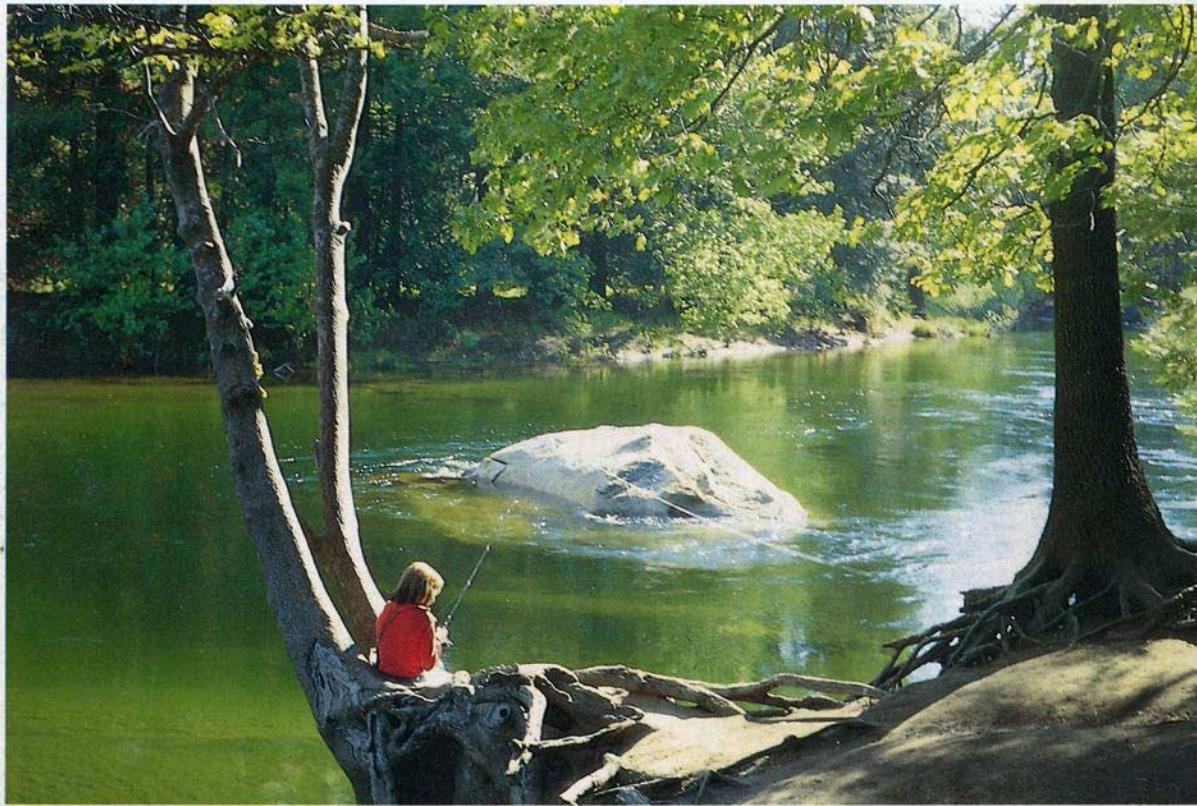
Zavižan (novi motivi).....	.2
Motivi sjevernog Velebita.....	1
Lukina jama	2.5
500 Horvatovih stuba.....	1
Šipila Veternica.....	1

ZNAČKE

HPS (zlatna i niklana) 1 kom25
120. obljetnica "Tragom prvog izleta HPD".....	.15
Značke s velebitskim motivima, 1 kom	20

Adresa: HPS, Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774

Društva za narudžbe iznad pet komada imaju rabat

Na obali rijeke Merced u NP Yosemite (Kalifornija)

Foto: Dr. Ž. Poljak

CHROMOS

Tvornica grafičkih boja

CHROMOS

Printing Ink factory

za grafičku industriju proizvodimo:

- boje za sve tehnike tiska s pripadajućim primjesama,
- različita pomoćna sredstva za rad u tiskarama,
- grafičke lakove,
- po željama kupaca izradujemo boje i primjese.

za industriju prerade plastičnih masa proizvodimo:

- boje za bojenje polietilena, polistirena, PVC-a u obliku granula,
- boje u tekućem stanju za bojenje polietilena, polistirena, ABS-a,
- boje za bojenje nezasićenih poliestera,
- boje za bojenje gume.